

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

**TOPLUMSAL BELLEĞİN YENİDEN İNŞASI: 1990 SONRASI YAZILI BASINDA
27 MAYIS'I HATIRLATMA VE UNUTTURMA**

Yüksek Lisans Tezi

İDİL İPEK

İSTANBUL, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
GAZETECİLİK ANABİLİM DALI
GENEL GAZETECİLİK BİLİM DALI

**TOPLUMSAL BELLEĞİN YENİDEN İNŞASI: 1990 SONRASI YAZILI BASINDA
27 MAYIS'I HATIRLATMA VE UNUTTURMA**

Yüksek Lisans Tezi

İDİL İPEK

Danışman: Prof. Dr. Şengül Özerkan

İSTANBUL, 2018

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAY BELGESİ

GAZETECİLİK Anabilim Dalı GENEL GAZETECİLİK Bilim Dalı TEZLİ YÜKSEK LİSANS öğrencisi İDİL İPEK'ın TOPLUMSAL BELLEĞİN YENİDEN İNŞASI:1990 SONRASI YAZILI BASINDA 27 MAYIS'I HATIRLATMA VE UNUTTURMA adlı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulunun 26.04.2018 tarih ve 2018-12/20 sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tez Savunma Tarihi 17.05.2018

Öğretim Üyesi Adı Soyadı

İmzası

Öğretim Üyesi Adı Soyadı	İmzası
1. Tez Danışmanı Prof. Dr. ŞENGÜL ÖZERKAN	
2. Jüri Üyesi Dr.Öğr.Üyesi REMZİYE KÖSE ÖZELCİ	
3. Jüri Üyesi Doç. Dr. MEHMET ÖZÇAĞLAYAN	

GENEL BİLGİLER

İsim ve Soyadı: İdil İpek

Anabilim Dalı: Gazetecilik- Genel Gazetecilik

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Şengül Özerkan

Tez Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans- Mayıs 2018

Anahtar Kelimeler: Toplumsal Bellek, Bellek, Medya, Toplumsal İnşa

ÖZET

TOPLUMSAL BELLEĞİN YENİDEN İNŞASI: 1990 SONRASI YAZILI BASINDA 27 MAYIS'I HATIRLATMA VE UNUTTURMA

Toplumsal bellek kavramı, bireysel bir belleğin oluşması için temel şart olarak toplumsal çerçevelere işaret etmektedir. Çalışmada, disiplinlerarası bir kavram olan toplumsal belleğin medya ile ilişkisi incelenmiştir. Bu doğrultuda, toplumsal bellek kavramının genel çerçevesi çizilerek, tarihsel gelişim sürecine yer verilmiştir. Kavramın tarih ile benzer yönlerine değinilmiş, tarih ve toplumsal bellek karşılaştırılmıştır. Kavramın zamansal ve mekânsal bağlamına, hatırlama ve unutmaya ile ilişkisine yer verilerek toplumsal belleğin taşınma araçlarına değinilmiştir. Kavramın yazılı basın ile ilişkisi gündem belirleme yaklaşımı üzerinden kurulmuştur. Çalışmada, 1990 sonrası yazılı basında, 27 Mayıs'ın yıl dönümlerinde olmak üzere Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin ilk sayfalarında yer alan haberler ve köşe yazıları niceliksel ve niteliksel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Sonuç olarak, gündem belirlemede aktif rol oynayan gazetelerin toplumsal belleğin inşasında da etkili oldukları belirlenmiştir. 27 Mayıs medya dolayımı ile toplumsal bellekte farklı biçimlerde yeniden inşa edilmektedir.

GENERAL KNOWLEDGE

Name and Surname: İdil İpek

Field: Journalism

Programme: Journalism

Supervisor: Prof. Dr. Şengül Özerkan

Degree Awarded and Date: Master- May 2018

Keywords: Social Memory, Memory, Media, Social Construction

ABSTRACT

Reconstruction of Social Memory: Reminding and Forgetting The May 27th Through Written Media in Post 1990s

The concept of social memory refers to social frameworks as a basic condition for the formation of an individual memory. In this study, the relationship between the social memory and the media which is an interdisciplinary concept is examined. Accordingly, while forming the general framework of the concept of social memory, historical development process of the concept was included and similar aspects of the concept were mentioned, history and social memory were also compared. Including temporal and spatial context and its relevancy between remembering and forgetting, social memory's transmission tools were mentioned. Concept's relevancy between printed press was built over agenda setting perspective. In the study, the news in the first pages and opinion columns of the Newspapers: Cumhuriyet, Hürriyet and Türkiye in the printed press after 1990 that coincide with the anniversaries of the May 27th are analyzed by quantitative and qualitative content analysis methods. As a result, the May 27th has been reconstructed in different ways in social memory with media movements.

ÖNSÖZ

Toplumsal Belleğin Yeniden İnşası: 1990 Sonrası Yazılı Basında 27 Mayıs'ı Hatırlatma ve Unutturma adlı tez çalışmasıyla toplumsal bellek alanında gerçekleştirilen çalışmalara katkı sağlanması amaçlanmıştır. Araştırma yürütülürken toplumsal bellek ve bu bağlamda haber medyasıyla ilgili temel kavramlar akademik bir çerçevede aktarılarak analizin gerçekleştirilmesine özen gösterilmiştir.

Öncelikle isteklerimi göz önünde bulundurarak konuyu seçmemde ve araştırmayı tamamlamamda yardımcı olan tez danışmanım Prof. Dr. Şengül Özerkan'a, çalışmayı yürütürken doktora tezinden, bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım Dr. Öğr. Üy. Remziye Köse Özelçi'ye ve çalışmanın sürdürülmesinde ilgi ve desteğini esirgemeyen Doç. Dr. Mehmet Özçağlayan'a teşekkürlerimi sunuyorum. Çalışmanın konuyla ilgilenen herkese yararlı olmasını dilerim.

İdil İPEK

İstanbul, 2018

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	iv
TABLO LİSTESİ.....	vi
ŞEKİL LİSTESİ:.....	x
KISALTMALAR.....	xi
GİRİŞ	1
1.TOPLUMSAL BELLEK VE TEORİK TEMELLERİ	6
1.1.Toplumsal Bellek Kavramının Genel Çerçevesi	6
1.2.Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Toplumsal Bellek.....	12
1.3.Tarih ve Toplumsal Bellek.....	17
1.4.Toplumsal Bellekte Zaman ve Mekân İlişkisi	21
1.5. Hafızanın İki Temel Unsuru: Hatırlama ve Unutma	25
1.6. Toplumsal Belleğin Taşınma Araçları	30
2.TOPLUMSAL BELLEĞİN YENİDEN İNŞASINDA BİR ARAÇ OLARAK YAZILI BASIN	34
2.1.Sözlü ve Yazılı Kültürlerde Düşünce Aktarımı ve Bellek.....	34
2.2. Haber, Bellek ve Dil İlişkisi.....	37
2.2.1. Haber Retoriği ve Haber Dilinin Nitelikleri.....	43
2.3. Eleştirel Yaklaşımlar Bağlamında Haber Üretimi	45
2.3.1. Haber Medyasının Ekonomi Politigi.....	48
2.4. Medyada Gündem Belirleme	50
2.4.1. Gündem Belirlemede Algısal Süreçler: Çerçeveleme ve Öne Çıkarma.....	54
2.4.2. Eşik Bekçiliği.....	57
2.5. Geçmişin Medya Metinlerinde Yeniden İnşası	59
3. TOPLUMSAL BELLEĞİN YENİDEN İNŞASI: 1990 SONRASI YAZILI BASINDA 27 MAYIS'I HATIRLATMA VE UNUTTURMA.....	62
3.1. Araştırmanın Amacı ve Varsayımları	62
3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları.....	62
3.3. Araştırmanın Yöntemi	65
3.4. Araştırma Kapsamında Yer Alan Gazetelerin Tarihleri ve Kimlikleri.....	66

3.4.1. Cumhuriyet Gazetesi	67
3.4.2. Hürriyet Gazetesi	70
3.4.3. Türkiye Gazetesi	72
3.5. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi	73
3.6. Araştırmanın Bulguları ve Bulguların Yorumlanması	76
3.6.1. 27 Mayıs'ın Ulusal Yazılı Basına Yansımaları	77
3.6.2. 27 Mayıs'ın Köşe Yazıları Üzerinden Niceliksel Analizi	93
3.6.3. Cumhuriyet Gazetesinde Yer Alan 27 Mayıs Konulu Yazıların İçerik Analizi	96
3.6.4. Hürriyet Gazetesinde Yer Alan 27 Mayıs Konulu Yazıların İçerik Analizi	118
3.6.5. Türkiye Gazetesinde Yer Alan 27 Mayıs Konulu Yazıların İçerik Analizi	124
SONUÇ	132
KAYNAKÇA	138

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: İletişimsel Bellek ile Kültürel Bellek Arasındaki Farklar	15
Tablo 2: Gazetelerin İlk Sayfalarında Verilen Haber Sayısı.....	77
Tablo 3: Üç Gazete Bazında 27 Mayıs Haberlerinin İlk Sayfadan Verildiği Yıllar	79
Tablo 4: Köşe Yazılarının Baş Tarafının İlk Sayfadan Başladığı Yıllar	80
Tablo 5: Üç Gazete Bazında Tüm İçeriklerin Dağılımı.....	81
Tablo 6: Yıllara Göre 27 Mayıs'la İlgili Toplam İçerik Sayısı	82
Tablo 7: Haber Metinlerinin Vitrin Sayfalarındaki Konumu.....	84
Tablo 8: Üç Gazete Bazında Haberlerin Sayfa İçindeki Konumu	85
Tablo 9: İçeriklerin Kapladığı Alanın Belirlenmesi	86
Tablo 10: Üç Gazete Bazında Haber Metinlerinin Kapladığı Alan.....	87
Tablo 11: Haber Metinlerinde Vitrin Sayfalarında Kullanılan Görsel Öge Türleri.....	88
Tablo 12: Haber Metinlerinde Vitrin Sayfalarında Kullanılan Fotoğrafların Haber Metniyle İlişkisi	88
Tablo 13: Haber Metinlerinde Sayfa İçinde Kullanılan Görsel Öge Türleri	89
Tablo 14: Haber Metinlerinde Sayfa İçinde Kullanılan Fotoğrafların Haber Metniyle İlişkisi	89
Tablo 15: Haberde Ana Başlığın İçeriksel Özelliği	90
Tablo 16: Üç Gazete Bazında İçeriklerin 27 Mayıs'a İlişkin Yaklaşımları.....	91
Tablo 17: Haber Üretimini Gerçekleştiği Haber Organizasyonu	92
Tablo 18: Haber Metinlerinin Genel Yapısı	93
Tablo 19: Gazetelerde 27 Mayıs'la İlgili Köşe Yazısı Sayısı.....	94

Tablo 20: Baş Tarafı İlk Sayfada Başlayan Kõře Yazısı Sayısı	95
Tablo 21: Kõře Yazısının Formatı	95
Tablo 22: Cumhuriyet Gazetesi Kõře Yazarları ve Yazı Sayıları	97
Tablo 23: Cumhuriyet Gazetesinde “ <i>Olaylar ve Görüşler</i> ” Başlıklı Kõşede Yer Alan Yazarlar ve Yazı Sayıları	98
Tablo 24: Ali Sirmen’in Kõře Yazıları	99
Tablo 25: Alev Coşkun’un Kõře Yazıları	100
Tablo 26: Altay Gündüz’ün Kõře Yazısı	101
Tablo 27: Bahri Savcı’nın Yazısı	101
Tablo 28: Basri Akgiray’ın Kõře Yazısı	102
Tablo 29: Bedia Akarsu’nun Yazısı	102
Tablo 30: Bedri Baykam’ın Kõře Yazıları	103
Tablo 31: Can Dünder’in Kõře Yazısı	103
Tablo 32: Cumhuriyet Utku’nun Kõře Yazısı	104
Tablo 33: Cüneyt Akalın’ın Kõře Yazısı	104
Tablo 34: Deniz Som’un Kõře Yazıları	105
Tablo 35: Işık Kansu’nun Kõře Yazısı	106
Tablo 36: İlhan Selçuk’un Kõře Yazıları	106
Tablo 37: Kürşat Başar’ın Kõře Yazısı	107
Tablo 38: Meriç Velidedeoğlu’nun Kõře Yazıları	107
Tablo 39: Metin Sezgin’in Kõře Yazısı	108
Tablo 40: Mustafa Ekmekçi’nin Kõře Yazısı	108
Tablo 41: Mümtaz Soysal’ın Kõře Yazıları	109
Tablo 42: Müşerref Hekimoğlu’nun Kõře Yazısı	109

Tablo 43: Nurer Uğurlu'nun Köşe Yazısı.....	110
Tablo 44: Oktay Akbal'ın Köşe Yazıları	111
Tablo 45: Oktay Ekinci'nin Köşe Yazıları	112
Tablo 46: Orhan Erinç'in Köşe Yazıları.....	112
Tablo 47: Raif Ertem'in Köşe Yazıları.....	113
Tablo 48: Suay Karaman'ın Köşe Yazıları.....	113
Tablo 49: Suphi Karaman'ın Köşe Yazıları.....	114
Tablo 50: Şükran Soner'in Köşe Yazıları.....	115
Tablo 51: Toktamış Ateş'in Köşe Yazıları	115
Tablo 52: Uğur Mumcu'nun Köşe Yazıları	116
Tablo 53: Vedii Bilget 'in Yazısı.....	117
Tablo 54: Yakup Kepenek'in Köşe Yazıları.....	117
Tablo 55: Hürriyet Gazetesi Köşe Yazarları ve Yazı Sayıları	118
Tablo 56: Ahmet Hakan'ın Köşe Yazısı.....	119
Tablo 57: Ertuğrul Özkök Köşe Yazısı.....	119
Tablo 58: Hadi Uluengin'in Köşe Yazısı.....	120
Tablo 59: Mehmet Yakup Yılmaz Köşe Yazısı.....	121
Tablo 60: Mümtaz Soysal Köşe Yazıları	121
Tablo 61: Oktay Ekşi Köşe Yazıları	122
Tablo 62: Sedat Ergin Köşe Yazıları	122
Tablo 63: Taha Akyol Köşe Yazısı.....	123
Tablo 64: Yalçın Bayer Köşe Yazısı	123
Tablo 65: Türkiye Gazetesi Köşe Yazarları ve Yazı Sayıları.....	124
Tablo 66: Ahmet Sağırlı'nın Köşe Yazısı.....	125

Tablo 67: Altemur Kılıç'ın Köşe Yazısı	125
Tablo 68: Ayhan Katırcıkara'nın Köşe Yazısı.....	126
Tablo 69: Fuat Bol'ın Köşe Yazısı	126
Tablo 70: Fuat Uğur'un Köşe Yazısı	127
Tablo 71: Hasan Mesut Hazar'ın Köşe Yazısı.....	127
Tablo 72: İsmail Kapan'ın Köşe Yazıları	128
Tablo 73: Mim Kemal Öke'nin Köşe Yazısı	128
Tablo 74: Muammer Erkul'un Köşe Yazısı.....	129
Tablo 75: Nuri Elibol 'un Köşe Yazısı	129
Tablo 76: Rahim Er'in Köşe Yazıları	130
Tablo 77: Yavuz Bülent Bakiler 'in Köşe Yazısı	131
Tablo 78: Yılmaz Öztuna'nın Köşe Yazısı	131

ŞEKİL LİSTESİ:

Şekil 1: Bütünleşik Çerçeveleme Süreci Modeli.....	56
Şekil 2: Cumhuriyet Gazetesinde Yer Alan 27 Mayıs 1960 Tarihli Haber.....	68
Şekil 3: Cumhuriyet Gazetesinde Yer Alan 12 Eylül 1980 Tarihli Haber	69
Şekil 4: Hürriyet Gazetesinde Yer Alan 27 Mayıs 1960 Tarihli Haber	71
Şekil 5: Türkiye Gazetesinde Yer Alan 13 Eylül 1980 Tarihli Haber	72
Şekil 6: Gazetelerin İlk Sayfalarında Verilen Haber Sayılarının Oransal Dağılımı.....	78

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AKP	: Adalet ve Kalkınma Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
M.Ö	: Milattan Önce
TDK	: Türk Dil Kurumu
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.Y.	: Tarih Yok

GİRİŞ

Toplumsal bellek gündelik hayatımızda sık sık karşılaştığımız bir terim olmakla beraber akademik alanda da kendine yer edinmiş bir kavramdır. Temelde hatırlama- unutmaya gibi eylemlere işaret eden hafıza olgusu, toplumlara uyarlandığı ilk yıllarda her ne kadar eleştiri olsa da günümüzde akademik anlamda çalışmacılar tarafından ilgi gösterilen bir alan haline gelmiştir. Disiplinlerarası bir çalışma alanı olan toplumsal belleğin Türkiye’de yazılı basın bağlamında gerçekleştirilen ilk çalışmalarına¹ bakıldığında 2010’lu yıllardan itibaren çalışılmaya başlandığı görülmektedir.

Toplumsal bellek kavramı, 20. yüzyılın başlarında Fransız sosyolog Maurice Halbwachs tarafından sistematikleştirilmiştir. Halbwachs’ın temel savı doğrultusunda, toplumsal bellek kavramı, bir grup içerisinde yer alan insanların bireysel anılarını toplumsal çerçeveler doğrultusunda hatırladıklarına işaret etmektedir. Bir başka ifadeyle, bireysel hafızaların bir kısmı toplumsal hafızanın kontrolündedir. Bu açıklamalara ek olarak, toplumsal belleğin inşasında egemen güçlerin, hafıza ve medya ile kurduğu ilişkinin boyutlarının anlaşılması çalışmanın işaret ettiği önemli noktaların anlaşılması bağlamında değerlidir.

Fransız sosyolog Halbwachs’ın toplumsal bellek tezi temel alınarak yürütülecek olan çalışma, toplumsal belleğin inşası ve bu inşaya sürecinde yazılı basının rolünü anlamaya yönelik bir çabadır. Toplumsal bellek ve toplumsal belleğin teorik temelleri bağlamında, Halbwachs’ın yaklaşımlarının yanı sıra Alman ejiptolog Jan Assmann, sosyolog Paul Connerton, Fransız tarihçi Pierre Nora, Barry Schwartz, iletişim bilimci Michael Schudson gibi araştırmacıların görüş ve yaklaşımlarından yararlanılmaktadır. Bununla birlikte, toplumsal belleğin yazılı basın ile ilişkisi bağlamında Maxwell McCombs ve Donald Shaw, iktisatçı ve medya analisti Edward S. Herman ve Noam Chomsky gibi çalışmacıların tezleri araştırma doğrultusunda bir noktaya kadar takip edilmektedir.

¹ <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/> sitesinde bulunan tezler, toplumsal bellek, kolektif hafıza, toplumsal bellek ve medya, toplumsal inşaya kavramları çerçevesinde araştırılmıştır. Disiplinlerarası bir çalışma alanı olan toplumsal bellek ile ilgili gazetecilik alanında, yazılı basın özelinde gerçekleştirilen ilk çalışmaların 2010’lu yıllardan itibaren çalışılmaya başlandığı görülmektedir (Erişim Tarihi: 20.09.2017).

Çalışma kapsamında disiplinlerarası bir kavram olan toplumsal belleğin medya ile ilişkisi yazılı basın üzerinden kurulmaktadır. Toplumsal belleğin yazılı basın ile ilişkisi bağlamında şu sorulara yanıt aranmaktadır: Yazılı basın geçmişi var olduğu haliyle yansıtmakta mıdır? Bir yeniden inşa süreci olarak kabul edilmesi durumunda, nasıl ve ne şekilde gerçekleşmektedir? Toplumsal bellek ile yazılı basının bir potada birleştirildiği çalışmada, geçmişin zihinlerde var olduğu şekliyle korunmadığı, bir yeniden inşa sürecine dayandığı öne sürülmektedir. Bu doğrultuda yürütülecek olan çalışmada, toplumsal belleğin inşası ve inşa sürecinde yazılı basının rolüne odaklanılacaktır.

Araştırma konusu olarak Türkiye'nin toplumsal hafızasında yer edinmiş olan 27 Mayıs 1960 askeri darbesi seçilmiştir. Yazılı basının 27 Mayıs'ı nasıl hatırladığı ve topluma ne şekilde hatırlattığı ulusal yazılı basın üzerinden incelenecektir. İncelemeye konu olan 27 Mayıs'ın seçilmesinin başlıca sebebi: Türkiye'nin ilk askeri darbesi olması ve bu sebeple Türkiye'deki toplumsal travmalardan birini oluşturmasıdır. Ayrıca, olayın üzerinden çalışmanın gereksinimlerine cevap veren bir sürenin geçmiş olması 27 Mayıs'ın incelemeye konu olmasının bir diğer nedenidir.

Bu açıklamalar doğrultusunda çalışmanın temel varsayımları şunlardır:

1. Gazeteler, gündem oluşturmada aktif rol oynamaktadırlar. Bu doğrultuda; yazılı basın, toplumsal belleğin inşasında etkin olmaktadır.
2. Gazeteler, toplumsal belleğin oluşum sürecinde stratejik kurumlardır.
3. Hafızanın yeniden inşa süreci beraberinde birtakım bozulmaları da getirmektedir. Bu doğrultuda, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesinin farklı kesimleri temsil eden üç ayrı gazetede; meşru gösterme ya da hatırlatma çabasından yoksunluk şeklinde olmak üzere farklı biçimlerde sunulması beklenmektedir.

Çalışmanın evrenini, Türk basınında ulusal çapta yayın yapan gazeteler oluşturmaktadır. Çalışmanın örnekleme olarak ise; Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazeteleri seçilmiştir. İncelemeye konu olan gazetelerden Cumhuriyet merkez- sol, Hürriyet ana akım- liberal ve Türkiye İslamcı- muhafazakâr kesimi temsilen seçilmiştir.

Üç gazetenin de kitlelere kolay ulaşabilir durumda olmaları ve üç gazetenin de kuruluşları itibariyle köklü gazeteler olmaları, 1990 yılından günümüze yayın açısından süreklilik göstermeleri sebebiyle araştırmanın örnekleme dahil edilmişlerdir. Farklı ideolojilerdeki gazetelerin seçilmesindeki amaç ise; toplumsal bellek tezine bağlı kalınarak, bireylerin anılarını bağlı buldukları grupların bakış açısı içerisinde hatırlamasına dayanmaktadır.

Araştırmaya konu olan üç gazete, 1990 sonrası dönemde, 27 Mayıs'ın her yıl dönümünde ilk sayfaları ve köşe yazıları özelinde niceliksel ve niteliksel içerik analizi yöntemiyle incelenecektir. Çalışmada, toplumsal belleğin yazılı basın ile ilişkisi gündem belirleme yaklaşımı bağlamında kurulmaktadır. Bu sebeple, araştırma metodu olarak gündem belirleme yaklaşımıyla ilgili çalışmalarda yaygın olarak kullanılan içerik analizi yöntemi seçilmiştir.

Çalışmanın sınırlılıkları değerlendirildiğinde toplumsal belleğin inşasında medyanın rolünü ortaya koymak için ulusal yazılı basından gazeteler ele alınmış ve araştırma gazetelerin ilk sayfalarındaki haberler ve köşe yazılarıyla sınırlı tutulmuştur. Çalışma 1991'den 2017 yılına kadar geçen sürede 27 Mayıs'ın her yıl dönümünü kapsamaktadır.

Çalışmanın 1990 sonrası yazılı basın ile sınırlandırılmasının başlıca sebebi: 11 Nisan 1990 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından kabul edilen bir kanunla Adnan Menderes ve diğer parti üyelerinin itibarlarının iade edilmiş olmasıdır. Çünkü, bu tarihten sonra çeşitli "*hafıza mekanlarının*" inşasına başlandığı görülmektedir. Çalışma bağlamında ise böyle bir sürecin başlamasıyla birlikte, yazılı basının toplumsal belleğin inşasındaki rolünün incelenmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın 1990 sonrası yazılı basın şeklinde sınırlandırılmasının bir diğer sebebi ise olayın üzerinden geçen süreden dolayı 27 Mayıs'ın canlı tanıklarının sayısının azalmasıdır. Olaya tanıklık etmemiş yeni nesil 27 Mayıs'ı çeşitli kanallar aracılığıyla öğrenmektedir. Bu doğrultuda, toplumsal belleğin taşınma araçlarından biri olan kitle iletişim araçlarının 27 Mayıs'ı topluma ne şekilde sunduğu / hatırlattığı önemlidir.

Son olarak, çalışma kapsamında her ne kadar internet ve sosyal medya göz ardı edilse de 90'lı yıllar itibariyle yeni iletişim teknolojileriyle karşı karşıya bulunmaktadır. Bu bağlamda, toplumsal belleğin kurgulanmasında etkili olan anlık hafıza internetle birlikte daha da anlam kazanmaktadır. Böyle bir ortamda geleneksel basının toplumsal belleğin inşasında nasıl bir rol oynadığı değerlidir. Sıralanan sebeplerle çalışma 1990 sonrası yazılı basınla sınırlandırılmıştır.

Çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Toplumsal bellek kavramının kuramsal olarak kurgulandığı birinci bölümde ilk olarak, kavramının genel çerçevesi çizilecektir. Bu bağlamda, cemiyet, bellek, toplumsal gibi terimler açıklandıktan sonra toplumsal belleğe getirilmiş farklı yaklaşımlara yer verilecektir. Tarihsel gelişim sürecinde toplumsal bellek kavramına değinildikten sonra bellek çeşitlerinden bahsedilecektir. Bunlara ek olarak, toplumsal bellek çalışmalarının da temelini oluşturan şimdici yaklaşım ve onun karşı teorisi olan muhafazakâr yaklaşım bağlamında toplumsal belleğe ilişkin kuramsal yaklaşımlar incelenecektir. Tarih ve toplumsal belleğin farklı yönleri ortaya konulduktan sonra toplumsal bellek için zamansal ve mekânsal bağlamın önemine vurgu yapılacaktır. Hafızanın iki temel ögesi olan hatırlama ve unutma ilişkisine değinilecektir. Son olarak, toplumsal belleğin somutlaştırılmasına yardımcı olan toplumsal belleğin taşınma araçları bu kısımda incelenecektir.

İkinci bölümde, yazılı basının toplumsal belleğin inşasındaki rolü değerlendirilecektir. Bu bağlamda ilk olarak, sözlü ve yazılı kültürlerde anlam aktarımının nasıl gerçekleştiği ve bu kültürlerin bellekle olan ilişkisine değinilecektir. Daha sonra haber, bellek ve dil ilişkisi yorumlanacaktır. Bu bağlamda, kısaca haber retoriğine ve haber dilinin özelliklerine bakılacaktır. Buna ek olarak, bir kurgu olarak haberi ele alan yaklaşımlar çerçevesinde haber ve gerçeklik ilişkisi değerlendirilecektir. Bu çerçevede, iletişimin ve kültürün ekonomi politiği ile haber medyasının ekonomi politiğinden kısaca bahsedilecektir. Gündem belirleme yaklaşımı bağlamında, gündem belirlemede algısal süreçler olarak adlandırılan çerçeveleme ve öne çıkarma yaklaşımları ele alınacaktır. Eşik bekçiliği kavramına değinilecektir. Bu bölümde son olarak, üçüncü bölümde değerlendirilecek olan 27 Mayıs'ın ulusal yazılı basına yansımaları incelenmeden önce, geçmişin medya metinlerinde yeniden nasıl ve ne amaçla kurgulandığına kısaca yer verilecektir.

Üçüncü bölümde, araştırmanın amacı, kapsamı ve sınırlılıkları, öne sürülen varsayımlar ve araştırmanın yöntemine yer verilerek üç farklı kesimi temsil eden üç ayrı gazete belirtilen süre aralığında değerlendirilecektir. Bu bağlamda, ilk olarak inceleme konusu olan gazetelerin tarihleri ve kimlikleri üzerine kısaca bir bilgilendirme gerçekleştirilecektir. İncelemeye konu olan gazetelerin ilk sayfalarında yer alan haberler niceliksel ve niteliksel içerik analizi yöntemiyle incelenecektir. Daha sonra, üç gazete bazında ilk olarak köşe yazıları üzerinden niceliksel analiz gerçekleştirildikten sonra Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazeteleri yazarlarının yazıları niteliksel içerik analizine tabi tutulacaktır.

Sonuç bölümünde ise elde edilen veriler doğrultusunda, toplumsal bellek ve yazılı basın ilişkisinin genel bir değerlendirilmesi yapılarak varsayımların doğruluğu tartışılacaktır.

1.TOPLUMSAL BELLEK VE TEORİK TEMELLERİ

1.1.Toplumsal Bellek Kavramının Genel Çerçevesi

“Belleğin yaşamlarımızı yapan şey olduğunu fark etmek için, parça parça da olsa, belleğinizi yitirmeye başlamanız gerekir. Belleksiz yaşam, yaşam değildir... Belleğimiz; tutarlılığımız, aklımız, duygumuz, hatta eylemimizdir. Onsuz birer hiçiz...” (Luis Bunuel’den aktaran Huysen, 1999, s. 11).

Yeniden inşa olgusunu ön plana çıkaran toplumsal bellek kavramı, 1920’li yıllarda Fransız sosyolog Maurice Halbwachs² tarafından sistematikleştirilmiştir. Halbwachs 1925 yılında yayımlanan *“Hafızanın Toplumsal Çerçevesi”* adlı kitabında bireysel belleğin oluşumu için toplumsal çerçevelerin önemine işaret etmektedir (2016, s. 12- 13).

Halbwachs’ın çalışmalarında yer alan temel sav belleğin toplumsal çerçevelere bağlılığıdır. Bireysel bellek ile toplumsal bellek arasındaki tartışmaların da zeminini oluşturan bu tez, bireysel bir belleğin oluşması için şart olarak sosyal çerçeveleri öne sürmektedir. Bellek toplumsaldır ve bireylerin sosyalleşme sürecinde meydana gelmektedir. Ancak, belleğin toplumsal niteliğine karşın toplumlar için tek bir bellek bulunmamaktadır. Bireysel bellekler ait oldukları toplumlar tarafından şekillendirilmektedir (Assmann, 2015, s. 43- 44). Bu savı ile Halbwachs toplumsal bellek kavramını geçmişin yeniden üretilmesi bağlamında ele alan yaklaşımların çerçevesini çizmektedir.

Hafıza, farklı disiplinler tarafından değişik boyutlarıyla değerlendirilmektedir. Bu durum göz önünde bulundurulduğunda, nörologlar hafızayı nörolojik bağlamda ele almaktadır. Psikologlar, kişilerin belli şartlar altında bilişsel hatırlama süreçlerini ele alırken, psikanalistler daha derinlemesine bir araştırma yürüterek kişinin yaşam

² Çalışmalarıyla toplumsal hafıza kavramını sistematik hale getiren sosyolog Maurice Halbwachs (1877-1945) Fransa’da doğmuştur. Henri Bergson’un öğrencisi olan Halbwachs, Université de Caen Normandie (1918), L’université de Strasbourg (1919) ve Université de Paris (1935)’de öğretim görevlisi olarak görev almıştır. 1945’te Collège de France’da toplumsal psikoloji kürsüsüne atandıktan birkaç ay sonra, Paris’te Gestapo tarafından tutuklanarak Almanya’da Buc-Henwald toplama kampına gönderilen Halbwachs, bir süre sonra bu kampta ölmüştür (Heretik Yayıncılık, 2017).

öyküsüne bakmaktadır. Sosyologlar ise anıları gruplar ile ilişkilendirerek değerlendirmektedir (Sancar, 2016, s. 39).

Toplumsal bellek kavramının genel çerçevesini çizmeden ve bu bağlamda toplumsal belleğe ilişkin farklı yaklaşımlara değinmeden önce toplumsal kelimesiyle kastedilen şeyin ne olduğunu ve bellek kavramını açıklığa kavuşturmakta yarar bulunmaktadır.

Sosyoloji sözlüğünde (2017) “cemiyet” kavramının “toplum” kavramını karşıladığı görülmektedir. Buna göre cemiyet: “Sürekli, dinamik, mesleki bakımdan yeteri derecede farklılaşmış, ihtisaslaşmış fert ve sosyal gruplardan, yeknesak (homojen) olmayan sosyal teşkilat ve ilişkiler ağından meydana gelen bir yapı” (s. 43) olarak tanımlanmaktadır. Toplumu büyük bir sosyal grup olarak adlandırmak mümkündür. Sosyolojinin temel çalışma alanı olan toplum en genel tanımıyla “bir kültür ve bölgeyi paylaşan insan grubuna” (Henslin’den aktaran Bozkurt, 2014, s. 8) işaret etmektedir. Felsefe sözlüğünde (2004) ise toplum kavramı “belli bir ekonomik altyapıyla belirlenmiş belli üstyapı kurumlarına sahip olan sosyo-ekonomik bir biçimlenme” (s. 412) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanıma ek olarak, “bireysiz toplum olamayacağı gibi toplumsuz da birey olamaz” (s. 412) şeklinde bir açıklamaya yer verilmektedir. Tüm bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere sosyolojinin temel nesnesini oluşturan topluma ilişkin çok çeşitli tanımlamalar yapılmakla birlikte en basit haliyle toplum, “yerleşik ilişkileri ifade eden bir kurumlar bütünü” (Bozkurt, s. 8) olarak kabul edilmektedir.

Toplumsal kelimesinin sözlük anlamına bakıldığında “toplumla ilgili, topluma ilişkin” (TDK Sözlüğü, 2017) şeklinde bir tanımlama yapılmaktadır. Fransız sosyolog Emile Durkheim’e (2004) göre ise toplumsal kelimesi ile nitelenen olgu, “toplumda belirli bir yaygınlık gösteren ve toplum için az veya çok bir yararı olan, toplum içinde oluşmuş bütün fenomenleri belirtmek için kullanılmaktadır” (s. 47). İnsan söz konusu olduğunda insanla ilişkili her olguyu toplumsal olarak nitelendirmek mümkündür.

Türk Dil Kurumunun çevrimiçi sözlüğünde bellek: “Yaşananları, öğrenilen konuları, bunların geçmişle ilişkisini bilinçli olarak zihinde saklama gücü, dağarcık,

akıl, hafıza, zihin” (TDK, 2017) şeklinde tanımlanmaktadır. Sosyal Bilimler Sözlüğü’nde ise bellek: *“zihnin geçmiş deneyimleri, bilgi, olay ve görüntüleri yeniden çağırma, hatırlama işlevi”* (2005, s. 180) olarak açıklanmaktadır. Prof. Dr. Erol Mutlu’nun *“İletişim Sözlüğü”* adlı sözlük çalışmasında bellek: *“bilişin, geçmiş deneyimleri depolama ve yeniden çağırma kapasitesini dile getiren bir özelliği. Geçmiş deneyimlere ilişkin enformasyon önce varsayımsal bellek bankasına kodlanır, bu bankadan çağrılır, sonra da açılır”* (2012, s. 45) şeklinde tanımlanmaktadır. Öte yandan felsefe sözlüğünde bellek: *“Geçmiş saklama ve yeniden meydana getirme yetisi”* (s. 27) olarak yorumlanmaktadır. Bu tanımlar doğrultusunda, belleğin temel işlevinin; bilgiyi saklama, geri çağırma olduğu söylenebilir.

Bellek üzerine çalışmalar yürüten araştırmacılar, belleğin depolama (storage) ve yeniden gündeme getirme (retrieval) olmak üzere iki temel görevi üzerinde durmaktadır. Bir bilgi, depolama aşamasında sonradan kullanılmak üzere bellekte saklanmaktadır. Yeniden gündeme getirme söz konusu olduğunda ise farkına varma (recognition) ya da hatırlama (recall) şeklinde gerçekleşmektedir (Flavell, 1992, s. 60). Bellek üzerine gerçekleştirilen tüm bu tanımlar belleğin biyolojik işlevine yöneliktir. Çalışmamız doğrultusunda ise biyolojik bellekten farklılaşarak bir gruba ait olan toplumsal bellek kavramı önem kazanmaktadır. Biyolojik açıdan belleğin yorumlanış şekline bakıldığında bilginin akılda tutulması ve geri çağırılması eylemlerinin ön plana çıktığı görülmektedir. Buna karşılık, bellek toplumsal bellek bağlamında ele alındığında ise biyoloji alanındaki yorumlanış biçiminden farklılaşmaktadır. Belleğin, bireysel olarak değerlendirildiği biyolojik bağlamının aksine toplumsal bellekte bir gruba aidiyet söz konusudur. Bireyin kişisel izlenimleri, deneyimleri sadece kendi hafızasına dayanmamaktadır. Hatıraların toplumsal olarak biçimlendirildiği, kişilerin tanıklık ettikleri olayların bile başkalarının hafızalarıyla birleşerek anımsandığı görülmektedir (Halbwachs, 2017, s. 9- 10). Bir başka ifadeyle, bireyler kişisel tecrübelerini dahi toplumsal olarak anlamlandırabildikleri ölçüde hatırlamaktadırlar.

Halbwachs’a göre, bir mekân ya da bir anı her bireyde farklı bir anlama gelmektedir; fakat bireyler bu anıları ilişki içinde buldukları gruplarla özdeşleştirmektedir. Aynı zamanda bireyin herhangi bir hatırasını unutması bu anıların

hafızalarından silinmesi anlamına gelmemektedir. Kişinin hatıralarını ona anımsatacak çevrelerden uzaklaşmış olması unutmamanın gerçekleşmesinin nedenlerinden birini oluşturmaktadır. Hatıralar zaman ve mesafe farkından dolayı değil artık o anıları hatırlatacak tanıklar bulunmadığı için hafızalardan silinmektedir. Bireysel hatıraların bir grup içerisinde yer alarak varlığını sürdürdüğüne vurgu yapan Halbwachs, bir bireyin tek başına deneyimlediği bir durumun, gezdiği bir ülkenin de hatırlanabilir olduğunu ifade etmekle birlikte; tanık olunan bir durumun, bir gezi sırasında keşfedilen bir nesnenin varlığının ancak bireyin nesnelere bir bağlama yerleştirebildiği sürece kalıcı olup korunabileceğine dikkat çekmektedir (Halbwachs, 2016, s. 51- 65). Bir başka deyişle, bir tohumun filizlenebilmesi için nasıl ki uygun koşulların sağlanması gerekiyorsa, kişilerin dışında kalan anıların hatırlanabilmesi için de anımsatıcı unsurların varlığına ihtiyaç duyulmaktadır (Halbwachs, 2017, s. 13).

Bu bağlamda, bireyler geçmişte yaşanan anları kendi hafızalarında kayıt altına aldıkları biçimiyle değil, paylaşımda buldukları grubun ortak hafızası aracılığıyla anımsamaktadırlar. Bellek, bireyin toplumun diğer üyeleriyle kurduğu ilişki sonucunda oluşmaktadır. Toplumsal bellek söz konusu olduğunda önem kazanan grup olgusu sadece küçük grupları değil, büyük etnik gruplar, milletler ve devletleri de kapsamaktadır (Assmann, s. 43- 44; Sancar, s. 40- 41). Bireysel anıların devamlılığını toplumsal çerçevelere yerleştiren bu anlayış doğrultusunda, bireysel bellek ile toplumsal bellek arasındaki farklılıkları belirleme gereksinimi doğmaktadır.

Bireysel bellek ya da bireysel hatırlama konuları uzun yıllar boyunca psikolojinin temel çalışma alanlarından biri olmuştur. Bireysel bellek psikolojik açıdan yorumlandığında doğruluk ölçütü belirleyici özellik olarak ön plana çıkmaktadır. Doğruluk ölçütüyle öne sürülen şey ise bireysel belleğin özellikle doğru olduğuna ilişkin bir iddia değildir. Bu duruma ek olarak, psikoloji sahasında çalışmalar yürüten birçok araştırmacı belleğin doğru olmayabileceği gibi bir yönünü de ortaya koymaktadır. Buna karşılık, psikolojik değerlendirmelerde temel ölçüt doğruluk üzerinden yürütülmektedir (Wertsch, 2015, s. 154- 156). Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere, disiplinlerarası bir kavram olan bellek, psikoloji bilim dalı açısından doğruluk çerçevesinde değerlendirilmektedir; fakat söz konusu toplumsal bellek

olduğunda bellek kavramına farklı bir anlam yüklenmektedir. Bu noktada, bireysel bellek ile toplumsal bellek arasındaki farklılıklara bakıldığında, belleğin bireysel bellek olarak adlandırılan biçiminin, sadece anılardan oluşmadığı görülmektedir. Buna göre, bireysel olanı algılar şeklinde tanımlamak mümkünken anılar bağlı buldukları grupların düşüncelerinden kaynaklanmaktadır (Assmann, s. 45- 46). Toplumsal bellek ise kesin bir tanımı olmayan bir terim olarak kabul edilirken, “*bireyleri aşan ve grupça paylaşılan bir bellek formu*” (Roediger III, Zaromb ve Butler, 2015, s. 176) olarak değerlendirilmektedir.

Fransız filozof ve tarihçi Paul Ricoeur (2012) Halbwachs’ın temel tezine atıfta bulunarak hafızanın kişisel anıları hatırlamak için toplumsal hafızaya başvurduğunun altını çizmektedir. Bu teoriye göre, ortak olarak paylaşılan mekânlar, örneğin okul sınıfları ya da birlikte gezilen yerler değerlidir. Bu tür anılar, kişilerin kendilerini belirli grupların ya da çerçevelerin içine yerleştirmesi için bulunmaz fırsatlardır. Anılar hatırlanırken kişisel bakış açısı değiştirilmekte ve başkaları tarafından kurulan hatıralara dahil olunmaktadır (s. 139- 141).

Henri Bergson’a göre bellek, tecrübelerin ya da bazı anıların farkındalık kazanıp bilincin bir parçası haline gelmesi ile oluşmaktadır. Bergson, iki çeşit belleği tanımlamaktadır. Bu bellek çeşitlerinden ilki alışkanlıklar sonucu oluşan bellektir. Alışkanlıklara dayanan bu belleğin özünde tekrarlama bulunmaktadır. Tekrarlama süreci devam ettirilmediğinde bu bellek zayıflar ve yok olur. Bergson’un tanımladığı ikinci bellek türü ise geçmişte yaşanmış bir anının hatırlanmasını temel almaktadır (Özaloğlu, 2017, s. 14).

Teun Van Dijk (2015) “*Söylem ve İdeoloji*” adlı çalışmasında bellek türleri ve temsillerine değinirken, kişisel deneyimlerin kaydedildiği belleği olaysal bellek olarak tanımlamaktadır. Bu bellek türü, bireye özgüdür ve kişisel deneyimler sonucu oluşmaktadır. Bireylerin sahip olduğu tutum ve inançlar, olaysal belleğe karşılık gelmektedir. Bunun yanı sıra, kişiler sadece kendi geliştirdikleri tutum ve inançlara bağlı kalmayarak toplumun diğer bireyleriyle etkileşime geçer ve yaygın inançları paylaşırlar. Dijk çalışmasında, “*toplumsal olarak paylaşılan inançların toplumsal*

bellek denilebilecek şeyi oluşturduğunu ve sosyokültürel bilginin toplumsal bellekteki zihinsel temsillerin ana sistemi olduğunu” (s. 22-23) ileri sürmüştür.

İletişim bilimci Michael Schudson’a (2007) göre ise bellek tamamıyla toplumsaldır ve insanlar birbirleriyle etkileşimli olarak deneyimlerini, hatırladıklarını ifade etmektedirler. Schudson, bireysel belleğin varlığına ise inanmamaktadır. Bellek her ne kadar bireysel bir olgu olarak gözükse de tamamıyla toplumsaldır; çünkü kurallar, kayıtlar halinde kurumlarda kendine yer edinmiştir. Ayrıca bireysel belleğin bir deneyim ile ilgili olarak içinde bağlı bulunduğu grubun hafızasına başvurma dinamiği bulunmaktadır. Edinilen yeni deneyimler grubun her bireyinde farklı biçimlerde saklansa da toplumsal özelliklerini de korumaktadır (s. 179- 196).

Toplumsal bellek Nuri Bilgin’in (1995) çalışmasında önerdiği üzere, bir grubun benimsenmiş deneyimlerinin, anılarının toplamı olarak grubun geçmişini temsil eden, topluluğun geçmişinde ne yaptığına karşılık gelen ifadeler şeklinde yorumlanmaktadır (s. 62). Buna karşılık Blight (2015) ise toplumsal belleği bugün üzerinden açıklamaktadır. Buna göre, toplumsal bellek kavramı sadece geçmiş ile ilişkili bir terim değildir. Bütün toplumlarda, toplumsal bellek oluşturma süreci bir süreklilik göstererek her gün devam etmektedir (s. 303).

Fransız tarihçi Pierre Nora belleği, kitabıyla aynı adı taşıyan “*Hafıza Mekânları*”³ bağlamında değerlendirmektedir. Nora’ya (2006) göre günümüzde hafızanın var olabileceği ortamlar bulunmadığı için hafıza mekânlarının varlığı söz konusudur. Bu bağlamda, toplumsal bellek kavramı ele alındığında hafızanın mekâna bağlı olarak devamlılığı düşüncesi belirlemektedir. Ayrıca Nora, *Hafıza Mekânları* adlı eserinde Halbwachs’ın toplumsal bellek tezine atıfta bulunarak hafızanın gruba özgü olduğunu ve ne kadar grup bulunuyorsa o kadar da hafıza bulunacağını belirtmiştir. Bu doğrultuda, hafıza sınırsızdır ve toplumsaldır (s. 17- 19).

Sosyal bilimci Paul Connerton “*Toplumlar Nasıl Anımsar*” adlı kitabında toplumsal belleğe farklı bir bakış açısı getirerek şu şekilde yorumlamaktadır:

³ Hafıza Mekânları Fransız tarihçi Pierre Nora’nın kavramsallaştırmasıdır. 1978-1981 yılları arasında EHESS’te (Ecole des hautes etudes en sciences sociales, Sosyal Bilimler Yüksek Okulu) üç yıl boyunca verdiği seminerlerin bir ürünüdür (Nora, 2006, s. 9).

“Toplumsal bellek dediğimiz şeyin, en iyi biçimde tarihin yeniden kurulması (rekonstrüksiyon) olarak adlandırılabilir, çok daha özgül bir pratikten farklı olduğunu belirtmemiz gerekir. Geçmişte gerçekleştirilen tüm insani etkinliklerin bilgisi ancak onların bıraktığı izlerden yola çıkılarak edinilebilir. Bunlar ister Roma siperleri içinde gömülü kemikler ister bir Norman kulesinin tek kalıntısı olan bir taş yığını ister bir Yunan yazıtında bulunup da kullanılışı ya da biçimiyle bir göreneği açığa vuran bir sözcük olsun; isterse bir sahnenin tanıklarınca yazılmış anlatısı biçiminde bulunsun, aslında tarihinin değiştiği izlerdir; yani bunlar, kendisine doğrudan ulaşma olanağı kalmamış bir olgunun, duyu organlarıyla algılanabilir imleridir” (Connerton, 2014, s. 27- 28).

Bu tanımlamalardan da çıkarılacağı üzere toplumsal bellek kavramına getirilmiş birçok farklı yorum bulunmaktadır. Fransız sosyolog Maurice Halbwachs, Alman ejiptolog Jan Assmann, iletişim bilimci Michael Schudson, sosyal bilimci Paul Connerton ve Fransız tarihçi Pierre Nora toplumsal bellek kavramına farklı yorumlar getirmiş araştırmacılardan bazılarıdır. Wertsch’in toplumsal belleğe getirilen farklı bakış açılarına ilişkin yorumu: *“Kolektif bellek çok değinilen ve tartışılan, ancak henüz pek anlaşılammış bir kavramdır. Herkesçe kabul edilen bir tanımlı olmayıp, bu konuyu tartışan tarafların sayısı kadar tanımlı olduğu söylenebilir”* (s. 150) şeklindedir. Wertsch’nin de ifade ettiği gibi, toplumsal bellek kavramına çalışıldığı ilk günden günümüze kadar birçok farklı yorum getirilmiştir. Bununla birlikte, farklı bakış açılarına rağmen toplumsal bellek üzerine çalışmalar gerçekleştiren araştırmacıların buldukları ortak nokta ise hafızanın çok boyutlu bir yapıya sahip olduğudur. Toplumsal belleğin oluşumu için bireylerin içinde yer aldıkları toplumun diğer üyeleri ile yaptıkları paylaşımlar önem kazanmaktadır. Bu doğrultuda, hafıza sınırsızdır ve bireyin sosyalleşme sürecinde meydana gelmektedir.

1.2.Tarihsel Gelişim Süreci İçinde Toplumsal Bellek

Toplumsal bellek kavramının tarihçesine ve kuramsal temellerine değinmeden önce son yıllarda hafıza olgusunun neden yükselişe geçtiğini hatırlamakta yarar vardır. Toplumsal bellek alanında çalışmalar yürüten Mithat Sancar’ın ifadesiyle 1980’lerle birlikte dünyanın farklı bölgelerinde meydana gelen olaylarla⁴ “hafıza patlaması”, “hafıza konjonktürü” olarak nitelendirilen bir dönem başlamıştır. Dünyanın farklı

⁴ Latin Amerika’da askeri diktatörlüklerin çözülmesi, Güney Afrika’da ırkçı rejimin çökmesi, Sovyetler Birliği ve Doğu Blok’unun dağılması (Sancar, 2016, s. 19).

bölgelerinde meydana gelen olaylar doğrultusunda toplumlar bir değişim sürecine girmiştir. Bu değişim süreci ise toplumların geçmişleriyle ilişki biçimlerini sorgulamalarına ve yeni tartışmalara yol açmıştır (s. 19).

Bu bağlamda, hafıza olgusuna verilen önemin artmasını kültürel bellek alanında yaptığı çalışmalarla tanınan Jan Assmann üç ana sebebe bağlamaktadır. Assmann'a göre, ilk olarak yeni medya alanında yaşanan gelişmeler sayesinde bellek dışı kaydın mümkün olduğu bir dönemin içinde yer alıyoruz. İkinci olarak ise geçmişi anlama gayretinde olan bir kültürün içinde bulunuyoruz. Son olarak, insanlık tarihinin büyük acılarına şahitlik etmiş olan kuşağın yaşama veda ediyor olmasından dolayı bu dönemi yaşayan belleğin yok olma tehlikesi ile karşı karşıyayız (s. 17-18). Nora ise hafızaya verilen önemin yükselişe geçmesini tarihin hız kazanması ve demokratikleşme olmak üzere iki ana nedene bağlamaktadır (Sancar, s. 64).

Tarihsel gelişim süreci içinde toplumsal bellek ele alındığında, köklerinin M.Ö. 6. yüzyıla kadar uzandığı görülmektedir. Toplumsal belleğin bugünkü anlamını karşılamamakla birlikte M.Ö. 6. yüzyılda bellek sanatı (ars memoriae ya da memorativa) olarak adlandırılan bir bellek tekniğinin varlığı bilinmektedir. Belirli olarak seçilen bazı mekânlar doğrultusunda, bilince yerleşmesi istenen nesnelere hayali görüntüleri yaratılarak bu seçilmiş mekânlarla hayali nesnelere arasında bir ilişki oluşturulması bu tekniğin işleyiş biçimidir. Bu yöntemle olguların düzeni korunuyor aynı zamanda da kendi niteliklerini eksiksiz olarak ortaya koyabiliyorlardı. Bu tanım çerçevesinde bellek sanatına ilişkin antikçağın en önemli metni kabul edilen Rhetorica ad Herennium'un yazarı olan Cicero, doğal bellek ile yapay bellek arasındaki farka dikkat çekerek, bellek sanatının yapay belleğin temelini oluşturduğunu ifade etmiştir. Buna ek olarak, sözü edilen bellek sanatının bugün hatırlama kültürü olarak nitelendirilen olgu ile bir benzerliğinin olmadığına vurgu yapılmaktadır. Bellek sanatı bireysel olarak değerlendirilirken, hatırlama kültürü topluluklarla ilgili bir olguya işaret etmektedir (Assmann, s. 37- 38).

Tarihsel gelişim süreci içerisinde bellek işleyiş biçimlerine ve çeşitlerine göre sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırmalar hem kişi hem de toplumlarla özdeşleşen bilginin yapılanma biçimleriyle doğrudan bağlantılıdır (Özaloğlu, s. 13). Bu bilgi doğrultusunda,

Halbwachs'ın bellek ile grubun etkileşimini esas alan toplumsal bellek kavramsallaştırmasının yanı sıra bellek, sosyal bilimler alanında çalışmalar yürüten araştırmacılardan Jan Assmann ve Paul Connerton tarafından da ele alınarak biçimlerine ve işlevlerine göre sınıflara ayrılmıştır (Assmann, s. 54).

Alman ejiptolog Jan Assmann "*Kültürel Bellek*" adlı çalışmasında, toplumsal belleği, kültürel bellek olarak tanımlamayı tercih etmektedir. Kültürel belleği konumlandırırken belleğin dış boyutuna odaklanmaktadır. Assmann'a göre, belleğin birbirinden farklı dört temel biçimi bulunmaktadır. Bunlar; mimetik bellek, nesnel belleği, iletişimsel bellek ve kültürel bellektir.

Mimetik bellek başka bir ifadeyle, taklit belleği davranış alanına denk gelmektedir. Bu alanda tam kodlama gerçekleşmemektedir. Kişinin günlük hayatındaki davranışları taklit sonucu oluşmaktadır. Nesnel belleği ile ifade edilen ise kişinin etrafını çevreleyen özel eşyaları, yer aldığı çevredeki sokaklar, araçlar gibi unsurlardır. Bu doğrultuda, kişiyi çevreleyen unsurlar özünde kişinin yansımasını temsil etmektedir. Bu yansımalar aynı zamanda kişiye geçmişini hatırlatmaktadır. Assmann iletişimsel belleği ise bireyin kendi kuşağındaki kişiler ile paylaştığı, yakın geçmişte atıfta bulunan anılar olarak tanımlamaktadır. Zamanla oluşup yok olan bu bellek, dil ve iletişim yetisine dayanmaktadır. Varlığı sahibinin yaşam süresi ile sınırlı olup taşıyıcısı öldüğünde başka bir belleğe yer açmaktadır. Bu tanımdan da çıkarılacağı üzere, bu bellek türüyle ifade edilen kişinin diğer bireylerle kurduğu ilişkidir. Bireyin sosyal hayatı diğer kişilerle kurduğu iletişim üzerinden devam etmektedir. Bireyin diğer bireylerle etkileşimi iletişimsel bellek kapsamında yorumlanmaktadır (Assmann, s. 27-29).

Assmann'ın çalışmasına adını verdiği kültürel bellek (anlam aktarımı) ise mimetik bellek, nesnel belleği ve iletişimsel belleğin bulunduğu bir alana karşılık gelmektedir. Kültürel bellek, geçmişe yönelmektedir ve bunu yaparken de anımsanan tarih gerçek tarihten daha önemli bir unsur olarak belirlemektedir (Assmann, s. 58- 62). Assmann çalışmasında belleğin dört farklı dış boyutuna vurguda bulunmakla birlikte iletişimsel ve kültürel belleğe odaklanmaktadır. Assmann'ın çalışmasının odak

noktasına aldığı iletişimsel bellek ile kültürel bellek arasında bazı farklılıklar bulunmaktadır.

Tablo 1: İletişimsel Bellek ile Kültürel Bellek Arasındaki Farklar

	İletişimsel Bellek	Kültürel Bellek
İçerik	Bireysel biyografiler çerçevesinde tarihsel deneyimler	Efsanevi köken tarihi, ulaşılamaz geçmişte yaşananlar
Biçim	Gayri resmi, az biçimlendirilmiş, doğal, iletişimsel alışveriş içinde gelişen, gündelik	Planlanmış, çok iyi biçimlendirilmiş, törensel iletişim, bayram
Araçlar	Organik belleklerdeki canlı anılar, deneyler, aktarılanların anlatımı	Kesin nesneleştirme, söz, görüntü ve dans yoluyla geleneksel sembolik kodlama, sahneleme
Zaman Yapısı	80-100 yıl, şimdiki zamanla bağlantılı 3-4 kuşaklık zaman ufku	Kesin geçmiş, efsanevi bir geçmiş zaman
Taşıyıcılar	Belirsiz, bir hatırlama grubunun canlı tanıkları	Uzmanlaşmış, gelenek taşıyıcıları

Kaynak: (Assmann, 2015, s. 64).

Tablo 1’de de görüldüğü üzere, iletişimsel bellek ile kültürel bellek arasında içeriksel ve biçimsel yönden olmak üzere bazı farklı özellikler bulunmaktadır. İletişimsel bellek; kişisel biyografilere, gündelik dil ve iletişime, canlı anılara ve canlı

tanıklara odaklanırken kültürel bellek; efsanevi tarihe, iyi planlanmış törenlere, sembolik kodlamalara ve uzmanlaşmış anlatıcılara dikkat çekmektedir. İletişimsel belleğin aktarım araçları, organik belleklerdeki canlı anılar, deneyler, aktarılanların anlatımı olduğu için zaman içerisinde yok olma tehlikesi bulunmaktadır. Kültürel belleğin taşıyıcıları ise uzmanlaşmış kişilerdir.

Toplumsal belleği biçim ve işlevlerine göre gruplandıran bir diğer araştırmacı Paul Connerton'dur. Connerton (2014), toplumsal belleği kişisel bellek, bilişsel bellek ve alışkanlık belleği olmak üzere üç ana grupta ele almaktadır.

Connerton'nın belleği sınıflandırdığı üç türden ilki kişisel bellektir. Kişisel bellek konusunu temelde bir kişinin bireysel yaşam öyküsünden almaktadır. Bu tanımdan da çıkarılacağı üzere kişisel bellek bireyseldir. Bireylerin kişisel deneyimlerinden meydana gelmektedir. Connerton'nın çalışmasında önerdiği bir diğer bellek türü ise bilişsel bellektir. Bilişsel bellek geçmiş bilgimize işaret etmektedir. Örneğin; geçmişte öğrendiğimiz sözcüklerin anlamları, şiirlerin dizeleri veya mantıksal doğruları hatırladığımız noktada bilişsel bellekten söz etmek mümkündür. Kişisel bellekten ve bilişsel bellekten farklı olarak üçüncü bir bellek türü olarak karşımıza alışkanlıklar belleği çıkmaktadır. Bu bellek türünde kişiler sahip oldukları bilgiyi nerede ve ne şekilde öğrendiklerini hatırlamazlar. Örneğin; okuma- yazma bilmek ya da bisiklete binmek gibi. Bu tür durumlarda, bir alışkanlığının bütün göstergeleri bulunmaktadır. Bu nedenle bu bellek türü alışkanlıklar belleği olarak adlandırılmaktadır (s. 42- 45).

Toplumsal belleğe ilişkin kuramsal yaklaşımlar incelendiğinde ise iki farklı yaklaşım görülmektedir. Barry Schwartz'a göre, 20. yüzyılda yapılan çalışmalar şimdici ya da inşacı yaklaşım ve muhafazakâr yaklaşım olmak üzere iki farklı yaklaşım etrafında toplanmaktadır (Tezcan, 2008, s. 18). Bu iki yaklaşımdan biri olan muhafazakâr yaklaşımın temsilcilerinden sosyolog Edward Shils'e göre, her toplumun kendine özgü bir geçmişi bulunmaktadır. Bu geçmiş, toplumun geleneğiyle bağının koptuğunun düşünüldüğü dönemlerde dahi varlığını devam ettirmektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda, bugünü şekillendiren güç geçmiştir. Şimdici / inşacı yaklaşım ise muhafazakâr yaklaşımın tersi bir tutum izleyerek, geçmişin bir zamanlar var olduğu

haliyle korunmadığını her gün yeniden yapılandırılabilir olduğunu öne sürmektedir. Bu yapılandırma ya da güncelleştirme süreci geçmişe ait bazı olayların seçilmesi bazı olayların ise çerçevenin dışında bırakılması şeklinde gerçekleşmektedir. Bir başka deyişle, şimdici yaklaşımda geçmiş yeniden yorumlanır. Bu anlayış, toplumsal belleği bir inşa sürecine dayandıran çalışmalarının da temelini oluşturmaktadır (İnce, 2010a, s. 32- 33; Özelçi, 2010, s. 15).

1.3.Tarih ve Toplumsal Bellek

Tarih; *“Toplumları, milletleri, kuruluşları etkileyen hareketlerden doğan, olayları zaman ve yer göstererek anlatan, bu olaylar arasındaki ilişkileri, daha önceki ve sonraki olaylarla bağlantılarını, karşılıklı etkilenmeleri, her milletin kurduğu medeniyeti inceleyen bilim dalı”* (TDK, 2017) olarak tanımlanmaktadır. Sosyal Bilimler Sözlüğü’nde ise tarih; *“niceliksel zaman açısından geçmişte olup bitenleri, toplumların geçirdikleri dönemleri yer ve zaman belirterek anlatan; geçmişte yaşanan olaylar arasında nedensel ilişkiler kurmaya çalışarak bu ilişkileri belge ve kalıntılara dayandırarak sistematik olarak incelemeyi konu edinen disiplin”* (2005, s. 392) şeklinde açıklanmaktadır.

Edward Hallett Carr *“Tarih Nedir?”* adlı kitabında tarihin tartışmalı bir alan olduğunu belirterek The Cambridge Modern History’de 60 yıl arayla yazılmış iki parça üzerinde durmaktadır (2011, s. 58). Sözü edilen ilk metin Lord Acton tarafından Ekim 1896 tarihinde kaleme alınan şu parçadır:

“Bu, 19. yüzyılın gelecek kuşaklara miras bırakmak üzere olduğu bilgileri, en çoğa en yararlıının verilmesi yolunda yazımlamak (kaydetmek) için eşsiz bir fırsattır... Akıllıca bir iş bölümüyle bunu yapabilmeli ve herkese en son bulunan belgeleri, uluslararası araştırmanın en olgun sonuçlarını sunabilmeliyiz. Nihai tarihe, biz bu kuşakta ulaşamayız; fakat göreneksel tarihi aşabiliriz, artık bütün bilgiler ulaşılabilir, her sorun çözülebilir duruma geldiğine göre de göreneksel tarihten nihai tarihe giden yolda vardığımız noktayı gösterebiliriz” (The Cambridge Modern History’den aktaran Carr, 2011, s. 57).

Carr, tarih alanında üstün bilgiye sahip olarak kabul edilen kişilerin bile birbirleriyle açıkça çeliştiklerini ortaya koymak amacıyla Acton’dan 60 yıl sonra Profesör Sir George Clark tarafından ikinci basımın girişinde kaleme alınan şu parçaya da işaret etmektedir:

“Bir sonraki kuşağın tarihçileri, böyle bir imkânı ummuyorlar. Çalışmalarının tekrar tekrar aşılmasını bekliyorlar. Geçmişin bilgilerinin bir ya da birkaç kişinin zihninden geçerek ve zihinler tarafından “işlenerek” kendilerine ulaştığını, bu nedenle hiçbir şeyin değiştirmeyeceği birimsel, kişilik izi taşımayan atomlardan oluşmadığını düşünüyorlar. Araştırma uçsuz bucaksız gözüküyor; bazı sabırsız bilginler, şüpheciliğe ya da en azından tarihe ilişkin yargulamalar kişileri ve bakış açılarını işin içine karıştırdığından hepsinin birbirinden farksız olduğu ve ortada “nesnel” bir tarihi gerçeğin bulunmadığı öğretilerine sığınyorlar” (The Cambridge Modern History’den aktaran Carr, 2011, s. 58).

60 yıl arayla yazılmış iki farklı metin karşılaştırıldığında da açıkça görülmektedir ki tarihi belgelere dayanan, olaylar arasında neden- sonuç ilişkisi kuran nesnel bir bilim dalı olarak yorumlayan yaklaşımlar bulunduğu gibi tarihi tartışmaya açık hale getiren yaklaşımlar da bulunmaktadır. Çalışma doğrultusunda ise bu yaklaşımlar araştırmanın odak noktasına alınmayarak tarih ve toplumsal bellek ilişkisi ve iki disiplinin benzer ve farklı yönleri üzerinde durulacaktır.

Kişiler geçmiş hakkındaki bilgileri; aileleri, çevreleri, içinde buldukları gruplar aracılığıyla öğrenmektedirler. Kişilerin tarihe ilişkin farklı kanallardan elde ettikleri çeşitli bilgilerin zaman zaman çeliştiği görülmektedir. Bu çelişkinin ana nedenlerinden bir tanesi kişilerin farklı gruplara ait olmaları ve geçmiş bilgisini her bireyin içerisinde yer aldığı gruplar aracılığıyla öğrenmesinden kaynaklanmaktadır. Bu noktada, tarihin daha önce bahsedildiği üzere tıpkı bellekte olduğu gibi herkes tarafından aynı biçimde yorumlanmadığını söylemek mümkündür (Özelçi, s. 30- 31).

Bireysel bellekten toplumsal belleğe geçiş yaşanırken geçmişin bazı yanları çeşitli çerçeveleme yöntemleri ile diğer yanlarının aleyhine ön plana çıkartılmakta ya da geride bırakılarak bir ayıklama işlemi gerçekleştirilmektedir. Bu işlem gruplar adına konuşan hâkim kişiler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kişilere “*bellek müteşebbisleri*” de denilebilir. Bellek farklı kişi ve gruplara hizmet eden, günün çıkarlarına göre yeniden kurgulanan bir gerçekliktir. Geçmiş yaşandığı ve olduğu gibi koruma ya da doğruluk gibi bir görevi yoktur. Toplumsal bellek günün ihtiyaçlarına ve beklentilerine göre yeniden inşa edilebilmektedir (Bilgin, 2008, s. 36).

Bu bağlamda, Halbwachs’ın işaret ettiği “*geçmişin bir temsilinin tarihten nasıl farklı olabileceği*” (Roediger III, Zaromb ve Butler, 2015, s. 178) sorusu önemlidir. Halbwachs’ın akıl yürütme biçimine göre, tarih ile toplumsal bellek aynı anlamı

karşılammamaktadır. Tarih, toplumsal belleğin tersi bir tutuma sahiptir. Bellek için süreklilik önemlidir. Tarih ise farklılıklara ve düzensizliklere odaklanmaktadır. Toplumsal bellek grupla bütünleşip geçmişe ilişkin olayları toplumun bütün tabakalarına hatırlanabilir bir şekilde yansıtmayı amaçlamaktadır. Buna ek olarak, toplumsal bellek bağlamında gruba ait olan belleğin, diğer belleklere karşı kendine özgü bir nitelik taşıdığı sıklıkla altını çizmektedir. Tarihte ise olgulara özel bir anlam yüklenmemektedir. Bütün olaylar birbirleriyle karşılaştırılabilir bir biçime sahiptir ve aralarında ilişki kurulabilmektedir (Halbwachs'tan aktaran Assmann, s. 51).

Bu doğrultuda, tarih ve bellek anlayışı birbirleriyle zıtlık içerisindedir. Tarih, geleneğin zayıflamaya başladığı noktada belirlemektedir; çünkü yaşayan hafıza varlığını devam ettirdiği sürece tarihin yazıya dökülme gereksinimi hissedilmemektedir. Tarih yazma ihtiyacı yaşanan olaylar, o döneme ait kişiler, olgular geride kaldığı ve bu anıları toplumda koruyacak kişiler kalmadığı için doğmaktadır. Bu noktada, olayların hafızası artık grupta karşılık bulamamaktadır. Grupta karşılık bulamayan bu anıları kurtarmanın en iyi yolu ise onları yazıya döküp hikayeleştirerek belirgin hale getirmektir. Tüm bu açıklamalara ek olarak Halbwachs, tarih ile toplumsal bellek arasındaki ilişkinin başka bir boyutuna dikkat çekerek tarihin, toplumsal belleğin ortadan kalktığı durumlarda belirlediğini iddia eder (Assmann, s. 52-53; Halbwachs, 2017, s. 76- 77).

1893 Aigues- Mortes⁵ olayı üzerinden “*hatırlanmasını istedikleri tarzda hatırlanmasını amaçlayan*” bir bellek inşasından bahseden Bilgin (2013)'in anımsattığı gibi, bu doğrultudaki bir inşayı resmi bellek olarak adlandırmak mümkündür. Resmi bellek (resmi tarih) anlayışında geçmiş bir toplulukta hâkim olan gruplar tarafından belirlenmektedir (s. 15). Bu bağlamda, geçmişin günün çıkarlarına uygun olarak yeniden inşa edildiği öne sürülmektedir.

⁵ 17 Ağustos 1893'te bölgedeki Aigues Mortes kentinde yaşanmıştır. Sabah saatlerinde kentin güneyindeki tuzlalarda çalışan İtalyan ve Fransız işçiler arasında baş gösteren sürtüşme ve kavga, yetkililerin devreye girmesiyle yatıştırılır. Ancak rivayete dönüşen haberler kentte hızla yayılır. Halk yerli işçilere yardım adına sokaklara dökülür ve yüzlerce kent sakini, kontrolsüz bir şiddete başvurarak sokaklarda İtalyan göçmen avına başlar. Nihayet, kentin dışına çıkarak tuzladaki İtalyanlara saldırır. Dokuz işçi öldürülür ve yüzlercesi yaralanır. Olayları önlemek için kentin mülki amiri, İtalyanları trenlerle bölge dışına gönderir. Olayların duyulduğu İtalya'da öfkeli kalabalıklar protesto gösterileri yapar. Fransa'yla ilişkiler kopar ve hatta iş birliği yanlısı hükümet düşer. Fransa'da ise mahkemeler devreye girer ve olaylar dava konusu olur. Olaylara karışanlar, sadece adam öldürmeye teşebbüs suçundan yargılanır. Sonuçta toplu af kararı verilir (Nimes Savcısının raporlarından aktaran Bilgin, 2013, s. 14).

Wertsch toplumsal bellek ile tarih arasındaki farklılıklarının altını çizmektedir. Bu doğrultuda, toplumsal bellek, geçmişe ilişkin olayları bugün üzerinden anlamlandırır. Tarih ise geçmiş bir zamanlar var olduğu şekliyle değerlendirerek geçmiş günümüzde ayrı tutar. Tarih belirli bir sosyal yapıya ait değildir fakat toplumsal bellek belirli grupların yansıması şeklinde yorumlanabilir. Tarih, belirsizliklere ölçülü yaklaşarak kabullenirken, toplumsal bellek belirsizliklere karşı tahammülsüzdür (s. 162). Bu şekilde tarih ile toplumsal bellek arasında bazı farklılıkları sıralamak olasıdır. Sıralanan bu farklılıklardan hareketle, tarih ve toplumsal belleğin çeliştiği bazı noktaları açık bir şekilde görmek mümkündür.

Nora'nın (2006) tarih ve belleğe ilişkin akıl yürütme şekli ise tarih ve hafızanın birbirlerinin yerini tutan kavramlar olmadığı yönündedir. Hatta tarih ve hafızanın çeliştiği birçok nokta bulunmaktadır. Tarih günümüz itibariyle artık var olmayan şeylerin yeniden oluşturulmasına dayanırken, hafıza yaşayan gruplarla ilişkilidir. Yaşayan gruplarla ilişkili olan bellek hafızanın iki biçimini oluşturan unutma ve anımsama eylemlerine açıktır. Hafıza, kendisini besleyen ayrıntılarla uyum içerisindedir ve duygulara seslenmektedir. Tarih ise analitik bir alandır. Tarihin analiz ve eleştiri gerektiren formuna karşılık hafıza duygulara seslenip, anıları kutsallaştırmaktadır. Halbwachs'ın tezine de atıfta bulunan Nora, var olan grupların sayısı kadar hafıza bulunduğu dikkat çekerek hafızanın sınırsız ve toplumsal olduğuna vurgu yapmaktadır (s. 19).

Toplumsal ve tarihsel belleğin⁶ benzer ve farklı yanları şu şekilde sıralanmaktadır:

- Tarihsel bellek geçmişin izlerini sistematik bir analiz yoluyla incelemektedir. Toplumsal bellek ise iletişim olgusunu ön plana çıkararak bu izlerin gelecek kuşaklara aktarılmasına dayanmaktadır.
- Tarihin söyleminde biz yoktur. Buna karşılık, toplumsal belleğin anlatısı bir aidiyet oluşturmaya yöneliktir.

⁶ Maurice Halbwachs, toplumsal bellek ile tarih arasındaki çeşitli farklar nedeniyle, "tarihsel bellek" teriminin kullanılmasının iyi olmadığı fikrindedir çünkü bu terim birbirine karşıt iki şeyi birleştirmektedir (Bilgin, 2008, s. 40).

- Toplumsal bellek yereldir, sıradan insanlara işaret etmektedir. Buna karşılık tarih ise tarih formasyonuna sahip kişiler tarafından ele alınmaktadır.
- Tarih bilgisi araştırma, inceleme ve soruşturma gibi yollarla elde edilirken toplumsal belleğin geçmişe ilişkin birikimi yaşantı yoluyla oluşmaktadır.
- Tarihin toplumsal bellekten ayrıldığı en önemli noktalardan biri ise tarihin yanılabilir, eleştirilebilir yanıdır. Bu noktada, nitelikten ziyade hareket tarzı önemlidir.
- Tüm bunlara ek olarak, toplumsal belleğin varlığını sürdürebilmesi hatırlama eylemi ile ilişkilidir. Tarih için ise böyle bir durum söz konusu değildir. Hatta bir tarihinin bütünüyle unutulmuş bir olayı ortaya çıkarma imkânı bulunmaktadır (Bilgin, 2008, s. 34- 39).

Sonuç olarak, tarih ve toplumsal belleğin aynı düzlemde yer almadığı kabul edilmektedir. “*Geçmişin bir temsilinin tarihten nasıl farklı olabileceği*” (Roediger III, Zaromb ve Butler, s. 178) sorusu tekrar ele alındığında olası bir cevap belirlemektedir. Bu durumun sebebi öğrenmenin iki ayrı biçiminin geçmişin temsilinde farklı niyetlerde olmasıdır (Roediger III, Zaromb ve Butler, s. 178).

1.4. Toplumsal Bellekte Zaman ve Mekân İlişkisi

Belleğin hatırlaması için ön şart olarak ileri sürülen gruba bağlılığın altının sıklıkla çizilmesi, kavramın toplumsal çerçevelere yüklediği göreve işaret etmektedir. Bu doğrultuda, zamansal ve mekânsal bağlamın belirlenmesi önemlidir. Toplumsal belleğin inşasında ön plana çıkan grup olgusunun belirli bir zaman ve mekân içerisinde konumlandırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu noktada dikkat çeken öge ise zamanın mekânsallaştırılmadan ölçülebilir hale gelememesidir. Toplumsal bellek sınırları belirlenmiş bir mekân ve zaman içerisinde konumlandırılmaya ihtiyaç duymaktadır (Özaloğlu, s. 14- 15).

Toplumsal belleğin zamansal bağlamı için bireysel hafızaların dayanak noktaları doğrultusunda, kolektif sürelerin önemine dikkat çekilmektedir. Bu görüş şu şekilde açıklanmaktadır:

“Her birey birçok grubun üyesidir, pek çok toplumsal düşünceye iştirak eder, vizyonu çok sayıda kolektif zamana art arda dahil olur. Bu hâlihazırda bir bireysel ayrımlaşma unsurudur ve aynı süreçte, uzamın bir bölgesinde, farklı insanların bilinçleri aynı kolektif bütünler içerisinde paylaşılmaz. Ancak, bunun yanı sıra, kişilerin düşünceleri geçmişte ya da her grubun kendi zamanında daha geriye veya daha ileriye, daha hızlı veya daha yavaş gider. Bilinçlerin, daha dar ya da daha geniş süreleri aynı aralıkta bir araya getirmesi de bu bağlamda gerçekleşir. Şöyle diyelim: Kişiler, yaşanmış bir aynı toplumsal süre aralığına temsil edilen zamanın büyük veya küçük bir kapsamını yerleştirirler. Elbette aralarında bu bakımdan büyük farklılıklar da mevcuttur” (Halbwachs, 2017, s. 132).

Bu tanımdan da çıkarılacağı üzere, toplumsal belleğin oluşumu için grupların sınırları belirlenmiş bir zamansal bağlama yerleştirilmesi gerekmektedir. Bu noktada, toplumsal belleğe ilişkin çalışmalar yürüten araştırmacıların birçoğunun bulunduğu ortak nokta olan ne kadar grup varsa o kadar da belleğin var olacağı iddiasını hatırlamakta yarar bulunmaktadır. Buna göre, zamanın her birey için saat, gün, hafta, ay, yıl gibi periyodik dilimlere ayrıldığı göz önünde bulundurulduğunda insanların bu zaman dilimleri bağlamında yaşamlarını sürdürdüğü görülmektedir. Ancak, her topluluk zamanı kendi bakış açısına göre değerlendirip kullanmaktadır. Yani, nasıl ki herkesi kapsayan tek bir grubun varlığı söz konusu değilse herkes için ortak kabul görmüş tek bir zaman da bulunmamaktadır (Ceran, 2015, s. 15).

Toplumsal belleğin inşasında zaman olgusu kadar önemli rol oynayan hatırlamanın da yapı taşlarından birini oluşturan bir diğer öge ise mekândır. En yalın haliyle geometrik bir yer olarak tanımlanan mekân bu tanımının yanı sıra sosyal bilimlerinde araştırma alanı içerisine girmektedir. Sosyal bilimler bağlamında mekân-kültür ilişkisi önemlidir. Bu iki alan birbirlerini etkilemektedir. Yani mekânın kültürü yarattığı kadar kültür de mekânı şekillendirmektedir. Buna göre mekân, bir noktada kişilerin algılayış biçimlerine göre belirlenmektedir. Mekânın sosyal bilimlerin de araştırma alanı içerisine girmesiyle birlikte Fransız filozof ve sosyolog Henri Lefebvre mekâna ilişkin önemli bir sınıflandırma ortaya koymuştur. Bu doğrultuda, bilinen mekân, yaşanan mekân ve algılanan mekân olmak üzere bir sınıflandırma gerçekleştirilmektedir. Bu sınıflandırmayla mekânlar birbirlerinden ayrılmadığı gibi

aksine birlikte var olmaktadır. Bilinen mekân, kodlara karşılık gelmektedir. Tasarlanmış bir alandır. Mekân türlerinden bir diğeri olan algılanan mekân toplumda üretilmektedir. Yeniden üretimin gerçekleştiği alandır. Mekân türlerinden sonuncusu olan yaşanan mekân ise anlama dayanan sembolik bir mekandır. Tüm bunlara ek olarak Lefebvre de zaman ve mekânın birlikte düşünülmesi gereken kavramlar olduğunu belirtmektedir (Lefebvre'den aktaran Ünal, 2017, s. 5- 9).

Mekânın bellek ile ilişkisi toplumsal çerçeveler bağlamında önem taşımaktadır. Bireylerin gündelik hayatlarına ilişkin her çeşit olay bir mekân çerçevesinde gerçekleşmektedir. Bu fiziksel çevre hem bireysel hem de toplumsal belleğin bağlamını oluşturmaktadır ve mekân bireysel ve toplumsal belleğin inşasında yer rolü oynamaktadır (Özaloğlu, s. 13). Buradan hareketle, toplumsal belleğin devamlılığı için sınırları belirlenmiş bir mekâna bağlılığı düşüncesi önemlidir.

Özellikle toplumsal belleğin inşasında bellek kurgulanırken zamana ve mekâna bağlılık önem kazanmaktadır. Zamana ve mekâna bağlılık arasında Assmann şu şekilde ilişki kurmaktadır: *“Hatırlama figürleri belli bir mekânda cisimleştirilmek ve belli bir zamanda güncelleştirilmek isterler, yani coğrafi ya da tarihi anlamda olmasa da her zaman somut bir mekân ve zamana dayanırlar”* (s. 46). Bu noktada, paylaşılan zaman ve mekân ortak bir yaşam alanına işaret etmektedir. Buna ek olarak, belleğin mekânsallaştırma eğilimi vardır (s. 47).

Pierre Nora klasikleşmiş eseri *“Hafıza Mekanları”* adlı çalışmasında, belleğin devamlılığı için mekâna bağlılığın önemine vurgu yapmaktadır. Nora'ya göre, hafıza mekânları çok boyutludur ve önemli buluşma yerlerine işaret etmektedir. Bu noktada, günümüzde hafıza ortamları varlığını sürdüremediği için hafıza mekânları bulunmaktadır. Buna ek olarak, mekânın devamlılık duygusunu sağlaması da toplumsal bellek ve mekân ilişkisinin bir diğeri boyutunu oluşturmaktadır. Hafıza mekânları, kendiliğinden doğal bir hafızanın olmadığı inancından doğmuştur. Bu doğrultuda, eğer anma konusuna gereken önem verilmez ise tarih bunları korumayacaktır. Belleği inşa etmeye duyulan ihtiyaç ise onun yok olma tehlikesinden kaynaklanmaktadır (s. 10- 23). Nora bu yorumunu: *“(…) Eğer içerdikleri anılar gerçekten yaşanmış olsaydı, bütün bunlar gereksiz olurdu ve eğer, buna karşılık tarih onları bozmak, değiştirmek, hamur*

gibi yoğurup taşlaştırmak amacıyla almasaydı, hafıza için mekânlar olmazdı” (s. 23), şeklinde sürdürmektedir.

Nora'nın hafıza mekânları kavramsallaştırmasını yorumlayan Keskin'nin (2017) ifadesiyle, hafıza mekânları geniş bir anlamda ele alınarak, bir topluluğun geçmişine işaret eden her türlü simgeyi ve anlamlı bir şekilde birbirlerini takip eden öğeleri kapsamaktadır. Bu araçlar, kişilerin kendilerini içerisinde yer aldıkları grupların ya da toplulukların birer parçası olarak hissetmesini sağlamaktadır. Söz konusu mekânlar sayesinde bireyler artık var olmayan bir tarih ya da yeniden yazılmış olan bir tarih içerisinde birbirleriyle buluşmaktadırlar. Bu doğrultuda, hafıza mekânları olarak adlandırılan bu yerler geçmiş ile bugünü bir anlamda birleştirmektedir. Hafıza mekânların geçmişin unutulmasını engelleme görevi gördükleri de söylenebilir (s. 156).

Halbwachs zaman olgusuna ilişkin gün ve geceyi temel ölçüt olarak bir değerlendirmede bulunmaktadır. Ona göre, gece sosyal hayatı kesintiye uğratan bir zaman dilimidir. Kişi uykuya ayırdığı bu sürede bütün toplumsal temsillerden bağımsız ve yalnızdır. Bir topluluk kendi düşüncesini dile getirip paylaşabileceği bu yolla etkileşime geçebileceği kişilerle ilişki kuramadığında uykuya dalmaktadır. Ancak, toplumun diğer üyeleri ilişki kurduğunda uyanmaktadır (Halbwachs, 2007, s. 54- 59). Bu doğrultuda, zaman ve mekân anıların hatırlanması ve toplumsal belleğin oluşması için temel unsurlar olarak belirlemektedir.

Özetle, toplumsal bellek ile zaman ve mekân arasında doğrusal bir ilişki vardır. Bu durumda, toplumsal bellek zaman ile sınırlıdır. Zaman ile belirlenen bu sınırlılık her topluluk için farklılık göstermektedir. Toplumsal belleğin, belirtilen bu zamansal sınırlarının dışında kalan kişi ve toplumlarla ilişki kurması, onlara ulaşması olası değildir. Bununla birlikte toplumsal süreçler söz konusu olduğunda farklı topluluklar için farklı zaman dilimlerinden ya da farklı toplumsal süreçlerden bahsetme gerekliliği bulunmaktadır. Buna ek olarak, bütün toplumları tek bir şemsiye altında toplayan ortak bir zaman algısı yoktur. Bir zaman diliminin çıkış noktası ortak da olsa farklı toplumlar için ifade ettiği anlam farklı olacaktır. Bir başka deyişle şöyle ifade etmek de mümkündür: *“Ne kadar çok topluluk varsa o kadar çok zaman anlayışı vardır.*

İçlerinden hiçbirinin kendini diğer bütün topluluklara dayatması mümkün değildir”
(Halbwachs, 2007, s. 59).

1.5. Hafızanın İki Temel Unsuru: Hatırlama ve Unutma

“Çarpıtmanın önüne geçilemez. Bellek her zaman ve her surette seçici olduğu için çarpıtmaktadır. Bir görme biçimi aynı zamanda görmeme biçimidir; bir hatırlatma biçimi de aynı zamanda bir unutma biçimidir (Schudson, 2007, s. 181).

Bellek seçicidir ve bu seçici karakteri hatırlama / anımsama, unutma ve bazı durumlarda çarpıtarak hatırlama şeklinde gerçekleşmektedir (Ceran, s. 16). Bu eylemlerin toplumsal bellek açısından işleyiş biçimlerini anlamak önemlidir. Bu noktada, Pascal Boyer’in *“Bellek ne işe yarar?”* (2015, s. 5) sorusunu detaylandırmakta fayda vardır. Bellek en basit haliyle geçmiş olayların korunup saklanmasına yarar. Bu noktada, geçmişle ilgili bilgilerin akılda tutulmasının kişilere ve toplumlara ne gibi bir yararı olacağı sorusu belirlemektedir. Boyer’den hareketle, belleğin geçmiş ile değil, şimdiki ve gelecekteki tutum ve davranışlarla ilişkili olduğu söylenebilir (s. 5- 6).

Hafıza olgusu, toplumsal bellek çalışmaları kapsamında toplumsal olarak ele alınmaktadır. Bununla birlikte, hatırlamayı da toplumsal düzlemde değerlendirme ihtiyacı doğmaktadır. Bu gereksinim *“Toplumlar neyi ve nasıl anımsar?”* *“Toplumlar neden ve nasıl unutmur?”* gibi sorulara bizleri götürmektedir. Toplumsal düzlemde hatırlama ve unutma eylemlerine cevap ararken Schudson’ın hatırlama- unutma diyalektiğinden yola çıkarak yaptığı detaylandırma önem taşımaktadır.

Schudson’a (2007) göre, *“bellek sadece bir kaydetme yöntemi olsaydı gerçek bir anı da mümkün olabilirdi. Bellek yalnızca bir bilgi kodlama, bilgi depolama ve bilgiyi stratejik biçimde bulup getirme sürecidir. Bu sürecin her aşamasında toplumsal, psikolojik ve tarihi etkiler söz konusudur”* (s. 181). Buna göre, toplumsal bir olgu olarak anlamlandırılan bellek çeşitli faktörlerin etkisiyle bazı anıları anımsarken, bazılarını unutmaktadır. Bazı anıları ise çarpıtarak anımsamaktadır.

Toplumsal belleğe farklı yaklaşımlar getirmiş olan Alman ejiptolog Jan Assmann, “*geçmiş hatırlanarak yeniden kurulur*” (s. 40), tezini ileri sürmüştür. Bu tez ile üzerinde durulan nokta geçmişin geçmiş olarak kalmadığı kendisiyle ilişki kurulduğu durumlarda var olabileceği iddiasıdır. Bu noktada, geçmiş ile ilişki kurmanın en temel biçimlerinden biri hatırlama (anımsama) eylemidir.

Toplumsal bellekte hatırlama iki şekilde gerçekleşmektedir. Bu hatırlama biçimleri; “*kökeni göz önünde tutan kökensele hatırlama*” ve “*kişinin özel deneyimleri yani yakın geçmişini göz önünde tutan biyografik hatırlama*” (Assmann, s. 60). Bu iki biçim, birçok yönden ortak bir noktada buluşsalar da işleyiş biçimi bakımından aralarındaki ayrımlara dikkat çekmek gerekmektedir. Bu bağlamda, kökensele hatırlama sözlü kültüre sahip toplumlarda simgesel düzeyde temsilleri içermektedir. Bu temsiller törenler, danslar, resimler, giysiler ve dövmeler olarak sıralanmaktadır (Assmann, s. 60).

Biyografik hatırlama ise kökensele hatırlamanın tersi bir tutum izlemektedir. Biyografik hatırlama yazı kültürüne sahip toplumlara özgüdür ve bireyler arasındaki ilişkiye dayanmaktadır (Assmann, s. 60). Toplumsal belleğin iki ayrı işleyiş tarzını gösteren bu hatırlama biçimlerinde ister temsiller (tören, dans, resim...) bağlamında olsun ister bireyler arasındaki ilişkiye dayansın önemli olan nokta iletişimdir.

Assmann’a göre, kültürel bellekte geçmiş bir seçme işlemine maruz kalmaktadır. Kültürel bellek geçmişin belli noktalarına odaklanarak sembolik figürlerin altını çizmektedir. Bir başka ifadeyle, geçmiş kültürel bellekte de bir kurma işlemine tabi tutulmaktadır. Gerçek değil anımsanan tarih önem kazanmaktadır. Hatta anımsanan tarihin önce gerçek tarihe ve daha sonra da efsaneye dönüştüğünü söylemek mümkündür. Bu noktada, efsane bugünü geçmiş üzerinden aydınlatan bir öyküdür. Bu yol ile bireylerin gruba bağlılığı güçlendirilir. Grubun kimliği temellendirilir. Geçmişini hatırlayan ve belleğinde canlandıran grup kimliğinden emin olur (Assmann, s. 60- 61).

Paul Connerton (2014) “*Toplumlar Nasıl Anımsar*” adlı kitabında “*her türlü başlangıcın içinde bir anımsama ögesi yatar*” (s. 15) diyerek toplumsal belleğin

oluşumunda anımsamanın önemine vurgu yapmaktadır. Connerton'a göre toplumsal düzlemde anımsama anma törenleri ve bedensel pratikler üzerinden gerçekleşmektedir.

Buradan hareketle, toplumların geçmişlerini anımsamalarında etkili olan unsurlardan bir tanesi de anma törenleridir. Törenler, sadece geçmişte yaşanmış bir olayı dillendirip hatırlatıcı bir özellik taşımazlar. Törenlerin dile getirici eylemler olarak nitelenmesinin nedeni rutin bir düzen içerisinde gerçekleşmelerinden kaynaklanmaktadır. Resmi bir biçimleri bulunmaktadır ve temelde tekrara dayanırlar. Törenler kasıtlı olarak belli kalıplara sokulmaktadır ve bu sebeple sınırlı bir alanda bazı değişikliklere açıktır. Tören rastgele oluşturulmuş bir anma biçimi değildir ve bu durumun aksine belli duyguları dillendirmek için bilinçli olarak uygulanmaktadır. Törenlerin etki alanları sadece gerçekleştikleri zaman dilimiyle sınırlı değildir. Tüm bu sıralanan özelliklere ek olarak, törenler özlerinde tekrarlamaya dayanmaktadır (s. 77-78).

Bellek ve unutma ilişkisi çerçevesinde unutma anıların yitirilmesine işaret eden bir eylem olarak belirse de toplumsal belleği oluşturan bir unsur olarak değerlendirildiğinde farklı bir anlam kazanmaktadır. Unutma, hatırlamanın doğal bir uzantısıdır. Her şeyi unutmak mümkün olmadığı gibi her şeyi hatırlamak da mümkün değildir. Hafızalarda geriye kalan izler olarak tanımlanabilecek olan noktalar unutma sonucu meydana gelen uzantılardır. Anılar, unutma yoluyla şekillenmektedir (Auge, 1999, s. 37- 59).

Marc Auge 'Unutma Biçimleri' adlı kitabında unutmanın üç cephesinden şu şekilde söz eder:

“Birinci unutma biçimi ya da değişmecesini geriye dönmedir. Bu değişmecenin gerçekleştirmeye çalıştığı şey, şimdiki zamanı ve ondan farksız hale gelmeye başlayan yakın geçmişi unutarak, kaybolmuş bir geçmişi yeniden bulmak, böylece en eski geçmişle bir süreklilik sağlamak, basit bir geçmiş zamanı öne çıkarmak üzere, bileşik geçmiş zamanı saf dışı etmektedir. (...) İkinci unutma biçimi ya da değişmecesini olan ertelemeğin gerçekleştirmeye çalıştığı şey, şimdiki yeniden bulmaktır. Bu amaçla şimdiki bir süre için geçmişten ve gelecekte uzaklaştırmaya, daha doğrusu geleceği, geçmişin geri dönüşüyle özdeşleştiği ölçüde unutmaya çalışır. (...) Üçüncü unutma biçimi ya da değişmecesini yeniden başlamadır. (Yeniden başlama terimi yinelenmenin tam tersi bir durumu dile getirir. Burada yeniden sözcüğü, taze bir başlangıç anlamındadır ve aynı yaşamın içinde birçok başlangıç bulunabileceğini belirtir.) Bu üçüncü biçimin gerçekleştirmeye çalıştığı şey, geçmişi unutarak geleceği yeniden bulmak, tanım gereği olabilir bütün geleceklere, hiçbirine ayrıcalık tanımaksızın yeni bir doğuşun koşullarını sağlamaktır” (Auge, s. 169- 175).

Sancar, anımsamanın ancak geçmiş olaylarla ilişki içerisinde bulunması durumunda ortaya çıktığını hatırlatmaktadır. Bununla birlikte, unutma ise geçmişe ilişkin olayların kayıtlardan silinmesi şeklinde gerçekleşmemektedir. Unutma, herhangi bir olayın bir şekilde toplumsal çerçevede kendisine yer bulamaması, göz ardı edilmesi durumlarında meydana gelmektedir. Başka bir deyişle, toplumsal çerçeve içerisinde yer alan olaylar hatırlanırken, bu çerçevenin dışında kalan, kendisine yer edinemeyen her şey unutulmaktadır (Arenhövel'den aktaran Sancar, s. 53). Bu bakış açısıyla hatırlama ve unutma gibi birbirine zıt duran iki eylem birlikte açıklanabilmektedir.

Hatırlama ve unutmaya ilişkin tüm bu açıklamalara ek olarak Schudson toplumsal bellekte “geçmişin çarpıtılarak anımsatılmasına” dikkat çekmekte ve bu durumu dört biçim üzerinden açıklamaktadır. Bu süreçler; uzaklaştırma (geçmişin geri çekilmesi), öyküleştirme (geçmişin ilginçleştirilmesi), bilişselleştirme (uzlaşımallaştırma) ve araçsallaştırma (geçmişin kullanılması) olarak sınıflandırılmaktadır (2007, s. 180- 196).

Uzaklaştırma (geçmişin geri çekilmesi) söz konusu olduğunda ilk olarak zaman olgusu önem kazanır. Buna göre, zamanın akışı belleği iki farklı açıdan yeniden inşa etmektedir. İlk olarak anılar zamanla netliğini yitirir. İkinci olarak da kültürden kültüre farklılık göstermekle beraber zamanın etkisiyle olay üzerinde bir duygu kaybı yaşanır. Bu iki durumun gerçekleşmesi çarpıtılarak hatırlamaya zemin hazırlamaktadır (2007, s. 182- 184).

Toplumsal belleğin çarpıtma dinamiklerinden bir diğeri ise öyküleştirme başka bir deyişle, geçmişin ilginçleştirilmesidir. Bu çarpıtma biçiminde, geçmişte yaşanmış bir olay giriş, gelişme ve sonuç bölümlerinden oluşan bir anlatı biçimi üzerinden daha ilginç bir hale getirilir. Bu noktada anlatı yaşanmış bir olayı öyküleştirerek basitleştirir. Öyküleştirme aracılığı ile tek amaç geçmişin aktarımı değildir. Bu yol ile olaylar süslenecek daha ilgi çekici bir hale getirilmektedir. Bu dinamiği açıklamak için iletişim bilimci Schudson Watergate skandalı'nın⁷ ele alındığı Başkanın Tüm Adamları adlı

⁷ 'Watergate' 1972-1974 yılları arasında Amerika Birleşik Devletleri'nin başkentinde gerçekleşen bir siyasi skandalı tanımlamak için kullanılan bir terimdir. Aynı zamanda, Washington D.C.'de bulunan bir otelin adıdır. 1974 yılında Başkan Richard Nixon'ın istifa etmesiyle sonuçlanmıştır (<http://watergate.info/>, 2017).

filmi / kitabı ve Anne Frank'ın Hatıra Defteri adlı kitabı örnek olarak sunmaktadır. Schudson'un ifadesiyle, "*Watergate skandalıyla ilgili en popüler öyküde olayın merkezinde gazeteciler yer alır ve hükümetin farklı organları arasındaki savaşlar neredeyse bütünüyle öyküden dışlanmıştır*" (Schudson, s. 190). Bu skandala şahit olmamış, kendi belleğine dayandırarak hatırlama imkânı olmayanlar için Watergate başarılı bir şekilde yeniden inşa edilmektedir. İkinci olarak, bu bağlamda Anne Frank'ın Hatıra Defteri örnek olarak sunulmaktadır. Tüm bu öyküleştirme biçimlerinin yanı sıra ikinci bir öyküleştirme tarzı da bulunmaktadır. Bu ikincil tarz, geçmişin bugün ile ilişkisine odaklanır (s. 190). Schudson tarafından gerçekleştirilen tüm bu açıklamalara ek olarak, Auge'ye göre de, bir anıyı bellekte tutmanın yollarından birisi anıları öyküleştirmektedir; çünkü kişiler anılarını bir düzene koyup, netleştirebildikleri ölçüde hatırlayabilmektedirler (Auge, s. 63).

Walter Ong belleklerde hakimiyet sağlamanın yollarından söz ederken, geçmişin öyküleştirme yoluyla kalıcı hale getirildiğini ifade etmektedir (Ong'tan aktaran Özelçi, s. 13). Bununla birlikte Ong "*anımsayabildiğini bilirsin*" teorisinin altını çizmektedir. Özellikle sözlü kültürlerde kişilerin olayları hatırlayabilmesinin en iyi yolu anımsanabilir şeyler düşünmekten geçmektedir. Hazır kalıplara, dengeli tekrarlara, sıfatlara, uyumlu kelimelere başvurulmaktadır (Havelock'tan aktaran Ong, 2003, s. 48- 50).

Üçüncü çarpıtma biçimi ise bilişselleştirme (geçmişin bilinebilir hale getirilmesi)'dir. Buna göre, anılar hem bireysel hem de toplumsal düzlemde tasarlanmaktadır. Bilişselleştirme, arşivlenen anıların diğerlerine oranla daha rahat hatırlanabilir olduğuna işaret etmektedir. Buna ek olarak, bilişselleştirmenin (uzlaşımallaştırma) yöntemlerinden biri de anıtsallaştırma'dır. Bir olgunun, anıta dönüştürülmesi sürecinde aynı zamanda geçmişte dönüştürülmektedir (s. 193- 194).

Schudson'un işaret ettiği dördüncü çarpıtma dinamiği araçsallaştırma (geçmişin kullanılması)'dır. Bu doğrultuda, belleğin seçici karakteri göz önünde bulundurulduğunda bellek seçerken günün çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Buna ek olarak, bastırmada bir araçsallaştırma biçimidir. Schudson, araçsallaştırmanın iki aşamasına dikkat çekmektedir. İlk olarak, günün çıkarlarına hizmet etmek için

geçmişin bir bölümü desteklenir. İkinci derece araçsallaştırmada ise, birinci derece araçsallaştırmada olduğu gibi geçmişin belli bir bölümü seçilmeksizin geçmiş çarpıtılır (s. 184- 186).

Sonuç olarak, hatırlama ve unutma eylemleri hafızanın devamlılığında ön plana çıkmaktadır. Toplumsal belleğin devamlılığı için kişilerin birbirleriyle olan etkileşimi önemlidir. Bellek, uzun süre canlandırılmayan anıları unutma eğilimindedir. Toplumsal düzlemde kendine yer edinen anılar hatırlanırken bu çerçevelerin dışında kalan anılar unutulacaktır. Bu noktada, hatırlama ve unutma gibi taban tabana zıt gözükten iki eylem birlikte açıklanmaktadır. İletişim bilimci ve sosyolog Schudson'ın işaret ettiği gibi, *“bir hatırlama biçimi aynı zamanda bir unutma biçimidir”* (s. 181). Bir başka ifadeyle, aslında unutma hatırlamanın başka bir boyutudur.

1.6. Toplumsal Belleğin Taşınma Araçları

Bugüne göre geride kalan olaylara işaret eden geçmiş olgusunun oluşması kolay değildir. Assmann'ın ifadesiyle, bugün dün olduğunda artık geçmişe aittir; fakat bu durum toplumlar açısından farklı bir boyutta değerlendirilmektedir. Örneğin, *“barbarlar”* sadece *“bugünü geçirmeye”* odaklı bir yaşam sürdürülebilirler ve bugünü sorunsuz bir şekilde yarına çevirebilirler. Bu durum unutulmaya eş anlama gelmektedir. Cicero barbarlar hakkındaki bu söylemlerinin tam tersi bir örneğe *“Romalılar”* üzerinden işaret etmektedir. Barbarların aksine Romalılar, *“tüm planlarına sonsuza yönelik yaparlar”* (Cicero'dan aktaran Assmann, s. 40). Bugünü yarına taşımak isteyenlerin bugünü yok olmaktan kurtarmaları gerekmektedir. Bu durum ise hatırlama üzerinden gerçekleşmektedir. Daha önce de bahsedildiği üzere, geçmiş hatırlanarak yeniden inşa edilmektedir (Assmann, s. 39- 40).

Buradan hareketle, bugünü yarına taşımak isteyen toplumların kullandıkları bazı araçlar bulunmaktadır. Bu araçlar ya da kurumlar aracılığıyla hafıza dolayımı yollardan bireylere ulaşmaktadır. Hafızanın inşasında etkili olan bu araçlar; anma törenleri, filmler, ders kitapları, müzeler, anıtlar, heykeller, cadde ve meydan isimleri gibi farklı unsurlar şeklinde sıralanmaktadır. Tüm bunlarla birlikte, kitle iletişim araçları

tarafından oluşturulan ürünler de geçmişin yapılandırılmasında ve taşınmasında aktif olarak rol almaktadır.

Bugüne ait olmayan olaylarla ilişkili olan kültürel hafıza yapay olarak oluşturulmaktadır. Kültürel hafıza seçicidir ve geçmişin belli noktalarına odaklanır. Geçmişle ilişkilendirilen kültürel hafıza bir inşa süreci sonucunda oluşmaktadır. Bu hafıza türünün geçmiş ile bugün arasında ilişki kuran özel taşıyıcıları bulunmaktadır (Sancar, s. 44- 46). Hafıza aktarıcıları olarak da adlandırılabilir olan bu kişileri, “şamanlar, rahipler, öğretmenler, yazarlar, filozoflar ve adları ne olursa olsun kendilerine bilgiyi taşıma yetkisi tanınmış olanların tümü” (Assmann’dan aktaran Sancar, s. 46) şeklinde ifade etmek mümkündür. Ayrıca, şahısların deneyimi ve ifade yetisinin ötesinde hafıza oluşumunu sağlayan diğer araçlar; “anıtlar, heykeller, tarih ders kitapları, binalar, cadde ve meydan isimleri, posta pulları, edebiyat ve sanat isimleri, siyasal hitabetler, anma günleri, anı kitapları” (Sancar, s. 46) olarak sıralanmaktadır. Bu doğrultuda, toplumsal bellek ya da Assmann’ın ifadesiyle kültürel hafıza bir biçimlendirme çabası sonucunda oluşmaktadır. Hafıza aktarımını sağlayan kişi ya da araçlar ise büyük önem taşımaktadır.

Huyssen, “Alacakaranlık Anıları Bellek Yitimi Kültüründe Zamanı Belirlemek” adlı kitabında toplumsal belleğin aktarım araçlarından biri olarak kabul edilen müzelere farklı bir anlam yükleyerek müzeleri bir “kitle iletişim aracı” olarak değerlendirmektedir. Müzelerdeki değişimin üzerinde duran Huyssen bu durumu şu şekilde ifade etmektedir:

“Yeni müze ve sergileme pratikleri, değişen izleyici beklentilerine denk düşmektedir. Kültürel bilgi ciddiyet ve titizlikle edinilecek yerde, giderek daha çok sayıda seyirci abartılı deneyimler, anlık aydınlanmalar, parlak olaylar ve çarpıcı gösteriler arıyor gibidir. Gene de şu soru gerçekliğini koruyor: “Tarih duygusunu yitirmiş olmakla, kusurlu belleğiyle ve yaygın bellek yitimiyle tekrar tekrar suçlanmış olan bir çağda, bu müzeleştirilmiş geçmişin başarısı nasıl açıklanabilir? İşlevi “bazı insanlarda aidiyet duygusunu, bazı insanlarda ise dışlanma duygusunu” pekiştirmek olan bir kurum olarak müzeye yönelik eski sosyolojik eleştiri geçerliliğini yitirmiş görünüyor; zira yeni müze anlayışı müzeyi artık esin perilerine bir tapınak olmaktan çıkarmış, onu halk panayırı ile alışveriş merkezi arası melez bir mekân olarak yeniden diriltmiş bulunuyor” (Huyssen, s. 27).

Bu doğrultuda düşünüldüğünde, geçmişe oranla müzeler gündelik hayatta kendilerine daha çok yer bulmaya başlamışlardır. Müzeler, tarihsel ve toplumsal süreçte

meydana gelen maddi ve manevi değerlerin korunup, sergilendiği merkezlerken; bir donüşüm yaşanıp abartılı bir gösteri merkezine donüşmüşlerdir. Huyssen söz konusu rol değişiminin sergileme ve seyretme politikası üzerinde kendini gösterdiğine işaret etmektedir (Huyssen, s. 26- 27). Bu doğrultuda, müzeler kalıcı sergilerden daha çok kitle iletişim aracı görevine yaklaşmış kurumlar olarak yorumlanmaktadır.

Toplumsal belleğin aktarım araçlarından bir diğeri ise kitle iletişim araçlarıdır. Bu çalışma bağlamında, toplumsal belleğin taşınmasında kitle iletişim araçlarına ayrı bir önem yüklenmektedir. Cambridge Dictionary'nin çevrimiçi sözlüğünde kitle iletişim araçları; “gazete, televizyon, radyo ve internet” (<https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/mass-media>, 2018) olarak sıralanmaktadır. Prof. Dr. Mustafa Erkal, Burhan Baloğlu ve Filiz Baloğlu tarafından hazırlanan “*Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğünde*” ise kitle iletişim araçları: “*medya olarak isimlendirilen bu kavram sosyalleşmede en önemli dört unsurdan birisidir (...) kitle haberleşme araçları televizyon, radyo, gazete ve benzeri yazılı basını ve dev basın organlarını kapsamaktadır*” (2017, s. 144) şeklinde açıklanmaktadır. Bilginin kişilere hızlı bir şekilde ulaştırılmasında kitle iletişim araçları aktif rol oynamaktadır. Bu araçlarla dünya küçülmekte, insanlar çeşitli tüketim etkinliklerinden kültürel değerlerine kadar benzer hale getirilmektedir (s.144- 145).

Bu noktada, haber ve bilginin hızlı bir şekilde insanlara ulaştırılması görevini üstlenen bu araçların aynı zamanda yüklendikleri görevin tam tersi bir tutum izleyerek kişilerin kanaatleri üzerinde etkili olabildikleri gözlemlenmektedir.

Dolayım sal bir etkinlik olan hafızada tıpkı kanaatler gibi geçmiş bilgisi de kitle iletişim araçları üzerinden biçimlendirilmektedir. Bu araçlar, tıpkı güncelin bilgisinde olduğu gibi geçmişin bilgisini de zaman zaman dolayım sal etkinlikler üzerinden sunabilmektedir. Bu doğrultuda, 20. yüzyılın başlarında büyük gelişmeler kaydeden kitle iletişim araçlarının toplumsal belleğin inşa sürecinde aktif rol oynadıkları görülmektedir. Söz konusu inşa gerçekleşirken; kitle iletişim araçlarının bugüne taşıdığı geçmiş canlanmakta, olayın tanık ve mağdurlarıyla yeniden yüzleşilmektedir. Kitle iletişim araçlarının seçici bir şekilde gündeme taşımadıkları, göz ardı ettikleri geçmiş ise bastırılarak, unutulmaktadır (İnce, 2010b, s. 10).

Sonuç olarak, toplumsal bellek inşa süreci sonucunda oluşan bir gerçekliktir. Toplumsal belleğin taşınma araçlarından biri olan kitle iletişim araçları ise bu gerçekliğin oluşturulmasında büyük paya sahiptir. Alternatif kanalların yaygınlaşıp, kitleselleşme problemi yaşamalarından dolayı halen hem bugünün hem de geçmişin bilgisinin kitlelere ulaştırılmasında ana akım medya aktif rol oynamaktadır (İnce, 2010b, s. 10).

Toplumsal hafızanın inşasına dair sıralanan tüm bu unsularla birlikte, toplumların neyi unutacağını ya da neyi hatırlayacağını nesnel veriler şeklinde sunmak olası değildir. Ancak, hafızanın biçimlendirilmiş bir olgu olması sebebiyle yeniden inşa sürecinde sıralanan ögeler önem taşımaktadır. Çalışma bağlamında bu ögelerden yazılı basın ikinci bölümde ayrıntılı bir şekilde ele alınacaktır.

2.TOPLUMSAL BELLEĞİN YENİDEN İNŞASINDA BİR ARAÇ OLARAK YAZILI BASIN

İkinci bölüm, ilk bölümde değinilen toplumsal bellek ve teorik temellerinin ardından toplumsal belleğin medya ile ilişkisinin kurulacağı yazılı basın üzerinden şekillenecektir. Bu doğrultuda yürütülecek olan bu bölümde ilk olarak sözlü ve yazılı kültürler için belleğin önemine değinilerek aralarındaki temel farklılıklardan ve buldukları ortak noktalardan bahsedilecektir. Daha sonra, haber, bellek ve dil ilişkisi değerlendirilecektir. Habere ilişkin farklı yaklaşımlara, haberin ve bu bağlamda ileti tasarımcılarının bellek ile ilişkisine yer verilecektir. Buna ek olarak, dil ve düşünce ilişkisine kısaca değinildikten sonra haber retorığının ve haber dilinin özellikleri üzerinde durulacaktır. Daha sonra medyada gerçekliğin yeniden üretimi bağlamında haber ve gerçeklik ilişkisine eleştirel medya yaklaşımları çerçevesinde odaklanılacaktır. Bu doğrultuda, kısaca haber medyasının ekonomi politiğine yer verilecektir. Daha sonra, gündem belirleme yaklaşımlarına, gündem belirlemede algısal süreçler olarak adlandırılan çerçeveleme ve öne çıkarma kavramları ile eşik bekçiliğine değinilecektir. Son olarak, 27 Mayıs'ın ulusal yazılı basına yansımalarının inceleneceği üçüncü bölüme geçmeden önce kısaca geçmişin medya metinlerinde nasıl yeniden inşa edildiğinin üzerinde durulacaktır.

2.1.Sözlü ve Yazılı Kültürlerde Düşünce Aktarımı ve Bellek

Toplumsal hafıza daha önce de belirtildiği üzere bireyleri aşan ve grubun ortak deneyimine dayanan bir kavrama işaret etmektedir. Toplumsal hafızada geçmiş, ortak bir resim üzerinden sunulmaktadır. Geçmişin birlikte yaşanmış olması değil, birlikte anımsanması önemlidir. Söz konusu olan birlikte hatırlama eylemine ise hem sözlü hem de yazılı kültürlerde özel bir önem verildiği görülmektedir. Bu durum, sözlü kaynaklarda nesilden nesile anlatı yoluyla geçen bir paylaşım şeklinde olabileceği gibi kitle iletişim araçlarının ürettiği ürünler ya da değişik dolayimsal faaliyetlerle gerçekleşen bir sürece de dikkat çekebilmektedir (İnce, 2010b, s. 11- 12).

Sözlü ve yazılı kültürlerde hatırlama ve bellek ilişkisine bakıldığında, bu toplumlara ilişkin çalışmaların 20. yüzyıl süresince Eric A. Havelock, Walter J. Ong,

Harold A. Innis, Jack Goody ve Marshall McLuhan gibi kuramcılar tarafından gerçekleştirildiği görülmektedir (Schick, 2014, s. 13).

Sözlü ve yazılı kültür üzerine konuşulduğunda temel başvuru kaynaklarından biri olan Walter J. Ong, “*Sözlü ve Yazılı Kültür Sözüün Teknolojileşmesi*” adlı kitabında sözlü ve yazılı kültür arasındaki farklılıklara odaklanmaktadır. Ong (2003), iletişim ve anlam aktarımının sadece konuşma diliyle sağlandığı; yazı, matbaa ve diğer teknolojilerin tanınmadığı kültürleri “*birincil sözlü kültür*” olarak adlandırmaktadır. Buna karşılık, “*ikincil sözlü kültür*” ise günümüz itibariyle artık kişilerin hayatlarında bulunan radyo, televizyon, telefon, bilgisayar ve diğer teknolojik araçların önce yazı bağlamından çıkıp sonra konuşma diline evrilmesi sebebiyle ikincil sözlü kültür olarak nitelendirilmektedir. Ong, günümüzde hemen hemen her kültürün bir yazı deneyimine sahip olmasından dolayı artık birincil sözlü kültürlerin varlığını devam ettirmediğinin altını çizmekle birlikte ileri teknolojiye sahip birçok kültürde birincil sözlü kültürden kalma düşünce biçimlerinin izlerinin görüldüğünü belirtmektedir (s. 23- 24).

Sözlü kültürde, yazı bulunmadığı için kelimelerin simgesel karşılıklarına rastlanamamaktadır. Kelimeler sadece sestene meydana gelmektedir. Çalışma bağlamında, anımsama ve bellek konusuna geri dönüldüğünde bu kültüre sahip toplumlarda sözel verilerin aranıp, ortaya çıkarılabileceği somut kaynakların olmadığı görülmektedir. Elle tutulabilir verilere ulaşılamayan sözlü toplumlarda düşünce aktarımı ve anlatım belleğe dayalıdır (Ong, s. 46- 52).

Sözlü kültürde temel başvuru kaynaklarının nasıl toplanıp, hatırlanabileceği konusu önemlidir. Bir başka ifadeyle, sözlü toplumlarda hangi olgular, ne şekilde anımsanabilir sorusunun altı çizilmektedir. Buradan hareketle, sözlü kültüre sahip toplumlarda en önemli unsurlardan birinin iletişim olduğu görülmektedir. Ancak, bilginin başkalarına aktarılması ya da bir izleyici yardımıyla fikirlerin tamamının akılda tutulması olası değildir. Bu durumu mümkün kılan ise hatırlanabilir şeyler düşünmektir. Birincil sözlü kültürde, hafızaya destek olmanın en önemli yollarından biri hazır düşünce biçimlerine başvurmaktır. Ritmik tekrarlar, uyumlu sesler, ifadeler, hatırlanabilir söz dizimleri ve belli kalıpların takip edilmesi gerekmektedir (Havelock’tan aktaran Ong, s. 49- 50). Metinden yoksun toplumlarda sıralanan bu ifade

biçimlerinin önemle üzerinden durulmasının sebebi ise bu toplumların belleklerinin anımsama ve aktarıma dayalı olmasıdır.

Sözlü kültürde düşünce aktarımı ve bilgi kaynaklarının belleklerde kalıcı olmasının yolları yazılı toplumlarda birtakım değişikliklere uğramıştır. Ong, yazının “*insan bilincini en çok değiştiren tekil buluş*” (s. 97) olduğunu söylemektedir. Sözlü ifadeye kıyasla, yazılı söylem onu kaleme alan kişiden ayrı tutulmaktadır. Bu sebeple, sözlü söylem sorgulanabilen bir ifade biçimi olma özelliği gösterirken yazılı söylem sorgulanamamaktadır (s. 97).

Platon “*Phaedrus*” ve “*Yedinci Mektup*” adlı eserlerinde yazıya eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmaktadır. Platon, *Phaedrus*’ta, yazının insani olmadığına dikkat çeker. Ona göre, yazı bir üründür. Normalde yalnızca insan zihninde bulunan fikir ve düşüncelerin zihnin dışında meydana getirilmeye çalışıldığının önemle altını çizer. Hatta yazının, belleği zayıflattığını belirtir. Yazıya alışan toplumların hafızaları eski güçlerini kaybetmektedir. Üstelik, yazı kültürüne sahip toplumların kendi öz kaynaklarından uzaklaşarak dışa bağımlı hale geldiklerine işaret etmektedir. Platon’un yazıya getirdiği üçüncü eleştiri ise yazının izleyicisine yanıt verme yeteneğinden yoksun olduğudur. Sözlü kültürde bir kişiye sözlerinin anlamı sorulduğunda tatmin edici yanıtlar almak mümkünken yazılı metinlerde sadece kelime tekrarlarına erişilebilmektedir. Dördüncü eleştirisi ise yazının yapay ve kendi içine dönük olmasıdır. Platon’un yazıya getirdiği tüm bu eleştiriler günümüzde bilgisayar gibi diğer teknolojilere getirilen eleştirilerle kısmen benzerlik göstermektedir (Platon’dan aktaran Ong, s. 98).

Platon’un yazıya getirdiği eleştirel söylemin zayıf noktası ise yazıya karşı geliştirdiği argümanları yine yazı aracılığıyla sunmasıdır. Bu durum matbaa ya da daha ileri bir araç olarak bilgisayar gibi teknolojilere karşı olanların düşüncelerini yaymak için yine bu araçlardan yararlanmalarına benzetilmektedir. Ong’un ifadesiyle, yazı, matbaa ve bilgisayar gibi diğer teknolojiler sözün değişime uğradığı yeni araçlardır. Bu dönem ise ikincil sözlü kültür olarak adlandırılmaktadır (Ong, s. 98- 99).

Söz ile yazı arasındaki nitelik farklılıklarını söylemin ortadan kaldırdığı düşünülür. Buna ek olarak, metin kavramı söz ile yazıyı söylem şemsiyesi altında birleştirmektedir. Ancak yine de söz ve yazı arasında birtakım farklılıklar bulunmaktadır (Sözen, 2017, s. 31). Sözlü ve yazılı söylem arasındaki dikkat çekici farklılıklardan biri yazılı söylemin sabit dilbilgisi kurallarına sahip olmasıdır. Çünkü anlamın sınırları dilin düzenlenmesiyle belirlenmektedir. Buna karşılık sözlü söylem ise sınırları belirlenmiş sabit dil kurallarına gereksinim duymamaktadır. Anlamın belirlenebileceği yaşayan bir ortam mevcuttur. Bir diğer dikkat çeken farklılık ise yazılı söylemde anlam dile odaklanırken; sözlü söylemde anlam onu çevreleyen birimler bütününden doğmaktadır (Ong 'tan aktaran Sözen, 2017, s. 33).

Hem sözlü hem de yazılı kültürlerde esas olan nokta ise dildir. Kişiler dili kullanarak öncelikle dilin kendisini ve çeşitli teknolojiler aracılığıyla sözü değiştirebilmektedir. Bu doğrultuda, kişiler arasındaki farklılıkları belirleyen en önemli unsurlardan birinin dil ve dil kullanımını olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

2.2. Haber, Bellek ve Dil İlişkisi

“Toplumlar her zaman iletişimin kendi içeriğinden çok, insanların birbirleri ile iletişim kurdukları medya aracılığı ile biçimlendirilmiştir. Alfabe ve basın bir bölünme, uzmanlık ve ayrılma sürecini kolaylaştırır ve bunu destekler. Medyanın nasıl çalıştığını öğrenmeden, toplumdaki sosyal ve kültürel değişimleri anlamak olanaksızdır” (Marshall McLuhan'dan aktaran Baldını, 2000, s. 5).

Medyanın haber dili ve anlam üretimi, biz / onlar, yerli / yabancı şeklinde bir ikili karşıtlık üzerinden kurgulanmaktadır. Metin bağlamında anlam üreten medya, bu üretimi çeşitli yöntemler aracılığıyla gerçekleştirmektedir. Haberler üretilirken çeşitli stratejiler uygulanmaktadır. Bu stratejiler hemen hemen her yerde karşıtlıklar üzerinden gerçekleşmektedir. Karşıtlıklar ise popüler söylem üretimine yardımcı olmaktadır. Aslında bu noktada medya popüler söylem aracılığıyla herkese ulaşma görevini yerine getirmektedir. Bu bağlamda medyanın metinsel boyutunun yanı sıra bir de kültürel boyutu bulunmaktadır. Medyanın kültürel boyutu ise güce karşılık gelmektedir. Medya, politik, ekonomik olarak güçlü olanın gücünü temsil etmektedir. Sözü edilen bu güç, kişileri ikna ederek ve kontrol altına alarak kararları üzerinde etkili olma durumuna işaret etmektedir (Sözen, 1997, s. 43- 46).

Bu açıklamalar doğrultusunda, metin boyutuyla anlam üreten medyada, haber ve hafıza ilişkisine, bu doğrultuda dilin önemine ve son olarak haber retoriği ile haber dilinin özelliklerine kısaca değinmeden önce haber kavramını açıklığa kavuşturmakta fayda vardır.

Haberi tanımlamaya yönelik girişimlere bakıldığında çok çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bir kavram olarak haberi değerlendiren sosyal bilimciler, üretim süreci ile kaynak kullanımı hakkında çalışma yürütenler ve tüketim sürecindeki etkilerini araştıranlar olarak üçe ayrılmaktadır. Bunlara ek olarak, haberi bir söylem aynı zamanda bir yazın türü olarak ele alıp içerik analizi uygulayarak haberi disiplinlerarası bir çalışma alanı haline getiren kuramcılar da bulunmaktadır. Bu kuramcılar haberi kendi çalıştıkları alana göre tanımlama eğilimi içerisinde oldukları görülmektedir (Rigel, 2000b, s. 177).

Türk Dil Kurumu'nun çevrimiçi sözlüğünde haber: *“bir olay, bir olgu üzerine edinilen bilgi, salık”* (TDK Sözlüğü, 2018) olarak tanımlanmaktadır. Rigel ve Çağlar (2010) haberi: *“Dünyada bir yerlerde meydana gelen olaylar, kişiler ya da olgular hakkındaki en son, en yeni enformasyon”* (s. 11) olarak açıklanmaktadır. Buna ek olarak, medya organizasyonlarının habersiz var olamayacağını altını çizen Rigel ve Çağlar; haberin medya organizasyonlarının saygınlığını belirleyen bir unsur olduğunu belirterek, haberin bu kurumlarda merkezi bir konuma sahip olduğuna işaret etmektedir (s. 11).

İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları tarafından çıkarılan Basın Sözlüğü'nde haber; *“Toplumda çok sayıda kişiyi ilgilendiren, etkileyen, doğruluğundan kuşku duyulmayan herhangi bir olayın, düşünce ya da görüşün halkın anlayabileceği biçimde ve tam zamanında verilmesi”* (1998, s. 59) şeklinde tanımlanmaktadır. Haberler aracılığıyla bireyler; kişisel, ulusal, uluslararası bağlamda, toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel alanlarda bilgi sahibi olmaktadır. Bu doğrultuda insanları bilgi sahibi kılan haberin, bir yönüyle de kişilerin duygu ve düşünce biçimlerini etkilediği, kişileri çeşitli eylemlere yönelttiği ya da bu eylemlerden vazgeçirdiği söylenebilir (Albert'tan aktaran Girgin, 2005, s. 3).

Cohen ve Young'a göre, haber gazeteciler tarafından üretilmektedir. Gieber de Cohen ve Young'ın habere ilişkin bu yorumuna katılarak haberi, gazetecilerin yaptıklarından oluşan bir kavram olarak yorumlamaktadır. Fishmann ise haberi çalışanlar bağlamında yorumlamaya giderek çalışanların belirledikleri yöntemler sonucu meydana gelen ürünler olarak tanımlamayı uygun bulmaktadır. Haberi tüm bu yorumlardan daha farklı bir noktaya taşıyan Stuart Hall ise haberi söylem olarak değerlendirerek egemen söylemlerin metin bağlamında yeniden inşa edildiğine işaret etmektedir. Kunelius ise haberi gazetecilik bağlamında değerlendirerek gazeteciliği söylemsel olarak yorumlar. Gazetecilik söylemleri temsil etmekte ve onları dönüşüme sokmaktadır. Haber kavramının açıklanmasında Van Dijk haberi bir söylem olarak ele almaktadır. Bir söylem olarak haberi toplumdaki baskın unsurların bir yansıması olarak değerlendirmektedir (Tokgöz, 2012, s. 223). Bu doğrultuda, kitle iletişim en küçük düzeyden en büyük düzeye kadar mevcut bir güce sahiptir. Bu gücün diğer taraf olarak nitelendirilenin üzerinde etkili olma, onu kendi etki alanı içerisinde tutma gibi amaçları bulunmaktadır. İletişimin güçlü olanın diğer taraf üzerinde iktidar kurmasına olanak sağlayan bir alan olduğunu söylemek mümkündür (Güngör, 2011, s. 45).

Rigel haberi genel olarak "*toplumun bilgi ve ilgisini geliştirecek, dönüştürecek, gerçekliğin, kurgusal olarak yayımlanacak medya organizasyonunun yapısına, teknolojisine ve ideolojisine göre yeniden kurgulanması* (2000b, s. 177) şeklinde tanımlamaktadır. Haberde gerçeklik toplumsal bellekte olduğu gibi bir kurguya işaret etmektedir. Haberin bilgiyi, kişiyi, toplumu ve hatta yaşamı değiştirip dönüştüren unsurlardan biri olduğu görülmektedir.

Haberi söylemsel bağlamda değerlendiren Girgin (2008)'e göre, haber bir ülkedeki mevcut iktidarın gündemi belirlemesi ve kamuoyuna oluştmasına yarayan bir araçtır. Haberlerde, bazı konular gündeme alınarak bazı konular ise gündem dışı bırakılarak bu durum gerçekleştirilmektedir. Haberlerde gerçek olmayan olayların bile iyi kurgulanmaları durumunda kişilerin huzurunda kabul gördükleri bir gerçektir. Tüm bunların yanı sıra verilmek istenen mesajın ulaşmasının amaçlandığı grubun kimliği, haberin üretildiği toplumun yaşam biçimi, meydana gelen olayın özellikleri, haber kaynağının niteliği, haber organizasyonun çıkarı, hükümetin tavrı ve haber medyasının

ekonomi politiği gibi unsurlar haber kurgusunda aktif rol oynamaktadır (Girgin, s. 198-199).

Haberin kurgulanmış bir gerçeklik olduğuna vurgu yapan Tuchman, haberin bir öykü olduğunu söylemenin onu kmsemi ya da bir kurgu olmakla suçlama anlamı taşımadığını belirtmekle birlikte bu durumun kendi içsel geçerliliği olan, kurgulanmış, yeniden inşa edilmiş bir gerçekliğe işaret ettiği konusunda bir uyarıda bulunmaktadır (Tuchman'dan aktaran Schudson, 2009, s. 21). Gerçekliğin sosyal inşasını temel alan bu görüşe göre, bir öykü olarak nitelendirilen haber gazeteciler tarafından oluşturulmaktadır. Gazeteciler, yk anlatıcılığı yaptıkları bu süreçte çeşitli güç odaklarının etkisi altında kalmaktadırlar.

Mac Bride raporunda haber, iletişimin işlevlerinin değerlendirildiği “ağdaş Boyut” bölümünde ele alınmaktadır. Buna göre haberin, ulusal ve uluslararası alanlarda hem kişisel hem de toplumsal olayları anlamlandırabilmek ve gerektiği durumlarda karar alabilmek için zorunlu olan bilgi, veri ve yorumların bir türü olduğu belirtilmektedir. Buna ek olarak, bu yapıyı oluşturmak için gerçekleştirilen toplama, depolama, işleme ve dağıtma işlemlerinin bütününe ise habercilik denilmektedir (Mac Bride raporundan aktaran Rigel, 2000b s. 178- 179).

Daniel A. Berkowitz “*Social Meanings of News: A Text- Reader*” adlı kitabında Michael Schudson'dan bir aktarma yaparak Schudson'ın haber yapma kavramını açıklığa kavuşturarak haber konusunda çerçevemizi geliştirmeye başladığını belirtir. Bu terim haberin endüstriyel üretimine ve yalanlara değinmeyen bir terimdir. Bunun yerine haberin kişilerin içinde yer aldıkları sosyal alanda gerçekleştirilen bir çalışmanın sonucu olduğuna dikkat çekmektedir. Bu sebeple, haber kuruluşları bürokratik örgütlenmeler haline gelmektedir. Haberler ise bir rutinin sonucudur (Schudson'dan aktaran Berkowitz, 1997, s. 3).

Haber metinleri üzerinden gerçekleştirilen eleştirel haber çalışmaları haber söylemine odaklanmaktadır. Buna göre, haberlerde ideolojik üretim gerçekleşmektedir. Haberlerin toplumun toplumsallaşmasına katkı sağladığını söylemek ise yanlış olmayacaktır. Başka bir deyişle, eleştirel haber araştırmalarına göre “*haber, toplumun*

ideolojik toplumsallaşmasına neden olmaktadır” (Özer, 2011, s. 14). Bu durum hemen hemen tüm haberlerde mevcuttur. Haberler özelinde medya, eğitim, hukuk, ekonomi ve diğer toplumsal alanları belirlemektedir. Bu belirleme ise toplumsal olanı bir inşa sürecine tabi tutup yeniden gönderme şeklinde gerçekleşmektedir (Özer, s. 15).

James Watson’a göre bir ileti olarak değerlendirilen haber toplum ile toplumun üyeleri arasında bağ kurulmasını sağlamaktadır. Buna ek olarak haber, gerçeğin aktarımını sağlamaktan çok, kendi dinamikleri doğrultusunda haberi yeniden inşa etmektedir. Bu bağlamda Watson habere eleştirel yaklaşmaktadır (Watson’dan aktaran Danacı, 2005, s. 76- 77). Kişiyi ve toplumu etkileme ve yönlendirme gücüne sahip olan medyanın çalışma biçimini anlamak toplumsal ve kültürel değişimleri anlayabilmek açısından önemlidir.

Bu bağlamda, haber ve bellek ilişkisini değerlendirildiğinde Sözen (1997) kitabıyla aynı adı taşıyan *“Medyatik Hafıza”* kavramına işaret etmektedir. Sözen, medyayı üçüncü bir çevre olarak yorumlayıp medyatik hafızanın varlığından söz eder. Medyatik hafızada medya çeşitli sembolleri kodlamaktadır. Bu kodlamalarda ise, gerçek unsurlar yerine sembolik unsurlar kullanılmaktadır. Medyatik hafızada hatırlama kodlanan semboller aracılığıyla gerçekleşmektedir. Semboller yardımıyla gerçekleşen kodlama sonucunda oluşan hafızada hatırlama biçimlerinin de sembollere işaret ettiği söylenebilir (s. 13).

Medyanın dil kullanımı yoluyla belirlediği söylem, gündem belirleme yaklaşımı çerçevesinde olayları ele alış biçimi, toplumdaki tüm bireyleri etkileyen ve ilgilendiren yakın geçmişe ilişkin olaylar ve toplumsal bilinç medyatik hafıza için belirleyici unsurlardır. Aynı toplumsal bellekte olduğu gibi, medya- insan ilişkisi bağlamında değerlendirilen medyatik hafızada da temel unsur hatırlamadır. Hatırlama ise dil ile ilişkili bir eylemdir ve dil üzerinden yapılmaktadır. Hatırlama dilsel yapılanmadaki çağrışımlar aracılığıyla kendini göstermektedir (Sözen, 1997, s. 13- 14).

Bu doğrultuda, Endel Tulving’in anısal bellek (episodic) ve semantik bellek (semantic) ayrımı önemlidir. Tulving’in ifadesiyle, *“anısal bellek (episodic) yani yaşanmış olayların yer ve zaman bilgisiyle saklandığı bellek ve semantik bellek*

(semantic) yani dünya hakkındaki sembolik bilgilerin saklandığı bellek” (Tulving’ten aktaran Sarp ve Tosun, 2011, s. 448) olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Bu doğrultuda, semantik (semantic) bellek, medya- hafıza ilişkisi bağlamında öne çıkmaktadır. Semantik bellekte kişisel tecrübeler önemini yitirmiştir. Bu noktada aslında Tulving iki bilgi türünü birbirinden ayırmaktadır. Bunlardan biri olan episodik bellekte, kişisel tecrübeler ön plana çıkarken semantik bellekte kavramsal bilgi önem kazanmaktadır (Sözen, 1997, s. 122- 123).

Hafıza ve medya ilişkisi bağlamında bir diğer önemli unsur ise profesyonel ileti tasarımcılarının alımlayanın hafızasında kalıcı olmak istemeleridir. Bu sebeple, ileti tasarımcıları belleğin işleyiş biçimini göz önünde bulundurarak hareket ederler. Belleğin üç farklı depolama (duyusal, kısa süreli ve uzun süreli) biçimi bulunmaktadır. İleti tasarımcıları iletiyi duyusal depolamayı dikkate alarak hazırlamaktadır. İleti tasarımlanırken, duyusal depolamanın dikkate alınmasının sebeplerinden biri ise kitle iletişiminin ticari yapısıdır. İleti tüketim açısından basit olmalı, kolay tüketilebilmelidir. Verilerin hedef kitlenin belleğinde kalıcı olması hem etki gücü hem de ticari getirisi açısından önem taşımaktadır. Bu noktada, bellekte kalıcılığı hedeflenen iletinin medya ile ilişkisi bağlamında bir çelişki bulunmaktadır. İleti bellekte kalıcı olmak durumundadır. Ancak, üretim kesintisiz, sürekli bir akış içerisindedir. Gazete her gün yeni bilgilerle yeniden çıkmak zorundadır. Bu aynı zamanda medyatik belleğin de içinde taşıdığı bir karışıklıktır. Medya bir devinim içerisinde kalıcılık yaratmak durumundadır (Rigel, 2000a, s. 32).

Haber oluşturulurken kullanılan dilin özelliklerinin altını çizen Jensen’e göre, haber yazımında başvurulan dil semboliktir. Belli kodlamaların gerçekleşmesiyle meydana gelmektedir. Bu kodlamalar; eşik bekleliği ile başlar, haber organizasyonun yayın politikasına uygun bir dilin kullanılması, fotoğraf seçimi, çeşitli gündem belirleme yaklaşımları ile devam eder. Sıralanan tüm bu aşamalar rutin bir gazetecilik pratiğidir (Jensen’den aktaran Rigel, 2000a, s. 34).

Özerkan’a (2001) göre, dil sözlü ve sözsüz semboller olmak üzere tüm unsurları kapsayan bir araçtır. Dil sembollerin yanı sıra, sözcüklerin ardındaki ifadelerin iletimine de işaret etmektedir. Bu doğrultuda dil ve sözcükler, kişilerin içinde yer

aldıkları toplumsal grupların değer yargılarını, dünya görüşlerini ve yaşamı anlamlandırma biçimlerini de yansıtmaktadır. Bununla birlikte, dil ile düşünce arasındaki ilişki hala tam anlamıyla açıklığa kavuşturulamamıştır. Bu doğrultuda yürütülen çalışmalar genel anlamda dilin düşünceyi şekillendirdiği ya da bir araç olarak dil ele alınarak düşünceyi iletme görevi gördüğü yönünde toplanmaktadır (s. 9- 33).

Bu görüşlerin yanı sıra, çalışma açısından “*haber retoriği ve haber dilinin özelliklerine*” değinmek yararlı olacaktır.

2.2.1. Haber Retoriği ve Haber Dilinin Nitelikleri

Haber retoriğine ve haber dilinin niteliklerine bakıldığında haber üretim sürecinde haber diline ilişkin bazı özellikler ön plana çıkmaktadır. Bu doğrultuda, ileti tasarımı yapılırken alımlayıcı tarafından tüketilebilir hale gelmeden önce birtakım değişikliklere maruz kalmaktadır. Haberin maruz kaldığı bu değişikliklerin bazı sebepleri vardır. Haber organizasyonları tüketicinin / alımlayanın hafızasında kalıcı olmak istemektedir. Bununla birlikte haber söylemi bir yönüyle ikna edici olmalıdır. Haber her gruba hitap edebilir düzeyde olmalıdır. Bunun yanı sıra haber, yer ve zaman ile yarışmaktadır. Bu doğrultuda, haber cümlelerine çeşitli eklemeler yapılmaktadır. Habere özel bazı sıralama tekniklerine başvurulmaktadır. Keskin anlamlı yüklem kullanımı aracılığıyla güçlü negatif ya da olumlu cümleler kurulmaktadır (Özerkan, 2001, s. 121- 125).

Özerkan (2001) tarafından haber dilinin özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Zaman kısıtlılığı sebebiyle haberler kısaltılır. Kısaltılan haberler sadece biçimsel olarak değil aynı zamanda içeriksel olarak da daraltılır. Haberde ifade edilmek istenilenler daha basit hale getirilir ve kalıplaşmış ifadelerle haber tüketicisine sunulur.
- Haberin tüketimi sırasında her düzeyde alıcıya hitap etmesi gerektiğinden cümleler yer ve zaman doğrultusunda bölünür. Yüklem az kullanılır ve anlatım isimleştirilir.
- Kalıp ifadeler kullanılır.

- Tanıklık katma, sonradan öğrenme olgusunu kırma gibi sebeplerle - miş’li geçmiş zaman kullanılmaya çalışılır.
- Haber metinlerinde siz kullanılmaz, doğrudan hitap edilmez. Dolaylı anlatım tercih edilir (s. 121-125).

Haber dili tüm bu dilbilimsel değerlendirmelerin yanı sıra haber şeması ve alt konu başlıklarıyla da ön plana çıkmaktadır. Bu unsurların metnin sınırlandırılmasında ve yönlendirici işlevinde rol sahibi oldukları bilinmektedir (Özerkan, 2001, s. 125). Bu doğrultuda Chomsky ve Herman şöyle bir görüş bildirmektedir:

“(…) Medya, bireyleri eğlendirmek, bilgilendirmek ve toplumun kurumsal yapısı ile bütünleştirecek değerleri, inançları ve davranış biçimlerini onlara aşılacaktır. Devlet bürokrasisinin iktidar aygıtlarını elinde tuttuğu ülkelerde, medya üzerinden uygulanan sistemli propaganda, egemen seçkinlerin çıkarına hizmet etmektedir” (Chomsky ve Herman’dan aktaran Mora, 2011, s. 12). Söz konusu propaganda ise yine dil aracılığıyla gerçekleşmektedir.

Gaillard’a göre haber oluşturulurken kullanılan dil olayın kendisinden daha önemlidir; çünkü haber yazımında kullanılan dil aracılığıyla okuyucu olaya dahil olmaktadır. Haberin, ekonomiden siyasete, spordan güncel haberlere kadar birçok farklı alt dalları bulunmaktadır. Haberin farklı biçimlerine işaret eden bu dallarda tıpkı konular gibi haber dili de farklılık göstermektedir. Ayrıca, aynı kurallara bağlı kalarak haber yazan iki gazetecinin bile haber dili aynı olmamaktadır. Bu farklılık dilin kendi doğasına özgü esnekliğinden kaynaklanmaktadır. Gaillard’ın ifadesiyle, haber yazımında bağlı kalınacak ilkeler; dilin oldukça basit, somut ve canlı olması şeklinde özetlenmektedir. Bu doğrultuda, cümleler kısaltılmalı ve yaygın olmayan sözcüklerin kullanımından kaçınılmalıdır (Gaillard’tan aktaran Güz, 2005, s. 82).

Sonuç olarak, haber, bellek ve dil kullanımı doğrultusunda düşünüldüğünde, hafızanın dilin yardımıyla iletişim içerisinde varlığını sürdürdüğü açık bir şekilde görülmektedir. Bu noktada vurgulanması gereken bir başka gerçek de medya organizasyonlarının alımlayanların hafızalarında kalıcı olmak için çeşitli yöntemlere başvurmasıdır. Bu noktada, çalışma kapsamında öne çıkan unsurlar ise haber retoriği ve haber söyleminin özelliğidir. Haber hem şematik hem de dilbilimsel olarak kendine özgü bazı kullanımlara sahiptir. Bu kullanımlara başvurularak haber metni bir ölçüde inşa edilmektedir ve yine bu kullanımlar aracılığıyla haber metni sınırlandırılmaktadır.

Haber tüketiciler üzerinde yönlendirici bir işlev görmektedir. Haberin yönlendirici işlevinin ise hâkim yapılar yararına hareket ettiğini söylemek mümkündür.

2.3. Eleştirel Yaklaşımlar Bağlamında Haber Üretimi

Haberi gerçeğin bir yansıması olarak ele alan yaklaşımlar bulunduğu gibi haberi bir kurgu olarak değerlendiren yaklaşımlar da bulunmaktadır. Bu doğrultuda, haber formunun oluşumu düşünüldüğünde, haberin güvenilirliği ve halkın bilgilendirilebilmesi adına nesnel ve gerçeğe yakın olanın haber olarak sunulması gerekliliğinden hareketle bir tartışma alanı açılmaktadır. Haberin medyaya uygun hale getirilmesi sürecinde haberi anlamak, haber ve gerçeklik ilişkisi bağlamında önemlidir. Çalışma kapsamında, alımlayanları aktif izleyiciler olarak gören liberal- çoğulcu yaklaşımın aksine, mevcut toplumsal ilişkilerin sürdürülmesinde medyanın rolünü sorgulayan eleştirel medya yaklaşımlarına odaklanılacaktır. Bu doğrultuda yürütülecek olan bu bölümde, ilk olarak liberal- çoğulcu yaklaşıma değinildikten sonra eleştirel medya yaklaşımları ele alınacaktır.

Kitle iletişim araçlarını dördüncü güç olarak konumlandıran liberal- çoğulcu yaklaşım bu araçları birer baskı aracı olarak tanımlamamaktadır. Bu yaklaşım toplumdaki her bireyin ya da grubun kitle iletişim araçları yoluyla toplumda kendisini temsil edebileceğinin ve kendi çıkarları doğrultusunda kullanabileceğinin altını çizmektedir. Buna ek olarak, toplumdaki her bireyin kitle iletişim araçlarından eşit olarak yararlandığını varsaymaktadır. Ayrıca bu yaklaşım medyanın nötr bir araç olduğunu vurgular. Haber kaynaklarının tek bir elde toplandığına ilişkin görüşlerde bu yaklaşım bağlamında kabul görmemektedir. Başka bir deyişle, liberal- çoğulcu yaklaşıma göre haber içeriklerine müdahale edilmemektedir. Herhangi bir değişikliğe uğramayan ya da bir baskıya maruz kalmayan mesajlar kişilere aslına uygun olarak doğrudan iletilmektedir. Ayrıca, egemen sınıfların iletiler üzerindeki hakimiyeti de kabul edilmemektedir. Bu yaklaşımın işaret ettiği önemli noktalardan bir diğeri ise alımlayanların, mesajlar karşısında aktif izleyiciler olarak görülmesidir. Buna göre, pasif izleyici olmayan alımlayanlar, kendilerine sunulan iletileri seçme yetisine sahiptirler (Girgin, 2003, s. 34-35).

Buna karşılık, liberal- çoğulcu kuramın aksine eleştirel medya yaklaşımları habere farklı bir açıdan yaklaşmaktadır. Bu doğrultuda haber ele alınırken, anlam üretimi ve değişiminin önemle üzerinde durulmaktadır. Bu noktada, kitle iletişim sahasında gerçekleştirilen eleştirel yaklaşımlar liberal- çoğulcu yaklaşımın aksine işaret etmektedir.

Eleştirel yaklaşımlar; iletişim sosyolojisi, iletişimin endüstriyelmesi, kültürel araştırmalar ve iletişimin siyasal ekonomisi gibi alanlarda çalışmalar yürütmektedir. Eleştirel medya yaklaşımları temel olarak mevcut toplumsal ilişkilerin ve iktidar ilişkilerinin devamlılığının sağlanmasında iletişimin rolüne odaklanmaktadır (Slack ve Alor'dan aktaran Yaylagül, 2017, s. 91). Buna ek olarak, eleştirel yaklaşımlar tek bir yaklaşıma karşılık gelmemektedir. Kitle iletişimini anlamlandırmak adına farklı alternatifleri kapsamaktadır (Erdoğan ve Alemdar, 2002, s. 269).

Marksist ve eleştirel okullar egemen okulların geliştirdikleri kavramlara eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşır. Bu doğrultuda eleştirel okullar, “gönderen-mesaj-alıcı” modelinden uzaklaşarak, “ideolojik egemenlik ve mücadele, bilinç yönetimi ve sahte bilinç” gibi kavramlara odaklanmaktadır. Liberal yaklaşımların aksine bu okullar iletinin toplumsal anlamı ve sonuçlarının altını çizerler. Bu çerçevede egemen anlam üretimi, iletimi ve yeniden üretme gibi durumlara odaklanılmaktadır. Daha önce de bahsedildiği üzere, 1940’lerden sonra liberal yaklaşımların alıcı anlayışı üzerinde aktif izleyici görüşü egemen olmuştur. Buna karşılık, eleştirel yaklaşımlar alıcıları sosyal sınıflar içerisinde konumlandırır. Kişiler iletinin içeriğini saptama imkanına sahip değillerdir. Bu bağlamda, alıcılar son halini almış bir ürünün tüketicileridir (Erdoğan ve Alemdar, 2002, s. 269- 272).

Eleştirel yaklaşımların önemle üzerinde durduğu bir diğer terim ise kültür endüstrisidir. Theodor W. Adorno, Max Horkheimer, Herbert Marcuse ve Jürgen Habermas gibi eleştirel kuramcılar toplumsalın yeniden inşasında kültür endüstrisi kavramına büyük önem atfetmektedirler.

Türk Dil Kurumu’nun çevrimiçi sözlüğünde kültür: “*tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada,*

sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” (TDK, 2018) şeklinde açıklanmaktadır. Bununla birlikte, kültüre getirilmiş birçok farklı tanıma ulaşmak mümkündür.

Edward Tylor’a göre, *“kültür, ya da uygarlık, bir toplumun üyesi olarak, insanoğlunun öğrendiği (kazandığı) bilgi, sanat, gelenek- görenek ve benzeri yetenek, beceri ve alışkanlıkları içinde alan karmaşık bir bütündür”* (Tylor’dan aktaran Güvenç, 2010, s. 100).

Kültür, bireysel bir olgu değildir. Bu yönüyle kültür, toplumsal değerler ve davranışlara işaret etmektedir. Her kültür kendi içinde dil, din, örf ve adetler, inançlar, edebi değerler ve ekonomik yaşam gibi çeşitli unsurları barındıran bir bütünü temsil etmektedir (Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü, 2017, s. 149). İnançları ve gelenekleri içinde barındıran kültür aynı zamanda toplumsal iletişimin zeminini oluşturmaktadır. İnsanlar arasındaki etkileşimi sağlayan kültür bir yönüyle de baskı kaynağıdır. David Swartz’ın ifadesiyle, kültür iktidar ilişkilerini görünür hale getirmektedir (Swartz, 2011, s. 11).

Adorno ve Horkheimer’a göre, *“hayatın her alanı, kültür endüstrisi tarafından metalaştırılmakta ve böylelikle hâkim ideoloji hem ekonomide hem de ideolojik olarak kitlelerin bilincinde yeniden üretilmektedir”* (Adorno ve Horkheimer’dan aktaran Kara, 2014, s. 52). Bu doğrultuda, kitle kültürünü üreten kültür endüstrisi bireyselliği tehdit etmektedir. Bir baskı kaynağı olarak beliren kültür endüstrisi, iktidar ilişkilerinin oluşturulmasını ve sürdürülmesi sağlamaktadır. Horkheimer kültür endüstrisini bir toplumsal denetim aracı olarak yorumlayarak yukarıdan dayatıldığını ifade etmektedir (Kellner, 2010, s. 235). Kısaca, Adorno ve Horkheimer medyayı, iktidar ilişkilerinin olumlandığı ve sürdürüldüğü bir kurum olarak nitelendirmektedir (Adorno’dan aktaran Kara, s. 52).

Marcuse’a göre kitle iletişim toplumsallaşmada aktif olarak rol almaktadır. Bunun sonucu olarak ise bireyin bağımsızlığını kaybettiğine ve manipülasyona açık hale geldiğine dikkat çekmektedir (Marcuse’dan aktaran Kellner, 2010, s. 238).

Çalışmalarında medyanın manipülasyon gücüne odaklanan Marcuse, medyayı yapay gereksinimler ve aynı düşüncede bireyler üreten bir toplumsal denetim aracı olarak değerlendirmektedir. Kitleler medya aracılığıyla manipüle edilebilmektedir.

Tüm bunlara ek olarak, medyanın bireyler üzerindeki etkisi ve toplumsal sonuçları ele alınırken mevcut ekonomik ilişkilerden bağımsız olarak değerlendirmek olası değildir. Bu doğrultuda, eleştirel yaklaşımlar içinde yer alan ekonomi politiği ayrı bir alt başlık altında değerlendirmek faydalı olacaktır.

2.3.1. Haber Medyasının Ekonomi Politigi

Ekonomi politik en genel anlamda, *“insanların maddi varlıklarını sürdürürebilmek için gereken araçların üretim ve değişimini inceleyen bir bilim”* (Engels’ten aktaran Yaylagül, 2017, s. 139) dalı olarak tanımlanmaktadır. Ekonomi-politik başlığı altında çeşitli yaklaşımlar sınıflandırılmıştır. Mosco’ya göre, sınıflandırılan bu yaklaşımların ortak özellikleri; toplumsal dönüşümle ilgilenmeleri, toplumsal etik anlayışları, toplumsal birlikteliği göz önünde tutma çabası olarak sıralanmaktadır (Mosco’dan aktaran Başaran ve Yüksel, 2013, s. 22).

Eleştirel yaklaşımlar bağlamında haber üretim sürecini ve kitle iletişim araçlarının toplumsal ilişkilerin sürdürülmesindeki rolünü haber medyasının ekonomi politiğinden bağımsız olarak ele almak sağlıklı olmayacaktır. Bu doğrultuda, haber içinde bulunduğu toplum, üretildiği sosyal, ekonomik ve politik koşullardan bağımsız bir gerçeklik değildir. Tüketicilere neyin sunulacağı ve bunun hangi çerçevelerde gerçekleşeceği konusunda haber çok çeşitli dinamiklerin etkisi altındadır. Bu bağlamda, haber metinlerinin büyük bölümü üretim aşamasında gerek kaynak gerekse denetimsel açısından ekonomik ve politik iktidar seçkinlerinin etkisi altındadır (Aslan, 2004, s. 27).

Golding ve Murdock’un 1970’li yıllarda medya çalışmalarına ekonomi politik yaklaşımını uyguladıkları görülmektedir. Onlara göre, kültür üretiminde etkin rol oynayan bu kuruluşlar endüstriyel özellikler göstermektedir. Bu noktada, medya ürünleri ticari nitelik taşımaktadır (Golding ve Murdock’tan aktaran Yaylagül, s. 179).

Bu bağlamda Golding ve Murdock haber medyasının ekonomi politığıne ilişkin görüşlerini şu şekilde açıklamaktadırlar:

“Kapitalist toplumlarda üretim araçlarını kontrol eden kapitalistler, düşüncelerin üretimi ve dağıtımını sağlayan araçları da kontrol etmektedirler. Yani, düşünce üretim araçlarının mülkiyeti kapitalistlerin elinde yoğunlaşmıştır. Bunun neticesinde kapitalist sınıfın dünya görüşü ve değer yargıları topluma yayılır. Böylece kapitalist sınıf düşünce üretim araçlarına sahip olmayan sınıfların üzerinde egemenlik kurar. Kapitalist sınıfın bu ideolojik tahakkümü var olan toplumsal ve sınıfsal eşitsizliklerin meşrulaştırılmasını ve sürdürülmesini sağlar. Golding ve Murdock, Marx’ın ve Engels (1992)’in Alman İdeolojisinde ortaya koyduğu ‘üretim araçlarını kontrol eden sınıfların düşünce üretim araçlarını kontrol ettiği’ yönündeki görüşünü desteklemektedirler” (Golding ve Murdock’tan aktaran Yaylagül, s. 180).

Tüm bu açıklamalardan da çıkarılacağı üzere, medya içerikleri mülkiyeti elinde bulduran kişi ya da grupların kontrolü altındadır. Bu noktada medya içerikleri endüstriyel ürün özelliği göstermektedir. Golding ve Murdock’un Marx’a atıfta bulunarak belirttiği gibi, üretim araçlarının kontrolünü elinde bulduranlar aynı zamanda kültürel alanda da faaliyet göstermektedir. Başka bir ifadeyle, *“üretim araçlarını”* ellerinde bulduran kişi ya da gruplar *“düşünce üretim araçlarının”* da hakimiyetine sahiptirler.

Haber üretim sürecinde ekonomi politik üzerine yoğunlaşan iktisatçı ve medya analisti Edward S. Herman ve Noam Chomsky *“propaganda modelini”* geliştirmişlerdir. Buna göre, medya ekonomik olarak bağımlı olduğu ve kendisini denetleyen çeşitli toplumsal grupların çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Bu durum ise kaba bir müdahaleyle gerçekleştirilmeye uygun değildir (Herman ve Chomsky, 2017, s. 15). Ayrıca, Chomsky *“Media Control: The Spectacular Achievements of Propaganda”* adlı kitabında güç kaybetmek istemeyen iktidarlar için propagandanın önemine değinerek totaliter devletler için kaba kuvvetin karşıladığı anlamı demokrasilerde propagandanın sağladığının altını çizmektedir (1997, s. 20- 21). Bununla birlikte, haber organizasyonunda çalışan gazeteci ve editörlerin kurum politikasıyla uyumlu kişilerden oluşması ve kurumun değer ölçütlerini benimsemeleri medyanın çıkar gruplarının yararına çalışmasına yardımcı olmaktadır (Herman ve Chomsky, s. 15).

Medyanın performansını etkileyen bazı yapısal unsurlar söz konusudur. Bu unsurlar; “mülkiyet ve denetim, diğer belli başlı finansman sağlayan kaynaklara (en başta reklam veren kuruluşlar) bağımlılık, medya ile haberleri yapanlar ve haberleri tanımlama ve ne anlama geldiklerini açıklama gücüne sahip olanlar arasındaki karşılıklı çıkarlar ve ilişkiler” (Herman ve Chomsky, s. 15) şeklinde sıralanmaktadır. Tüm bu açıklamalardan çıkarılacağı üzere, egemen güçler tarafından denetim altında tutulan medya kişi ya grupların çıkarları doğrultusunda hareket etmektedir. Toplumun büyük çoğunluğu kendi düşüncelerini kitle iletişim araçlarını kullanarak ifade edememektedir. Yazılı basın, elektronik basın, haber gibi endüstriler büyük sermaye sahipleri tarafından yönetilmektedir. Bu gruplar ise muhalif görüşlere söz hakkı tanımak istememektedir (Yaylagül, s. 169- 170).

2.4. Medyada Gündem Belirleme

Gündem belirleme⁸ modelinin temelini oluşturan gündem kavramı zamanın belli bir diliminde beliren, kişiler ve toplumlar için önem taşıyan olaylar, konular olarak tanımlanmaktadır (Terkan, 2005, s. 23). Gündem karşılıklı etkileşim sonucu oluşmaktadır. Bu süreçte bazı olaylar önemini kaybederken bazı olaylar ise önem kazanmaktadır. Gündem oluşturma “iletişim ve haberleşme araç ve imkanlarını zamanında ve etkili biçimde kullanarak, toplumun dikkatinin belirli bir konuya odaklanmasını sağlamaya” (Sosyal Bilimler Sözlüğü, 2017) işaret etmektedir. Medyada gündem belirlemeye bakıldığında medya gündemi en basit haliyle gündem kavramında da bahsedildiği gibi belli bir zaman diliminde medyanın yer verdiği olaylar şeklinde tanımlanmaktadır (Dearing ve Rogers’tan aktaran Terkan, s. 23- 40).

Kişiler ve toplumlar için önem taşıyan olgulara işaret eden gündem kavramıyla medya arasındaki ilişki çok boyutlu ve karmaşıktır. Medya meydana gelen her olaya eşit bir şekilde gündeminde yer vermemektedir. Belirli konuları seçip onlara odaklanırken, bazı konuları gündem dışı bırakmaktadır (Tokgöz, s. 225). Başka bir deyişle, önceliklerin bir hiyerarşisi olarak da tanımlanabilecek olan gündem belirleme yaklaşımı

⁸ İngilizce karşılığı “agenda setting” olan ve Türkçe’ye “gündem belirleme” olarak çevrilen kavramın farklı çalışmalarda “gündem oluşturma”, “gündem kurma”, “gündem hazırlama”, “gündem koyma” ve “gündem koyma ve saptama” gibi farklı karşılıkları da bulunmaktadır (Yüksel, 2007, s. 576).

önemlilik derecesine göre sıralanmış olaylar ve konular arasındaki dengenin anlaşılmasına işaret etmektedir (Maigret, 2016, s. 255).

Bu açıklamalar doğrultusunda, medyada gündem belirleme yaklaşımının genel çerçevesini çizmeden önce Yüksel'in (2007) de belirttiği gibi "*kamuoyu oluşturma*" ve "*gündem oluşturma*" kavramları arasındaki farka değinmekte fayda vardır. İki kavramın zaman zaman birbirlerinin yerine kullanıldıkları görülmesine rağmen bu kavramlar aynı anlamı karşılamamaktadır.

Türkçe 'de kamuoyu oluşturma ve gündem oluşturma ya da belirleme olarak kullanılan bu terimler aynı anlamı karşıladığı düşünülerek karıştırılmaktadır. Bu durumun sebeplerinden ilki terimlerin İngilizce'den Türkçe literatüre çevrilirken ikisinin de sonuna oluşturma sözcüğünün eklenmesidir. İkinci olarak ise her iki teriminde medyanın kişiler ve toplum düzeyinde etkilerine odaklanması ve sonlarına eklenen oluşturma sözcüğüyle bir sürece işaret etmeleri bu karışıklığın nedenlerinden bazılarıdır (Yüksel, 2007, s. 571- 572). Gündem belirleme (agenda setting), "*kamuoyunun farkına varma ve haberdar olma boyutunda medya etkilerinin ilk basamağını oluşturan, bilişsel düzeydeki etkileri konu almaktadır*" (Yüksel, s. 572). Kamuoyu oluşturma terimi ise "*medya etkilerinin daha üst aşamaları olan tutum, kanaat değişimi ya da davranış değişikliğine*" (Yüksel, s. 572) işaret etmektedir. Aralarındaki farklılıkların sıralandığı bu noktada her iki teriminde odak noktasında medya yer almaktadır. Ancak, daha önce de belirtildiği gibi bu iki terim aynı anlamı karşılamamaktadır.

Çalışma kapsamında kamuoyu oluşturma terimi göz ardı edilirken gündem belirleme yaklaşımı önem kazanmaktadır. Rigel'e göre, gündem belirleme medyanın tüketiciyi etkileme, yönlendirme, manipüle etme yöntemlerinden birini oluşturmaktadır. Buna göre, medya haberleri sunuş yoluyla kişileri etkilemektedir (2000b, s. 25). Kişiler dünyada neler olup bittiğini medya aracılığıyla öğrenmektedirler. Kişileri bilgilendirdiğine inanılan medya bazı konulara ilgi gösterip gündemine alırken bazı konuları görmezden gelmektedir. Kişiler medyanın olaylara yüklediği önem derecesine göre olayları derecelendirme eğilimi içerisinde bulunmaktadır. Kişiler medyanın belirlemiş olduğu gündem doğrultusunda olayların hangi önemde olduğunu

öğrenmektedirler. Bir başka ifadeyle, kişiler medya aracılığıyla sadece olaylar hakkında bilgi sahibi olmazlar aynı zamanda bir konuya ya da bir soruna ne kadar önem vermeleri gerektiğini de öğrenirler (Severin ve Tankard'tan aktaran Yaylagül, 2017, s. 78).

Gündem belirleme terimi ele alındığında, gündem belirlemeye ilişkin ilk çalışmalar 1970'li yıllarda bilimsel yayınlarda görülmeye başlanmıştır. Bununla birlikte, gündem belirlemenin düşünsel temelleri çok daha eskiye dayanmaktadır. Gündem belirleme yaklaşımının öne sürdüğü fikirlere benzer düşünceler erken dönemde bazı araştırmacılar tarafından da ortaya konulduğu görülmektedir (Atabek, t.y, s. 159).

Walter Lippmann 1922'de kaleme aldığı klasikleşmiş eseri "*Kamuoyu*" adlı çalışmasında bireylerin kendi yaşadıkları çevreye ilişkin sahip oldukları bilginin kendi kişisel tecrübelerinden değil kitle iletişim araçları gibi diğer kanallarla geldiğini öne sürer. Bu bilgilerin bir görüntüden oluştuğunu fakat kişilerin bir görüntüden oluştuğunu bildikleri her şeyi gerçek çevrenin kendisiymiş gibi kabul etme eğilimi içerisinde olduklarını söyler (Lippmann'dan aktaran Atabek, s. 159).

Gündem belirleme düşüncesinde Norton Long, Kurt Lang ve Gladys Engel Lang'da etkili olmuş isimlerdir (Severin ve Tankard'tan aktaran Atabek, s. 160). Long 1958'de yayınladığı "*Çevreyle İlişkilerde Yerel Halk*" adlı çalışmasında gündem belirleme yaklaşımının işlevlerinden söz etmiştir. Long, "*bir anlamda gazete, gündem sınırlarını oluşturmada birincil harekete geçiricidir. Gazete, insanların çoğunun ne hakkında konuşacağına, çoğunluğun gerçekleri düşüneceğine ve pek çok insanın sorunlarla mücadele etmede hangi yolu kabul edeceğine karar vermede en büyük paya sahiptir*" (Severin ve Tankard'tan aktaran Atabek, s. 160-161) diyerek gündem belirleme yaklaşımını açıklamaktadır.

Siyaset bilimci Bernard Cohen, gündem belirleme modeline ilişkin düşünceleriyle bu alanda önemli yere sahip bir araştırmacıdır. Cohen, "*medya ne düşüneceğimizi söylemekte başarılı olmayabilir, fakat ne hakkında düşüneceğimizi söylemekte son derece başarılıdır*" (Cohen'den aktaran Atabek, s. 161) ifadesiyle gündem belirlemenin temel düşüncesine işaret etmektedir. Diğer bir deyişle, medyanın

gündemine aldığı, tartıştığı konular kişilerin ya da grupların da üzerinde durduğu, kendi aralarında konuştukları, gündemlerine aldıkları meseleler haline gelmektedir.

Gündem belirleme yaklaşımının ilk sistematik çalışması Maxwell McCombs ve Donald Shaw tarafından gerçekleştirilmiştir (Terkan, s. 21). McCombs ve Shaw gündem belirleme modelini deneysel olarak ortaya koyabilmek amacıyla 1968'deki başkanlık seçimlerine odaklanmışlardır. Bu çalışmalarında, gündem belirleme modelinin kararsız seçmenler üzerinde nasıl etkili olduğunu araştırmışlardır. Çalışmaya göre, medyanın önem verdiği olaylar aynı şekilde seçmenler için de önemli konular haline gelmeye başlamaktadır. İzleyicilerin gündemini oluşturan medyanın önem verdiği konular kişilerin gündeminde yer alırken, medyanın göz ardı ettiği konular ise kişilerin gündeminde yer bulamamaktadır (Agee, Ault ve Emery'den aktaran Yaylagül, s. 79- 80).

Medyanın önem verdiği konular üzerinde kişilerin görüş üretme eğilimi içerisinde olması durumuna yakın yaklaşımlardan biri de Elisabeth Noelle- Neumann tarafından ileri sürülmüştür. Neumann'ın suskunluk sarmalı kuramı, "*medyanın, toplumsal alana, görüşlerin çeşitliliğini baskılayarak müdahale ettiğini savunur*" (Neumann'dan aktaran Maigret, 2016, s. 255). Modern toplumlarda bireyleri yönlendiren olgu yalnızlık korkusudur. Toplumun diğer bireyleriyle ilişki eksikliği belirlediğinde görüşlerin çeşitliliğinden habersizlik durumu doğmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak egemen olarak algılanana bağımlılık ortaya çıkmaktadır. Toplumda bireyler hâkim olan görüşten yana bir tutum sergilemektedir. Onları yalnızlaştırmayacak tutumları benimsedikleri söylenebilir (Maigret, s. 256). Kişiler medya gündemi aracılığıyla toplumun diğer bireylerinin ne hakkında düşündüğünü anlamaya çalışırlar. Kişiler bir konu hakkında farklı düşünceler bile kendi düşüncelerini açıklamazlar. Medyada yer alan egemen görüşler doğrultusunda ifadelerde bulunurlar (Mora, 2011, s. 68).

Sonuç olarak, medyanın önem verdiği konular aynı ölçüde kişilerin ya da grupların da gündeminde kendine yer bulmaktadır. Medyanın gündem dışı bıraktığı konular ise kişilerin de ilgi alanı dışında kalmaktadır. Kişiler medyanın belirlediği gündem doğrultusunda olayların önemini derecelendirmektedir (Yaylagül, s. 78).

Literatürdeki ilk çalışmayı ortaya koyan araştırmacı Walter Lippmann'dan günümüze gelinen noktada medyanın kişilerin “*ne hakkında düşüneneceğine*” ilişkin gündem belirlemenin temel tezi; kişilerin “*ne düşüneneceği*” ve “*nasıl düşüneneceği*” doğrultusunda yeni bir bakış açısıyla medya tüketicileri üzerinde etkisini devam ettirmektedir (Yüksel, 2007, s. 577- 581).

2.4.1. Gündem Belirlemede Algısal Süreçler: Çerçeveleme ve Öne

Çıkarma

Çerçeveler, “*bireylerin olayları ve bilgileri belirleme, algılama, teşhis etme ve adlandırmasına olanak sağlayan araçlar*” (Goffman'dan aktaran Terkan, 2005, s. 31) şeklinde tanımlanmaktadır. Çerçeveler, kişilerin sosyal yaşamda olaylar karşısında düşünce ve algılarını etkileme ve yönlendirme gücüne sahip araçlardır. Öne çıkarma ise “*belirli sorunlar üzerindeki medya vurgusunun hem o sorunun önemini artırdığı hem de o sorunlar konusunda insanların hafızalarında daha önceden bulunan bilgileri aktif hale getirdiği psikolojik bir süreç*” (McCombs ve Bell'den aktaran Terkan, s. 33) olarak değerlendirilmektedir. Gündem belirlemede çerçeveleme ve öne çıkarma olarak adlandırılan bu süreçler aracılığıyla medya tüketicileri üzerinde etkili olmaktadır.

Haberin inşası söz konusunda olduğunda beliren çerçeveleme ve öne çıkarma kavramlarını daha iyi anlayabilmek adına “*haber çerçevesi*” kavramına açıklık getirme gereksinimi doğmaktadır. Atabek ve Uztuğ tarafından haber çerçevesi, “*bir olayla ya da bir sorunla ilgili haberi anlamlı hale getirmek için oluşturulan; haberde nelerin içerileceğini, nelerin dışarıda bırakılacağını belirleyen genel bağlam*” (1998, s. 100) şeklinde tanımlanmaktadır.

Iyengar ve Kinder'a göre, öne çıkarma; bazı konular göz ardı edilirken, bazı konuların ön plana çıkarılması, dikkatin bu konular üzerinde toplanması şeklinde gerçekleşmektedir. Kişiler, hükümetler, hükümet politikaları gibi konularda değerlendirmelerini gerçekleştirecekleri ölçütleri medyaya bakarak belirlemektedirler (Iyengar ve Kinder'dan aktaran Danacı, s. 105).

Çerçeveleme terimiyle ilgili ise birçok farklı görüş bulunmaktadır. Çerçeveleme kavramını ilk kez kullanan Erving Goffman çerçeveleme terimiyle ilgili şu görüşleri öne sürmektedir (Durur, 2011, s. 24):

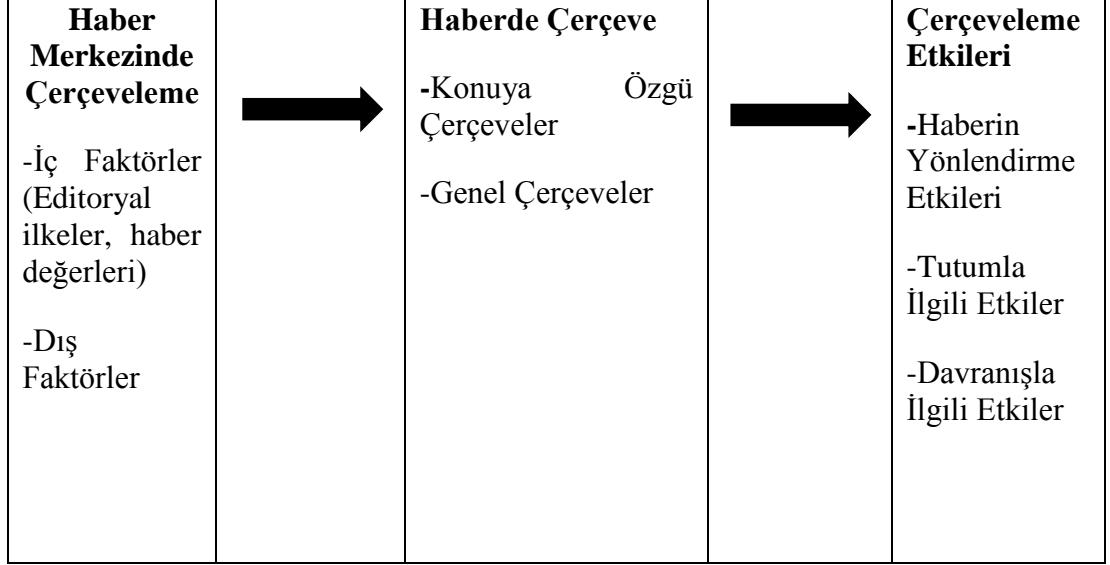
“Bazı çerçeveler, varlıkların, önermelerin ve kuralların bir sistemi olarak açık seçiktir; diğer büyük bir kısmı ise bir yaklaşımın veya bakış açısının bilgisini sağlamada yetersizdir. Bununla birlikte, yapılandırma düzeyi ne olursa olsun her çerçeve kullanıcılarına, çerçevenin sınırları içinde tanımlanan görünüşte (gerçek olmayan) sınırsız sayıdaki somut olayların belirlenmesi, kavranması ve adlandırılması için olanaklar verir” (Goffman’dan aktaran Atabek ve Uztuğ, 1998, s. 99).

Çerçeveleme sürecine ilişkin yaklaşımlar çerçeve kurma (frame building) ve çerçeve belirleme (frame setting) olmak üzere iki aşamaya işaret etmektedir. Vreese, çerçeve kurma ve çerçeve belirleme aşamalarını şu şekilde tanımlamaktadır:

“Çerçeve kurma, haber çerçevelerinin yapısal niteliklerini etkileyen unsurlara işaret etmektedir. (...) Çerçeve kurma aşaması, gazeteciler ile siyasi aktörler ve sosyo-ekonomik gündem arasındaki sürekli etkileşim içerisinde meydana gelmektedir. Çerçeve kurma aşamasının sonucunda ortaya çıkan haber çerçeveleri, haber metninde açıkça görülebilen çerçevelerdir. (...) Çerçeve belirleme ise, haber çerçeveleri ile bireylerin öncelikli bilgisi ve eğilimleri arasındaki etkileşime işaret etmektedir. Haberdeki çerçeveler, öğrenmeyi, yorumu, konuların ve olayların değerlendirilmesini etkileyebilmektedir” (Vreese’den aktaran Erdoğan, 2011, s. 57).

Bu açıklamalar doğrultusunda, çerçeve kurma ve çerçeve belirleme aşamaları şekil 1’de açık bir şekilde görülmektedir.

Çerçeve Kurma		Çerçeve Belirleme
----------------------	--	--------------------------

Şekil 1: Bütünleşik Çerçeveleme Süreci Modeli

Kaynak: (Vreese'den aktaran Erdoğan, 2011, s. 58).

Şekil 1'de de görüldüğü üzere, çerçeve kurma ve çerçeve belirleme süreçlerinde farklı değişkenler bir arada yer almaktadır. Haber merkezinde çerçeveler başlığı altında sınıflandırılan bölüm çeşitli iç ve dış faktörlere işaret ederken, çerçeveleme etkileri sürecin bir başka boyutuna odaklanmaktadır.

Sonuç olarak, haber üretiminde birçok farklı etmen rol oynamaktadır. Gündem belirleme, çerçeveleme ve öne çıkarma bu unsurlardan bazılarıdır. Haberin inşa sürecinde gazeteciler haberleri bazı çerçevelere yerleştirirler. Pan ve Kosicki'nin ifadesiyle, bir amaç doğrultusunda oluşturulan haber metinleri medya tüketicilerinin bakış açısını sınırlandırabilmektedir. Bu metinlerin kişileri yönlendirici gücü bulunmaktadır (Pan ve Kosicki'den aktaran Durur, s. 27- 28). Tüm bunlara ek olarak, gündem belirleme, çerçeveleme ve öne yaklaşımları birbirleriyle benzerlik gösteren fakat ayrı aşamalara işaret eden yaklaşımlardır. Çerçeveleme kavramı ile “nasıl” sorusu üzerine odaklanılırken, öne çıkarma ile “ne” sorusunun altı çizilmektedir.

2.4.2. Eşik Bekçiliği

İçeriği belirlemede seçicilik anlamına gelen eşik bekçiliği (gatekeeper) kavramı bir yayın organizasyonunun günlük haber akışı içerisinde gelen; haber, yorum, görsel malzeme gibi unsurları yayın politikası ve yayın kimliği doğrultusunda seçmesi işlemine işaret etmektedir (Rigel, 2000b, s. 22). Eşik bekçileri, kamuoyuna sunulacak olan haberlerin seçim sürecinde söz sahibi olan kişilerdir. Karar verici kişiler olarak görülen eşik bekçileri, gündem kurucu kişiler olarak da kabul edilmektedir (Güz, 2005, s. 52). Eşik bekçileri haber inşa edilirken bazı haberlerin ön plana çıkarılmasında, bazı haberlerin geri planda bırakılarak üzerlerinin örtülmesine bazı durumlarda ise belli haberlerin tamamen gündem dışında bırakılmasında etkin rol oynayan kişilerdir (Narmanlıoğlu, 2016, s. 156- 157).

Eşik bekçiliği kavramı ilk kez bir sosyal psikolog olan Kurt Lewin tarafından öne sürülmüştür. Lewin, *“bir haberin belirli iletişim kanallarında ilerlemesinin, bu kanalların içindeki bazı alanların eşik olarak işlev görmesine bağlı olduğunu belirtmiştir”* (Lewin’den aktaran White, 2009, s. 81). Lewin eşik bekçiliği kavramını bir ailenin yemek masasına getirdiği yiyecekler üzerinden açıklar. İletişim bilimlerinin dışında geliştirilen bu kavram, Kuzey Amerikalı kadınların evlerine satın aldıkları yiyecekler üzerinden şekillenmiştir. Bu tasarım daha sonra 1950 yılında ABD’de David M. White tarafından gazetecilik alanında uygulanır. White, 1950’lileri incelediği çalışmalarında baş eşiğin gazetelerdeki varlığına işaret etmektedir. Böylece kavram gazetecilik alanına taşınır. Eşik bekçisi haber üretim aşamasında hangi olayın haber değeri taşıyıp taşımadığı konusunda karar verici kişi ya da kişiler olarak düşünülmektedir. Başka bir ifadeyle, eşik bekçiliği önemli olduğuna inanılan olayların ve konuların seçilerek geri kalan enformasyon miktarının sınırlandırılması olarak düşünülebilir. Bir kontrol mekanizması söz konusudur (Alver, 2007, s. 84- 85; Itule ve Anderson’dan aktaran Rigel, 2000b, s. 23). Ulaştığı bulgular doğrultusunda White, haberin öznel bir ürün olduğunu belirtir. Ayrıca, bireysel etmenlerin önemine dikkat çeker.

Bireysel etmenlerin önemine işaret eden White’a karşılık Walter Gieber’da kişisel etmenlerin yerine mesleki ya da kurumsal etmenlerin etkisine dikkat çekmektedir

(Gieber'dan aktaran Danacı, s. 81). Bir yayın organizasyonunun önüne günde binlerce haber, yorum, fotoğraf ve görsel malzeme gelmektedir. Yayın organizasyonu ise gelen her içeriği kullanamamaktadır. Bu verileri yayın kimliği ve yayın politikası doğrultusunda değerlendirmektedir. Haber üretim sürecinde bazı haberler ön plana çıkarılırken bazı haberler göz ardı edilmektedir. Haber üretim sürecinde yayın organizasyonu çeşitli ekonomik, politik ve kültürel unsurları göz önünde bulundurarak karar almaktadır.

Eşik bekçisi olarak adlandırılan kişiler haber üretim sürecinde ilk karar alan kişilerdir. Bu kişiler hangi haberlerin gündemde yer alacağına, hangi sırayla ve ne kadar süreyle haber olacağına karar verenlerdir (Mcquail ve Windhal'dan aktaran Yaylagül, s. 83). Haber üretim sürecinde kontrol tek bir kişinin ya da grubun elinde değildir. Rigel'in ifadesiyle, içeriği belirlemede seçicilik görevini gerçekleştirenler yaratıcı bölümde yer almaktadır. *"Haber malzemesinin getiriliş sırasıyla; eşik bekçileri, haber kaynağı, muhabir, ilgili servis şefi, haber müdürü, yazı işleri sekreteryası, yazı işleri müdürü ve son karar verici olarak da genel yayın yönetmenidir"* (Rigel, 2000b, s. 22). Shoemaker'ın ifadesiyle, gün içerisinde sayısız iletinin haber organizasyonuna ulaştığı düşünüldüğünde, mesaj seçme ve üretim sürecinde tüm çalışanların belirli bir ölçüde eşik bekçiliği görevini yerine getirdiği söylenebilmektedir (Shoemaker, 2009, s. 89).

Diğer taraftan, Donohue, Tichenor ve Olien eşik bekçiliğinin daha önce bahsedildiği gibi yalnızca bir seçim işleminden daha fazlası olabileceğini öne sürerler. Bu araştırmacılara göre, eşik bekçiliği sadece bir seçim sürecine işaret etmemekle birlikte *"bilerek alıkoyma, iletme, şekillendirme, sunma, tekrar, göndericiden alıcıya giderken enformasyonun zamanlaması gibi mesaj kodlamanın tüm özelliklerini içeren enformasyon denetiminin daha geniş bir süreci olarak tanımlanmasını önermişlerdir"* (Donohue, Tichenor ve Olien'den aktaran Shoemaker, 2009, s. 89).

Eşik bekçiliği kavramını anlamaya yönelik tüm bu yaklaşımları Shoemaker *"çağdaş eşik bekçiliği"* kuramı etrafında toplamaktadır. Buna göre, haber üretim sürecinde etkili olan etmenler; bireysel etmenler, mesleki etmenler, kurumsal etmenler, medya dışı etmenler ve toplumsal düzeydeki etmenler olarak sınıflandırılmaktadır (Shoemaker'dan aktaran Danacı, s. 81).

Eşik bekçisi kavramının haber üretim sürecinde karar verici kişi ya da gruplara işaret ettiği görülmektedir. İlk kez Kurt Lewin tarafından öne sürülen kavram, David White tarafından gazetecilik alanına taşındığı günden günümüze haber üretimi ya da seçim süreci olarak adlandırılan süreçte önemli bir unsur olarak kabul edilmektedir. Eşik bekçileri belli bir noktaya kadar kontrol gücünü ellerinde bulundururlar. Bir ölçüde karar verici ya da kontrol sahibi olarak adlandırabileceğimiz bu kişiler gündem belirlemede etkin rol oynarlar.

2.5. Geçmişin Medya Metinlerinde Yeniden İnşası

Geçmişe ait olguların anımsanabilmesinin ön koşulu bu olaylarla ilişki kurmaktır. Bir başka ifadeyle, hatırlama kendiliğinden gerçekleşmemektedir. Daha öncede bahsedildiği üzere, toplumsal hafızada geçmişte yaşanmış çeşitli olaylar nesnel bir şekilde korunamamaktadır. Dolayısıyla, toplumsal hafıza kavramıyla yeniden inşa olgusunun altının çizildiğini bir kez daha hatırlamakta yarar bulunmaktadır. Bu doğrultuda, ortak bir geçmişi paylaşan insanlar, yalnızca ilişki kurdukları, toplumsal bağlama yerleştirebildikleri olayları hatırlarlar. Toplumsal çerçevelerin dışında kalan gerçeklikler ise unutulmaktadır (Sancar, s. 52- 53).

Toplumsal belleğin yeniden inşasında yazılı basına odaklanan bu çalışma bağlamında, toplumsal hafızanın kurgulanmasında etkili olan önemli kurumlardan birinin medya olduğunu görülmektedir. Geçmiş medya metinleri aracılığıyla yeniden inşa edilebilmektedir. Geçmiş dil ve anlatı olmak üzere iki temel unsur üzerinden kurgulanmaktadır. Geçmişe ilişkin olaylar sözü edilen unsurlar aracılığıyla hafızada yer edinmektedir. Yazılı bir biçim aldığı anda ise hem tarihsel hem de kültürel hafızada kalıcı hale gelmektedir. Bu bağlamda, medya aracılığıyla hafıza dolayimsal olarak aktarılmaktadır. Geçmiş kitle iletişim araçlarıyla öykülenerek, belgelenmektedir (İnce, 2010b, s. 17- 18).

Medya ile toplumsal bellek arasında kurulacak ilişkinin gelişimi için gereken ilk öge dil ve iletişimdir. İletişimin, “*gönderici, alıcı, ileti, kanal, geri besleme, kodlama ve kod açımı*” (Güngör, 2011, s. 24) olmak üzere yedi temel unsuru bulunmaktadır. Gönderici aynı zamanda kişilere ulaşacak olan iletinin kaynağıdır. Medya bağlamında

düşünüldüğünde, bir muhabir A, B ve C gibi birbirinden farklı üç partinin haberini aynı duygularla kaleme alamamaktadır. Bu durumda, gönderici iletiyi ulaştırırken bilginin kaynağıyla bütünleşmekte ya da karşıtlık oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle, bilginin çeşitli yollarla başkalarına aktarılması süreci kaynak ve göndericinin niyeti üzerinden kurulmaktadır (Güngör, s. 24- 25). Rigel'in ifadesiyle, tasarımılanan iletinin hedef kitle veya tüketici üzerinde istenen etkiyi yaratmasını sağlayan en önemli öge kaynaktır. Bir başka ifadeyle, kaynak tüketiciyi ikna etmede baş unsur olarak konumlandırılmaktadır (Rigel, 2000b, s. 147).

Kitle iletişim araçlarının hemen hemen tamamı meydana gelen herhangi bir olay ya da durumu anlatı formu üzerinden belli bir plan doğrultusunda düzenlemektedir. Anlatı söz konusu herhangi bir olayı geçmiş, gelecek ve şimdi bağlamına yerleştirerek düz, çizgisel ya da döngüsel olarak etkileşimli bir şekilde ele almaktadır. Anlatı sürekli olarak çeşitli ilavelere ve boşluklara olanak tanımaktadır (İnce, 2010b, s. 17).

Stuart Hall söz konusu herhangi bir iletişim şeklinin hiçbir şekilde doğal olamayacağını öne sürmektedir. Ona göre, mesajlar karşı tarafa iletilmeden önce mutlaka yeniden inşa edilmektedir. Mesajlar kurgulanırken nasıl ki bir yönüyle toplumsal ve yoruma dayalıysa, alımlama şeklide aynı doğrultuda yer almaktadır. Toplum bütün katmanları birbirinden farklı olan çeşitli toplumsal gruplar ve çıkarlarından meydana gelmektedir. Kitle iletişim araçlarının izler kitlesi homojen değildir. Bir başka deyişle, kendi içinde farklılaşan izler kitle birbirinden farklı ideolojik biçimlere sahip gruplardan oluşmaktadır. Yani üretici ve tüketici olarak adlandırabilecek olan iki grubun arasındaki iletide çeşitli yorum farklılıkları bulunacaktır (Hall'dan aktaran Turner, 2016, s. 108).

Zelizer'in ifadesiyle, gazetelerde geçmişe ait olgular iki biçimde kendini göstermektedir. İlk olarak, bazı dönemlerde haber organizasyonları planlı bir şekilde kitap, yazı dizisi, program gibi bazı projeler oluştururlar. Planlanan bu tasarıların özel amaçlarının bulunduğunu söylemek mümkündür. Geçmiş stratejik bir biçimde konunun öznesi haline getirilmektedir. İkinci olarak ise geçmişte yer alan bir olay gazetecinin daha önce sunduğu bilgiyi düzeltmesi ya da değiştirmesi şeklinde medyada yer alır. Bu aşamada, gazeteci daha önce gündeme getirdiği, kamuoyuna sunduğu haberi tekrar ele

olarak atladığı, eksik bıraktığı noktaları tamamlar. Söz konusu olan bilgiyi güncelleme sürecinde geçmiş ve bugün arasında zamansal bağ kurulur (Zelizer'den aktaran İnce, 2010b, s. 22).

Sözü edilen tüm bu yeniden kurgulama işlemleri haberin içeriksel özellikleriyle ilgilidir. Ancak, haberin içeriksel olarak yeniden biçimlendirilmesinin yanı sıra biçimsel özelliklerinden yararlanılarak da haber ve hafıza arasında ilişki kurmak mümkündür. Bu doğrultuda, haberin biçimsel özelliklerinden yararlanılarak hafıza ile ilişkisi üç yolla ilişkilendirilmektedir. İlk olarak, bazı durumlarda haber kurgusu gereği geçmiş ile bağlantılı olarak sunulur. Böyle durumlarda haber biçimsel olarak hafızayla bağlantılıdır. İkinci olarak, bazı durumlarda haber, geçmişe ait bir olayı daha iyi anlamlandırabilmek adına geçmişe işaret eder ancak bu durumun gerçekleştirilmesi ihtiyaç değildir. Yine de haberin biçimsel özellikleri hafızaya destek olur. Son olarak, haberler bazen geçmişe çağırır durumdadır. Buna rağmen, destek aldıkları noktanın şimdi olduğu görülmektedir. Gazetecilik bağlamında tüm bu sıralanan geçmişe çağırma işlemlerini “*anma gazeteciliği*” olarak nitelendirmek mümkündür. Biçimsel olarak ise geçmiş ile bugünü doğrudan hedef alarak karşılaştırma yapan haberler ve benzetmeler bir yönüyle tarihsel olayları açıklığa kavuşturma çabası olarak vasıflandırılmaktadır (Zelizer'den aktaran İnce, 2010b, s. 22- 23).

Sonuç olarak, medya ve toplumsal bellek ilişkisi çerçevesinde düşünüldüğünde, medyanın mevcut bir güce sahip olduğu bilinmektedir. Medyanın birbirinden farklı değişkenlere bağlı olarak kendine özgü bir işleyiş tarzı bulunmaktadır. Medya bazı konuları gündeme taşıyarak, bazılarını ise çerçevenin dışında bırakarak gündem belirlemede aktif rol alırken aynı zamanda toplumsal belleğin inşa sürecinde etkili olmaktadır. Bu süreç, haberin bazen içeriksel bazen de biçimsel özellikleri üzerinden sistemli bir şekilde yürütülebilmektedir. Medya geçmişin inşa sürecinde seçici bir şekilde hatırlatma ve unutturma politikası uygulayabilmektedir. Toplumsal bellek bağlamında ele alındığında, seçici bir şekilde göz ardı edilen ya da aynı şekilde ön plana çıkarılan konular aracılığıyla toplumsal belleğin yeniden inşası sağlanmaktadır. Kitle iletişim araçlarından yazılı basın özelinde değerlendirildiğinde, yazılı basını bir “*hafıza kurucu*” olarak nitelendirmek yanlış bir yaklaşım olmayacaktır.

3. TOPLUMSAL BELLEĞİN YENİDEN İNŞASI: 1990 SONRASI YAZILI BASINDA 27 MAYIS'I HATIRLATMA VE UNUTTURMA

3.1. Araştırmanın Amacı ve Varsayımları

Çalışma kapsamında, disiplinlerarası bir kavram olan toplumsal belleğin medya ile ilişkisi yazılı basın üzerinden kurulmaktadır. Bu doğrultuda yürütülen bu çalışmanın başlıca amacı; toplumsal belleğin inşasında yazılı basının rolünü anlamaktır. Bu kapsamda yazılı basının 27 Mayıs'ı nasıl hatırladığı ve topluma ne şekilde hatırlattığı incelenmektedir.

Çalışmada, toplumsal bellek kavramının tarihsel ve kuramsal analizi gerçekleştirilmiştir. Buna ek olarak, eleştirel medya yaklaşımları bağlamında haber ve gerçeklik ilişkisi ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Gündem belirleme yaklaşımlarına değinildikten sonra toplumsal bellek ve yazılı basın ilişkisi bir arada değerlendirilmiştir. Bu çerçevede yürütülen bu çalışmada, yazılı basının toplumsal belleğin inşasında aktif olarak rol aldığı savı çalışmanın en güçlü varsayımdır.

Araştırmanın varsayımları şu şekildedir:

1. Gazeteler, gündem oluşturmada aktif olarak rol almaktadırlar. Bu doğrultuda; yazılı basın, toplumsal belleğin inşasında etkili olmaktadır.
2. Gazeteler, toplumsal belleğin oluşum sürecinde stratejik kurumlardır.
3. Hafızanın yeniden inşa süreci beraberinde birtakım bozulmaları da getirmektedir. Bu doğrultuda, 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi farklı kesimleri temsil eden üç ayrı gazetede; meşru gösterme ya da hatırlatma çabasından yoksunluk şeklinde olmak üzere farklı biçimlerde sunulması beklenmektedir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışma kapsamında 1990 sonrası yazılı basında, 27 Mayıs'ın her yıl dönümünde Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin ilk sayfaları ve konuyla ilgili köşe yazıları niceliksel ve niteliksel içerik analizi yöntemiyle incelenmektedir.

Araştırmanın evrenini, Türk basınında ulusal çapta yayın yapan gazeteler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini olarak ise Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazeteleri seçilmiştir. Bu üç gazetenin seçilmesindeki başlıca amaç; Cumhuriyet merkez sol, Hürriyet ana akım- liberal ve Türkiye gazetesi İslamcı- muhafazakâr kesimi olmak üzere farklı görüşleri temsil ettiklerine inanılması etkili olmuştur. Bunun yanı sıra üç gazetenin de ulusal çapta yayın yapması, kitlelere kolay ulaşılabilir durumda olmaları gazetelerin seçim sürecinde etkili olan diğer unsurlardır.

Çalışmanın 1990 sonrası yazılı basın şeklinde sınırlandırılmasının başlıca sebepleri şu şekilde açıklanmaktadır:

1. 27 Mayıs'ın gerçekleştiği 1960 yılından 1990'a kadar geçen sürede Adnan Menderes ve diğer parti üyeleri "vatan haini" olarak kabul edilmiştir. Adnan Menderes ve diğer parti üyelerinin itibarlarının iade edilmesi ise 1990 yılında denk gelmektedir. 11 Nisan 1990'da TBMM tarafından kabul edilen bir kanunla itibarları iade edilmiştir (Özelçi, s. 21- 23).

TBMM tarafından 11 Nisan 1990'da kabul edilen kanun şu şekildedir:

"MADDE 1. – 22 Mayıs 1987 Tarih ve 3374 Sayılı "Eski Başbakanlardan Adnan Menderes ve Eski Bakanlardan Fatin Rüştü Zorlu ile Hasan Polatkan'ın İmralı'da Bulunan Mezarlarının Nakli ile İsimlerinin Bazı Tesislere Verilmesi Hakkında Kanun'un adı aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.

"12 Haziran 1960 Tarih ve 1 Sayılı Kanun'un 6'ncı Maddesi Uyarınca Kurulan Yüksek Adalet Divanınca Türk Ceza Kanunu'nun 146'ncı Maddesine Göre Mahkûm Edilenlerin Hukuken İtibarlarının İadesine ve Eski Başbakanlardan Adnan Menderes ve Eski Bakanlardan Fatin Rüştü Zorlu ile Hasan Polatkan'ın İmralı'da Bulunan Mezarlarının Nakli ile İsimlerinin Bazı Tesislere Verilmesi Hakkındaki Kanun"

MADDE 2. – 22 Mayıs 1987 Tarihli ve 3374 Sayılı Kanun'un 1 inci maddesi aşağıdaki şekliyle değiştirilmiştir.

Madde 1. – 1924 Tarih ve 491 Sayılı Teşkilatı Esasiye Kanununun bazı hükümlerinin kaldırılması ve bazı hükümlerinin değiştirilmesi hakkında 12 Haziran 1960 Tarihli 1 Sayılı Kanun'un 6'ncı maddesi uyarınca kurulan Yüksek Adalet Divanınca Türk Ceza Kanunu'nun 146'ncı maddesine göre mahkûm edilenlerin hukuken itibarları iade edilmiştir. Bunlardan Eski Başbakan Adnan Menderes ile Eski Bakanlardan Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan'ın İmralı'da bulunan mezarları Bakanlar Kurulunun uygun göreceği, hizmetleriyle mütenasip bir yere Devlet töreni ile nakledilir" (<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20495.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20495.pdf> , 2018).

Bu tarihten sonra toplumsal belleğin inşasına dair çalışmalara başlandığı görülmektedir. Çeşitli hafıza mekanlarının inşasının gerçekleşmesi de yine bu döneme denk gelmektedir (Özelçi, s. 21- 23).

Örneğin; Adnan Menderes Üniversitesi “03. 07. 1992 tarihli 3837 sayılı Yükseköğretim Kurumları Teşkilatı Hakkında 41 sayılı Kanun Hükmünde Kararnamenin değiştirilerek kabulüne dair 2809 Sayılı Kanun ile 78 ve 190 Sayılı Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun uyarınca 1992 yılında kurulmuştur” (<https://www.adu.edu.tr/tr/kurulus-ve-tarihce>, 2018). 1990 sonrası hafıza mekanlarına ilişkin uygulamalardan bir diğeri ise 1975 yılında Ünye Lisesi adıyla açılan okuldur. Bu okulun adı 1 Ekim 1990 tarihinde Adnan Menderes Ticaret Meslek Lisesi olarak değiştirilmiştir (Özelçi, s. 22-23).

Tüm bu açıklamalar ışığında çalışma başlangıcı olarak 1990 yılının seçilmesindeki amaç 27 Mayıs’a ilişkin hafıza mekanları uygulamalarının başladığı süreç itibariyle yazılı basının 27 Mayıs’ı topluma ne şekilde hatırlattığını irdelemektir.

2. Çalışmanın 1990 sonrası yazılı basınla sınırlandırılmasının bir diğeri sebebi; olayın üzerinden geçen süreden dolayı 27 Mayıs’ın canlı tanıklarının sayısında azalma gerçekleşmesidir. Olaya tanıklık etmemiş yeni nesil 27 Mayıs’ı çeşitli kanallar aracılığıyla öğrenecektir. Bu kanallardan bir tanesi de kitle iletişim araçlarıdır. Bu doğrultuda, yazılı basının toplumsal bellekte yer edinmiş bir olay olan 27 Mayıs’ı topluma ne şekilde hatırlatacağı önemlidir.

3. Çalışma kapsamında her ne kadar yazılı basına odaklanılıp sosyal medya göz ardı edilse de çalışmanın örnekleminin belirlendiği süre aralığı itibariyle yazılı basının yanı sıra internet ve sosyal medyayla karşı karşıyayız. Bu doğrultuda, toplumsal belleğin kurgulanmasında aktif rol oynayan anlık hafıza sosyal medya ve yeni iletişim teknolojilerinin kişilerin hayatlarına dahil olmasıyla birlikte daha da anlam kazanmış bulunmaktadır. Bu noktada, anlık hafızanın kişiler üzerinde etkili olduğu bir ortamda geleneksel medyanın toplumsal belleğin yeniden inşasındaki rolünü incelenmesi çalışma kapsamında önem kazanmaktadır.

Araştırmada yedi temel sınırlılık bulunmaktadır:

- Çalışma, 1991- 2017 yılları arasında ulusal yazılı basından Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazeteleri üzerinden yürütülecektir.
- İncelemeye konu olan gazetelerin belirlenmesinde öncelikli olarak farklı ideolojileri temsil etmeleri etkili olmuştur. Bunun yanı sıra 1991-2017 yılları arasında süreklilik göstermeleri bakımından çalışmanın gereksinimlerine cevap verebilmeleri bir diğer etkidir.
- Örnekleme oluşturan üç gazeteden biri olan Cumhuriyet gazetesinin dijital nüshaları ile Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin basılı nüshaları incelenmiştir.
- İncelemeye konu olan gazetelerin sadece ilk sayfalarında başlayıp içeride devam eden haberler değerlendirilecektir. Bu haberlerin dışında kalan haber metinleri incelemeye dahil edilmeyecektir.
- Haber metinlerini içerik analizi yöntemiyle incelemeye almak için 27 Mayıs'ı konu almaları gerekmektedir.
- -Cumhuriyet gazetesinde yer alan “Olaylar ve Görüşler” adlı köşede yer alan yazılar incelemeye dahil edilmiştir. Bu bölümün yazarları, köşe yazarlarından ayrı bir tablo halinde aktarılacaktır.
- Köşe yazılarının niceliksel ve niteliksel içerik analizine tabi tutulmaları için haber metinlerinde olduğu gibi 27 Mayıs'ı konu edinmeleri gerekmektedir. Bunun dışında kalan metinleri ve köşe yazıları incelemeye dahil edilmeyecektir.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışma kapsamında, yazılı basının toplumsal belleğin inşasındaki rolünü anlamak amacıyla ulusal basından ideolojik duruşları bakımından birbirinden farklı olan üç ayrı gazete incelenmiştir. 1991-2017 yılları arasında 27 Mayıs'ın her yıl dönümünde olmak üzere Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin toplam 81 basılı nüshası üzerinde niceliksel ve niteliksel içerik analizi yöntemi kullanılarak araştırma gerçekleştirilmiştir.

İçerik analizi; haber metinlerinde, televizyon programlarında, politika alanında gerçekleştirilen konuşmalarda, haber içeriklerinde kullanılan kelimelerin incelenmesinde ve bu sıralanan örneklere ek olarak daha birçok kayıtlı metnin analizinde kullanılabilen bir yöntemdir (Neuendorf'dan aktaran Yıldırım, 2015, s. 105).

Nuri Bilgin “*Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*” adlı kitabında içerik analizini; “*çok çeşitli söylemelere uygulanan birtakım metodolojik araç ve teknikler bütünü*” (2014, s. 1) şeklinde tanımlamaktadır. Bu tanıma ek olarak, içerik analizi denetimli bir yorum çabasına işaret etmektedir.

İçerik analizi bir metnin açık olarak sunulan verilerinden faydalanılarak, metnin kapalı özelliklerinin ve bağlamının araştırılmasına dayanan bir yöntemdir. Bu yöntemle amaçlanan sosyal gerçekliğin ortaya çıkarılmasıdır (Merten'den aktaran Alver, 2011, s. 300). Çalışmanın amaçlarının ve probleminin saptanması, araştırmanın nesnelere altının çizilmesi ve zamanının belirlenmesi, varsayımların ortaya konulması, değişkenlerin somutlaştırma yoluyla sınıflandırılmalarının gerçekleştirilmesi ve örneklemin tanımlanması ve son aşama olarak gerekli kodlamalar gerçekleştirilerek elde edilen bulguların yorumlanması içerik analizinin temel aşamalarını oluşturmaktadır (Alver, 2011, s. 300).

İçerik analizi yönteminin ilk örnekleri kutsal metinlerin, ayetlerin çözümlenmesi şeklinde gerçekleştiği ilk günden günümüze çeşitli aşamalar kaydetmiştir. Bu doğrultuda, son evre olarak adlandırılabilir olan nitel yöntemler içerik analizinde nicel ve nitel birlikteliğe işaret etmektedir (Yıldırım, s. 106- 117). İçerik çözümlenmelerinde nicel ve nitel verilerin birlikte ele alınması bulguları daha bütünlüyci bir yöntemle değerlendirme imkânı sağlamaktadır.

3.4. Araştırma Kapsamında Yer Alan Gazetelerin Tarihleri ve Kimlikleri

İncelemeye konu olan gazetelerin; kuruluşları, tarihçeleri ve kimlikleri, darbe dönemlerinde kullandıkları dil ve dönemselsel olarak yayın politikaları aşağıda irdelenmektedir.

3.4.1. Cumhuriyet Gazetesi

Cumhuriyet gazetesinin yayın hayatına başladığı 1920'li yıllar, Türkiye'de yeni bir rejimin kurulduğu döneme denk gelmektedir. Köktener'in ifadesiyle, ülkede köklü değişikliklerin yaşandığı, Cumhuriyet'in ilan edildiği bu dönem heyecanla karşılanmaktaydı. Ancak, değişimlerin halk tarafından benimsenmesi kolay olmuyordu. Böyle bir ortamda kişisel kanaatlerin biçimlendirilmesi, bir başka ifadeyle kamuoyu oluşturulması bir gazete ile mümkün gözüyordu. Rejimle birlikte büyüyecek olan Cumhuriyet gazetesi 7 Mayıs 1924'te yayın hayatına başladı (Köktener, 2005, s. 13).

Türk yazılı basınında Cumhuriyet gazetesini ulusal çapta yayın yapan diğer gazetelerden ayıran en belirgin özelliği gazetenin yönetim kadrosunda bulunanların görevlerini uzun süreli olarak devam ettirmeleridir. Gazete kuruluş tarihi olan 1924 yılından 1945'e kadar Yunus Nadi tarafından yönetilmiştir. Yunus Nadi'den sonra oğlu Nadir Nadi gazetenin başına geçmiş ve 1988 yılına kadar görevini sürdürmüştür. Daha sonra ise İlhan Selçuk dönemi başlamıştır. Her üç ismin ortak noktası ise Atatürkçü düşünce çizgisinde yer almalarıdır (Horoz, Uslu ve Tunalı, 2009, s. 6- 9).

Cumhuriyet Gazetesinin 1946- 1960 yılları arasındaki yayın dönemine bakıldığında gazetede ki haberlerin siyasi, iç gündem ve dünya genelinde savaş sonrası atmosferle ilgili olaylara odaklandığı görülmektedir. Gazete çok partili döneme geçiş sürecinde halkı bilgilendirici bir görev üstlenmiştir (Horoz, Uslu ve Tunalı, s. 19).

Gazetenin 1960-1980 yılları arasındaki yayın dönemine bakıldığında ise 1960'ların başlarında politik gündemle ilgili haberlerin ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu dönemde gazete sol çizgide bir yayın politikasını benimseye başlamıştır. Gazete 27 Mayıs'ı "*Kahraman Türk Ordusu Bütün Memlekette Dün Gece Sabaha Karşı idareyi Ele Aldı*" (Cumhuriyet Gazetesi, 27 Mayıs 1960) başlığıyla duyurmaktadır.

Şekil 2: Cumhuriyet Gazetesinde Yer Alan 27 Mayıs 1960 Tarihli Haber

Kaynak: (Cumhuriyet Gazetesi, 27 Mayıs 1960).

“Maksat, tarafsız bir idarenin nezaret ve murakabesi altında sür'atle yeni seçimlere gitmek ve bu adil seçimler neticesinde hangi taraf kazanırsa idareyi onun ellerine devretmektir” şeklinde devam etmektedir. Gazetenin 27 Mayıs 1960 tarihli sayısında sözü geçen ifadelerle müdahaleyi gerekçelendirdiği görülmektedir.

Nadir Nadi daha sonra kaleme aldığı *“Olur Şey Değil”* adlı kitabında 27 Mayıs hakkındaki görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir:

“Godot’yu bekler gibi herkes bir şey bekliyordu. Neydi bu beklenen? Herhalde iyi bir şey, ülkemiz hesabına hayırlı bir şey olmalıydı. Nihayet beklenen, ya da beklenildiği sanılan şey geldi. 26 Mayıs’ı 27 Mayıs’a bağlayan gece yarısı bir arkadaşın telefonuyla uyandım. Radyoyu açmamı söylüyordu. Ordu yönetime el koymuştu. Bildiriler, marşlar, dinleyerek sabahı zor bulduk. Erkenden matbaayı arayarak gazetenin arabasını getirttim. Sokağa çıkma yasağı konulduğu halde kimliğimizi gösterdiğimiz subaylar nezaket, hatta sevgi belirtileriyle yol açıyorlardı. Eminönü’nde bir yüzbaşı, nereye gittiğimizi sordu. Söyleyince kendisini de Cağaloğlu’na bırakmamızı rica etti. Tüm evler, apartmanlar, dükkanlar al bayrağımızla donatılıyordu. Başta Genel Yayın Müdürümüz Cevat Fehmi, baş dizici Hüsnü Usta, makinist Dimo hemen herkes koşup gelmişti. Birinci sayfayı baştan başa değiştirmişler, Atatürk’ün elle yapılmış bir resminin klişesini sağ köşeye oturtmuşlardı. Bu resmi beğenmedim. Ölüm yıldönümlerinden birinde kullanılmıştı. Kara rengiyle sayfayı matem havasına boğuyordu. Arşiv sorumlusunu bulamadıkları için rastgele ele geçirdikleri bir klişeyi kullanacaklardı. Canım sıkıldı, ne yapmalı? Vakit de yok. Bir an önce makine dönmezse, müjdeyi halka nasıl yetiştireceğiz? Ben öyle olmaz diye tepinirken makinist Dimo akıl etmiş, mürekkep kazanlarından birisini değiştirerek yeşil takmış. Provayı aldı, geldi. Gerçi Atatürk üzgün bakışlarıyla yine oradaydı, ama hiç değilse yeşil renk birinci sayfanın kasvetli matem havasını silmiş, dağıtmıştı. Derhal baskıya geçtik. Bu, gazetecilik yaşamımda sayfa düzenine son karışmam oldu” (Nadi, 1981, s. 129- 130).

12 Mart Muhtırası döneminde ise başlangıçta temkinli bir tavır sergileyen gazete daha sonra muhalif bir tavır almıştır (Horoz, Uslu ve Tunalı, s. 26).

12 Eylül 1980 askeri darbesi dönemine bakıldığında ise ilk dönemde gazetenin tarafsız ifadelerle darbeyi duyurduğu görülmektedir.

Şekil 3: Cumhuriyet Gazetesinde Yer Alan 12 Eylül 1980 Tarihli Haber

Kaynak: (Cumhuriyet Gazetesi, 12 Eylül 1980).

Bu dönemde gazetenin, “*Parlamento ve hükümet feshedildi*”, “*Silahlı Kuvvetler yönetime el koydu*”, “*Tüm yurttaki sıkıyönetim ve sokağa çıkma yasağı kondu*”, “*Parlamento üyelerinin dokunulmazlığı kaldırıldı*” şeklinde tarafsız bir dil kullanıldığı görülmektedir.

1980 sonrası dönem gazetede Kemalist sol- Liberal sol çekişmelerinin yaşandığı bir dönem olmuştur. 2000’li yıllarda ise gazetenin iktidar partisi olan AKP’ye karşı muhalif bir tavır izlediği görülmektedir (Horoz, Uslu ve Tunalı, s. 28-41).

Uzun süredir yayın hayatını devam ettiren Cumhuriyet Gazetesi, köklü gazetecilik geleneğini günümüzde www.cumhuriyet.com.tr adresi üzerinden de sürdürerek okurlarıyla kolayca buluşmaktadır.

3.4.2. Hürriyet Gazetesi

Hürriyet Gazetesi 1 Mayıs 1948 tarihinde yayın hayatına başlamıştır. Gazete kendi kurumsal sitesinde yayın politikasını ve hedeflerini şu şekilde ifade etmektedir:

“1 Mayıs 1948’de okuyucusuyla buluşan Hürriyet, ilk günden bu yana “Tarafsız ve kaynağından doğru haber” ilkesinden ödün vermeksizin yayın yaşamını sürdürmekte, sektörün öncü ve örnek gazetesi konumunu daha da öteye götürerek küresel bir medya markası olma iddiasıyla geleceğe uzanmaktadır. O günden bugüne, ilk günkü heyecanını yitirmeden, “Her sabah yeni bir gün başlar ve rotatifler döner” anlayışıyla kurumsallaşan Hürriyet, bugün Türkiye’nin en çok okunan gazetelerinden biri ve çok sesli toplumun aynasıdır. Bir kitle gazetesi olarak, Türkiye’nin en ücra köşesindeki kahvehanelerden, ev kadınlarının mutfağına dek geniş bir okur kitlesiyle buluşmaktadır (...)” (<http://www.hurriyetkurumsal.com>, 2018).

Hürriyet gazetesi yayın hayatına başladığı yıl itibariyle Türk basınına biçim ve içeriği kapsayan birtakım yenilikler getirmiştir. Hürriyet gazetesi, haberlerde siyasal içeriklerin yoğun olduğu yapıya; eğlence, spor, magazin, sanat gibi başka pencereler açmıştır. Gazetede kullanılan haber dilinin yalınlığı dikkat çekmektedir. Gazete fotoğraf seçiminde ise tercihini büyük fotoğraflardan yana kullanmaktadır. Hürriyet gazetesinde yer alan köşe yazıları da aynı haber metinleri gibi sade ve herkesin anlayabileceği bir dil ile yazılmaktadır (Özkır, 2013, s. 48).

Hürriyet gazetesinin 1948- 1968 yılları arasındaki yayın dönemine bakıldığında gazetenin kuruluş döneminin aynı zamanda çok partili sisteme geçiş sürecine denk gelmesi sebebiyle ilk yayın döneminin önem taşıdığı görülmektedir. Bu süreçte Hürriyet gazetesi aynı sayfada hem İsmet İnönü’nün hem de Celal Bayar’ın birer yazısına yer vererek bir anlamda taraf tutmayacağını belli etmiştir. Gazete seçim sürecinde Demokrat Parti’yi desteklemekle beraber seçimlerden sonra tarafsız bir tavır almıştır (Gündoğmuş ve Ögün Emre, 2009, s. 60).

Hürriyet gazetesinin darbe dönemlerindeki yayın politikasına bakıldığında ise birkaç yorum dışında askeri müdahale karşıtı bir söylem görülmemektedir (Özerkan, 2009, s. 65).

Şekil 4: Hürriyet Gazetesinde Yer Alan 27 Mayıs 1960 Tarihli Haber

Kaynak: (Hürriyet Gazetesi, 27 Mayıs 1960).

Bu dönemde gazetenin “*Türk Ordusu Vazife Başında Silahlı kuvvetlerimiz bütün Yurtta idareyi fiilen ele aldı*” başlığıyla 27 Mayıs’ı halka duyurduğu ve tarafsız bir dil kullandığı görülmektedir.

Gazetenin 70’li yıllardaki haber dili incelendiğinde bugüne kıyasla yönlendirme eğiliminin düşük olduğu anlaşılmaktadır. 1980 sonrası dönemde ise 70’lere kıyasla daha keskin bir dil kullanıldığı ve yargılayıcı ifadelere yer verildiği görülmektedir (Özerkan, 2009, s. 65-66).

1990’larda gazetenin hacminin artan ilan ve reklam yoğunluğuna bağlı olarak genişlediği belirlenmiştir. Bu doğrultuda, reklamlara, magazin ve eğlenceye ayrılan sayfa sayısı artarken iç ve dış gündeme yönelik sayfalarda bir değişim gözlemlenmemiştir. Yine bu dönemde siyasi haberler de dahil olmak üzere içerikte popüler öğelerin kullanımının arttığı ve olayların yumuşatılarak sunulma eğilimi içerisinde olduğu görülmektedir. 2000’li yıllarda ise özellikle sermaye ve yatırım sahiplerine yönelik haberlerde artış olduğu gözlemlenmektedir (Kabaş ve Baykal, 2009, s. 82).

Hürriyet Gazetesinin internet sitesi hurriyet.com.tr’dir. Gazetenin internet portalı gündem, ekonomi, dünya, spor, seyahat gibi pek çok farklı içeriği bünyesinde buluşturmaktadır.

3.4.3. Türkiye Gazetesi

Bugün Türkiye adıyla yayını sürdüren Türkiye gazetesi 22 Nisan 1970 tarihinde Hakikat adıyla yayın hayatına başlamıştır. Gazete kuruluşundan iki yıl sonra 29 Mart 1972’de Türkiye adını almıştır. Halen Türkiye adıyla yayın hayatına devam eden gazetenin hedef kitlesini İslamcı- muhafazakâr çevre oluşturmaktadır. Gazetenin kurucusu Enver Ören’dir. 1972 yılında sekiz sayfa olarak yayınlanan Türkiye gazetesi 2018 yılı itibariyle 25 sayfa olarak yayını sürdürmektedir (İnuğur, 1992, s. 434; Topuz, 2016, s. 331).

Gazetenin kurucusu olan Enver Ören Türkiye Gazetesi’nin yayın politikasını şu şekilde açıklamaktadır:

“Haberlerin daha doğru ve sağlıklı olarak verilmesine azami itina göstermek, kişilerin özel hayatlarına tecavüz etmemek, haber ve yazılarda kadın unsurunun istismarına yer vermemek, toplumumuzun büyük önem verdiği tarihsel, kültürel varlıklarına ve geleneklerine saygı göstermek, okuyucuya elem ve hüznün veren ceset, kan görüntülerine sayfalarında yer vermemek, çağımızın çeşitli sıkıntıları ile bunalan insanlarımıza imkanlar ölçüsünde güler yüzlü bir gazete sergilemek, büyük finansman gerektiren ani büyüme yerine, gelişmeyi kendi seyrine bırakmak” (İnuğur, s. 437).

İnuğur’un ifadesiyle, yukarıda Ören’in sıraladığı unsurlar gazetenin satışlarını artırmasını sağlayarak başarının yolunu açmıştır (s. 437).

Gazetenin darbe döneminde kullandığı dile bakıldığında ise 12 Eylül 1980 askeri darbesini, 13 Eylül 1980 tarihli sayısında *“Bütün Yurtta Sıkı Yönetim İlan Edildi. Ordu İdareye El Koydu!”* başlığıyla duyurduğu görülmektedir.

Şekil 5: Türkiye Gazetesinde Yer Alan 13 Eylül 1980 Tarihli Haber

Kaynak: (Türkiye Gazetesi, 13 Eylül 1980).

Bu dönemde Türkiye gazetesinin ilgili konuyla alakalı yaklaşımının tarafsız olduğu tespit edilmiştir. Gazete nesnel bir dil kullanarak darbeyi topluma duyurmuştur.

Türkiye Gazetesi, gazete satışını yüzde 90 gibi bir oranla elden dağıtım modeliyle gerçekleştirmektedir (<http://www.ihlas.com.tr/ihlas-gazetecilik-turkiye-gazetesi>, 2018). 1970’te kurulan gazete 1990 yılına gelindiğinde ilk beş büyük gazeteden biri olmuştur (Topuz, s. 332). Türkiye gazetesinin internet sitesi turkiyegazetesi.com.tr’dir. Gazete bu site aracılığıyla çevrimiçi olarak okurlarıyla buluşmaktadır.

3.5. 27 Mayıs 1960 Askeri Müdahalesi

Türk demokrasi tarihinde 14 Mayıs 1960 seçimi önemli bir dönüm noktası olarak görülmektedir. 1960 seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) iktidarı yerini Demokrat Parti iktidarına bırakmıştır (Çavdar, 2013, s. 13). Demokrasinin gereklerine uygun bir şekilde gerçekleştirilen seçim sonucunda Demokrat Parti’nin (DP) iktidara gelmesi birçok bilim adamı tarafından “demokratik ihtilal” olarak nitelendirilmiştir (Albayrak’tan aktaran Bulut, 2009, s. 76).

Bulut’un ifadesiyle, “1960’ye kadar gelen dönemde Türk siyasi hayatına hakim olan güç, CHP ile partinin tabanını oluşturan ve ideolojisini belirleyen asker sivil kökenli devletçi seçkinlerdi” (s. 76). Bu duruma karşılık, DP yöneticileri halka yakın bir tavır sergilemeye özen göstermişlerdir. Böyle bir ortamda 27 yıllık CHP iktidarına yönelik eleştirilerin toplamı olarak DP ile birlikte Türk siyasi hayatında yeni bir dönem başlamıştır. DP sağ siyasi geleneğinin başlangıcı olmuştur (Mert’ten aktaran Bulut, s. 77).

Zürcher’e göre, DP milletvekillerini Kemalist dönemdekilerden ayıran bazı temel toplumsal nitelikler bulunmaktadır. İlk olarak, DP milletvekilleri ortalamaya göre daha genç bir kesimden oluşmaktaydı. Seçim bölgeleriyle köklü ilişkileri bulunuyordu. İşlerinde üniversite eğitimi görenler azınlıktayken, ticaret ve hukuk formasyonuna sahip olanlar çoğunlukta idi. CHP ile DP arasındaki önemli farklılıklardan en çarpıcı olanı ise

bürokratik / askeri formasyona sahip neredeyse hiç milletvekilinin olmamasıydı (Zürcher, 2016, s. 323).

DP iktidara geldiği ilk yıllarda vaat ettiği konularla ilgili çalışmalar gerçekleştirmiştir. Bu doğrultuda, “*Arapça ezan yasağı kaldırılmış, genel af yasası çıkarılmıştır. Bu dönemde, Kore’ye 4500 kişilik bir tugayın gönderilmesi, 1952’de NATO üyeliği ve Türkiye’nin öncülüğünde Balkan Paketi’nin kurulması gibi gelişmeler dış politikada ön plana çıkmaktadır (...)*” (Tunçay’dan aktaran Bulut, s. 77).

1953 yılına gelindiğinde DP ağırlıklı olan meclis CHP’nin bütün mallarına el koyarak hazineye devretti. Yine 1953’te basın ve üniversiteler üzerinde hükümet baskısı artırıldı. 1954 seçimlerinden iki ay önce basın yasası sertleştirildi (Zürcher, s. 326). Daha çok özgürlük ve demokrasi düşüncesiyle yola çıkan DP bu dönemde giderek baskıcı hale gelmiştir. Zürcher bu durumu “*DP’nin temel güvensizliği*” olarak yorumlamakla beraber bu endişelerin yersiz olduğunun altını çizmiştir. DP’nin ekonomideki başarısı sandığa da yansımış ve “*2 Mayıs 1954’te DP oy oranını yüzde 53, 6’dan yüzde 58, 4’e yükselterek*” (Zürcher, s. 326), ikinci kez iktidara taşınmıştır.

1954- 1957 arası döneme bakıldığında, DP’nin uygulamalarının sertleştiği görülmektedir. Bu dönemde, Hüseyin Cahit Yalçın, Metin Toker, Şinasi Nahit, Bedii Faik gibi gazetecilerin ceza evine girmiştir. Bu durum aydınlar arasında tepkiyle karşılanmıştır. Basına “İspat Hakkı” tanınmasının istenmesi, DP milletvekilleri arasında da görüş ayrılıklarının yaşanmasına sebep olmuştur. DP’den ayrılan milletvekillerinin bir bölümü “Hürriyet Partisi” adıyla yeni bir parti kurmuşlardır. DP bu dönemde “demokrasiden” uzaklaşmak ile suçlanmıştır (Çavdar, s. 63).

Çavdar’ın ifadesiyle, siyasal yönden bir çözülme içerisinde olan DP, ekonomik yönden de zor durumdaydı. 1950- 55 arası dönemde eldeki kaynakların tüketilmesi, iktidarı büyük bir ekonomik sıkıntıyla baş başa bırakmıştı. Bu durum karşısında, şartlar daha da ağırlaşmadan bir erken seçime gidilmesi tercih edildi. Böylece 1958’de yapılması beklenen genel seçimin 1957 senesinin Ekim ayında gerçekleştirilmesine karar verildi (Çavdar, s. 64).

DP oy kaybına uğramakla beraber 27 Ekim 1957 seçimlerinin galibi olmuştur. DP'nin katıldığı son seçim 1957 seçimleridir. Bu seçimlerden sonra siyasi ortamın giderek gerginleştiği görülmektedir. Yaşadığı oy kaybı DP'yi daha da sertleştirirken, muhalefetin gücü artmıştır (Albayrak'tan aktaran Bulut, s. 78).

1960'a gelindiğinde DP'nin muhalefet ve basın üzerindeki baskıları daha da yoğunlaşmıştı. Muhalefet DP'yi demokratik olmayan uygulamalarla bir baskı rejimi kurmakla suçlarken, DP iktidarı ise eleştiri oklarını muhalefete uzatmıştı. DP iktidarı *“muhalefet ve basının yıkıcı faaliyetlerini inceleme amacıyla bir tahkikat komisyonu kurulacağını”* (Çavdar, s. 75) açıklıyordu. 27 Nisan günü komisyonun yetkilerini genişleten yasa çıktı. Hükümet tutumunu daha da sertleştirmişti. Özdemir'in ifadesiyle, *“sıkı yönetimin ilanına rağmen dinmeyen tepkiler ve ordunun açık bir şekilde ortaya koyduğu hoşnutsuzluğa rağmen iktidarın sorunlara çözüm bulamaması 27 Mayıs 1960 askeri müdahalesi ile neticelendirilmiştir”* (Özdemir'de aktaran Bulut, s. 79).

Kaçmazoğlu'na göre, 27 Mayıs iç ve dış konjonktürde yaşanan bir takım siyasal, sosyal ve ekonomik sebepler sonucunda meydana gelmiştir. 27 Mayıs'ın dış belirleyicilerine bakıldığında; *“Batı'nın yeni sömürgecilik politikası ve 1955 tarihli Bandung Konferansı'na bağlı olarak ortaya çıkan gelişmeler, 27 Mayıs'ı hazırlayan dış nedenlerin başında gelmektedir”* (Kaçmazoğlu, 2013, s. 27). Konferans sonrası, üçüncü dünya ülkelerinde yaşanan yeni gelişmeler, milli politikalar ve söz konusu politikaların kahramanları, Türk düşün hayatını etkileyerek 27 Mayıs'ın en önemli belirleyicileri arasında yer almıştır. 27 Mayıs'ın iç belirleyicilerine bakıldığında; *“eski iktidar seçkinlerinin milli gelirden aldıkları pay ve statülerini yeniden kazanma mücadeleleri”* (Kaçmazoğlu, s. 27), 27 Mayıs'ın en önemli iç nedenlerinden birini oluşturmaktadır. 27 Mayıs'ı hazırlayan sebepleri kısaca özetlemek gerekirse, *“Batı'nın sömürgeci politikaları ve Bandung Konferansı ile şekillenen Bağımsızlar hareketi, iç oluşumların başında ise bürokrasinin iktidar mücadelesi gelmektedir”* (Kaçmazoğlu, s. 31).

DP'nin 10 yıllık iktidarı askeri müdahale ile son bulmuştur. 27 Mayıs sabahı Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) yönetime el koymuştur. Albay Alparslan Türkeş tarafından okunan bildiri şu şekildedir.

“Sevgili Vatandaşlar, bugün demokrasimizin içine düştüğü buhran ve son müessif hadiseler dolayısıyla ve kardeş kavgasına meydan vermemek amacıyla Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır. Bu hareketle, silahlı kuvvetlerimiz partileri içine düştükleri uzlaşmaz durumdan kurtarmak ve partiler üstü tarafsız bir idarenin nezaret ve hakemliği altında en kısa zamanda adil ve serbest seçimler yaptırarak idareyi hangi tarafa mensup olursa olsun seçimi kazananlara devir ve teslim etmek üzere girişmiş bulunmaktadır. Girişilmiş olan bu teşebbüs hiçbir şahsa veya zümreye karşı değildir. İdareimiz hiç kimse hakkında şahsiyete müteallik tecavüzkar bir fiile teşebbüs etmeyeceği gibi, edilmesine de asla müsamaha etmeyecektir. Kim olursa olsun ve hangi partiye mensup bulunursa bulunsun her vatandaş kanunlar ve hukuk prensipleri esaslarına göre muamele görecektir. Bütün vatandaşların partiler üstünde, aynı milletin, aynı soydan gelme evlatları olduklarını hatırlayarak ve kin gütmeden birbirlerine karşı hürmetle ve anlayışla muamele etmeleri, ıstıraplarımızın dinmesi ve milli varlığımızın selameti için zaruri görülmektedir. Kabineye mensup şahsiyetlerin Türk silahlı kuvvetlerine sığınmalarını rica ediyoruz. Şahsi emniyetleri kanun teminatı altındadır. Müttefiklerimize, komşularımıza ve bütün dünyaya hitap ediyoruz. Gayemiz Birleşmiş Milletler Anayasası'na ve insan hakları prensiplerine tamamen riayettir. Büyük Atatürk'ün “yurtta sulh, cihanda sulh” prensibi bayrağımızdır. Bütün ittifaklarımıza ve taahhütlerimize sadıqız. NATO'ya ve CENTO'ya inanıyoruz ve bağlıyız. Tekrar ediyoruz, düşüncelerimiz “yurtta sulh, cihanda sulh 'dur” (Aydın ve Taşkın, 2017, s. 62- 63).

Müdahaleyi gerçekleştiren ordu harekete geçme sebeplerini açıklarken kardeş kavgasının çıkma olasılığını önlemeyi ve siyasal partilerin içinde buldukları uzlaşma yanlısı olmayan tutumdan kurtarmayı amaçladıklarını belirtmiştir. Gerekli hukuk düzeninin kurulacağına da dikkat çekmişlerdir. Çeşitli uluslararası örgütlere bağlılıklarını açıklamışlar ve insan hakları ve barış gibi değerlere bağlı kalacaklarını belirtmişlerdir (İnal, 1998, s. 111).

27 Mayıs'ta gerçekleştirilen müdahaleyle DP'nin 10 yıllık iktidarı sona ererken yöneticileri tutuklanmıştır. 14 Ekim 1960 ile 15 Eylül 1961 arası süreçte Yassıada mahkemelerinde toplamda 592 kişi sanık olarak yargılanmıştır. DP'den 228 kişi için ölüm cezası istenmiş ve sonuç olarak sadece Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu ve Hasan Polatkan hakkında verilen idam cezaları uygulanmıştır. Yassıada mahkemelerinde verilen bu kararlar kamuoyunda günümüze kadar sürecektir tartışmaların temelini atmıştır (Bulut, s. 79).

3.6. Araştırmanın Bulguları ve Bulguların Yorumlanması

Araştırma kapsamında 1991'den 2017 yılına kadar 27 Mayıs'ın her yıl dönümünde olmak üzere Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin ilk sayfalarında

yer alan 27 Mayıs konulu haberler ve köşe yazıları niceliksel ve niteliksel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

3.6.1. 27 Mayıs'ın Ulusal Yazılı Basına Yansımaları

Çalışmanın sınırlılıkları göz önünde bulundurularak gazeteler taranmış ve elde edilen veriler tablolara aktarılmıştır. Bu doğrultuda, Cumhuriyet (merkez sol), Türkiye (İslamcı/ muhafazakâr) ve Hürriyet (ana akım- liberal) gazetelerinin 81 basılı nüshası ilk sayfaları ve köşe yazıları özelinde niceliksel ve niteliksel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak, üç gazete bazında gazetelerin vitrin sayfaları olarak nitelendirilen ilk sayfalarında yer alan 27 Mayıs'a ilişkin haberlerden elde edilen veriler tablolar halinde aktarılmıştır. Gazetelerin ilk sayfalarında yer alan haber metinleri değerlendirilirken haberler ve köşe yazıları olmak üzere toplam içerikte ayrıma gidilmiştir. İlk olarak, gazetelerin ilk sayfalarında başlayıp içeride devam eden kısımları da dahil olmak üzere niceliksel ve niteliksel içerik analizi gerçekleştirildikten sonra ilerleyen bölümlerde köşe yazılarına ilişkin veriler aktarılmıştır.

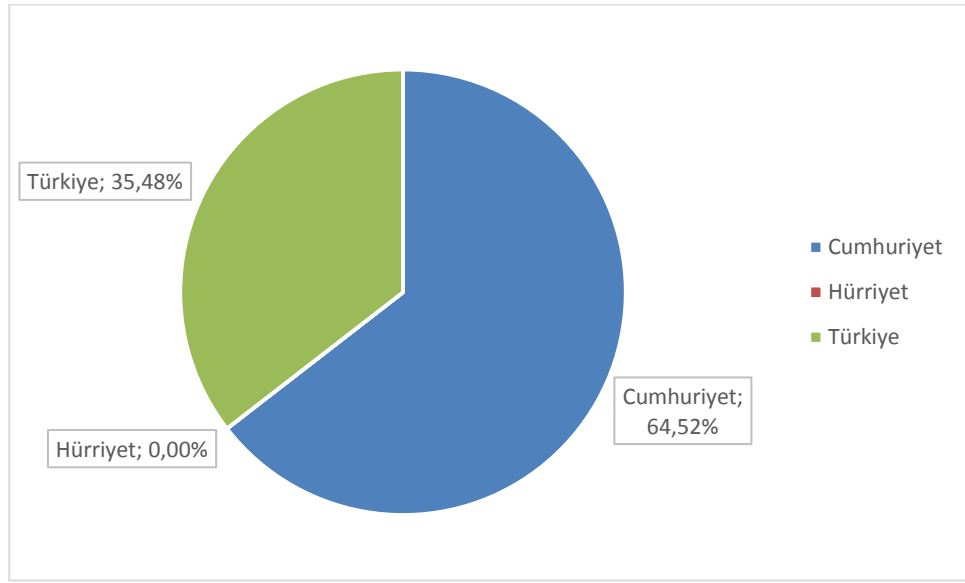
Gazetelerin vitrin sayfaları olarak nitelendirilen ilk sayfalarında yer alan haberler incelemeye konu olurken baş tarafı ilk sayfada yer almayan haberler çalışma kapsamında değerlendirmeye alınmamıştır.

Bu doğrultuda yürütülen çalışmada, tablo 2'ye bakıldığında gazetelerin vitrin sayfalarında yer alan 27 Mayıs'a ilişkin haberlerin rakamsal oranları görülmektedir. 1991- 2017 yılları arasında Hürriyet gazetesinin ilk sayfaları ayrıntılı bir şekilde taranmış olup konuyla ilgili herhangi bir habere rastlanamamıştır.

Tablo 2: Gazetelerin İlk Sayfalarında Verilen Haber Sayısı

Gazeteler	Haber Sayısı	Oran (%)
Cumhuriyet	20	64,52%
Hürriyet	0	0,00%
Türkiye	11	35,48%
Toplam	31	100,00%

1991- 2017 yılları arasında toplamda 27 yılı kapsayan bir süre aralığında Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin vitrin sayfaları olarak nitelendirilen ilk sayfalarında 27 Mayıs'ı konu edinen toplamda 31 adet habere yer verilmiştir. Tablo 2'ye bakıldığında 20 adet haberle 27 Mayıs'ı en çok gündeme taşıyan gazetenin Cumhuriyet olduğu tespit edilmiştir. Cumhuriyet gazetesini ise 11 haber ile Türkiye gazetesi takip etmiştir. Belirtilen süre aralığında Hürriyet gazetesinin vitrin sayfalarında ise ilgili konuyla alakalı haber yer almamaktadır.

Şekil 6: Gazetelerin İlk Sayfalarında Verilen Haber Sayılarının Oransal Dağılımı

Şekil 6'ya bakıldığında Cumhuriyet gazetesinin 20 haberle yüzde 64, 52'lik bir orana ulaştığı görülmektedir. İlgili konuyu en fazla gündeme taşıyan ikinci gazete olan Türkiye ise 11 haber ile yüzde 35, 48'lik bir oranla Cumhuriyet gazetesini takip etmiştir. Hürriyet gazetesi ise belirtilen süre aralığında gazetenin ilk sayfalarında yer almak üzere 27 Mayıs'ı haberleştirmemiştir.

Tablo 3: Üç Gazete Bazında 27 Mayıs Haberlerinin İlk Sayfadan Verildiği Yıllar

Cumhuriyet	Hürriyet	Türkiye
1994	-	1991
1995	-	1998
1996	-	2000
1997	-	2008
1998	-	2012
1999	-	2013
2000	-	2014
2001	-	2016
2003	-	
2004	-	
2005	-	
2006	-	
2008	-	

Tablo 3'e bakıldığında incelemeye konu olan üç gazeteden Hürriyet gazetesinin 27 Mayıs'ı haberler özelinde vitrin sayfasına taşımadığı görülmektedir. Çalışmanın 1990 sonrası yazılı basın şeklinde sınırlandırılmasından dolayı 1960- 80 arası dönemde Hürriyet gazetesinin 27 Mayıs'ı topluma sunma biçimi belirlenememiştir. Fakat çalışmanın başlatıldığı 1990 sonrası dönemde gazetenin 27 Mayıs'a ilişkin sessiz bir tavır izlediği, toplumsal çerçevelerin dışında bıraktığı görülmektedir. Devamında 2000 sonrası dönemde de gazetede 90'larda izlediği tavrı devam ettirmiştir.

Cumhuriyet gazetesinin 27 Mayıs'ı 13 yıla en fazla ilk sayfadan veren gazete olduğu görülmektedir. Cumhuriyet gazetesinin vitrin sayfasında yer alan 27 Mayıs konulu haberler 1990'ların ortaları ve 2000 yılların başlarında gazetede yer alırken 2008 sonrası konuyla ilgili herhangi bir habere gazetenin vitrin sayfasında yer verilmemiştir. 27 Mayıs'ın 35. yılı olan 1995 senesinde Cumhuriyet gazetesinin ilk sayfasından 4 haber verilerek tüm yılların içinde en fazla haberin vitrine taşındığı yıl olmuştur. 2009 yılından 2017'ye kadar geçen 9 yıllık sürede 27 Mayıs konulu herhangi bir haber Cumhuriyet gazetesinin ilk sayfasında yer almamıştır.

Türkiye gazetesi 27 yıllık süreçte toplamda 8 yıl boyunca ilgili konuyu ilk sayfadan sunmuştur. Gazete 1990'lı yıllarda 27 Mayıs'ı yoğun bir şekilde ilk sayfalara taşımazken; bu oranın 2000 sonrası dönemde arttığı tespit edilmiştir. Türkiye gazetesinde ilgili konunun 2012, 2013, 2014 ve 2016 yıllarında peş peşe vitrin sayfasına taşındığı belirlenmiştir.

Tablo 4: Köşe Yazılarının Baş Tarafının İlk Sayfadan Başladığı Yıllar

Cumhuriyet	Hürriyet	Türkiye
1991	1991	2009
1992	2001	2010
	2010	2014
		2015

Elde edilen bulgular; Cumhuriyet gazetesinde 1991- 1992 yıllarında Uğur Mumcu tarafından kaleme alınan toplamda iki yazının baş tarafının ilk sayfadan başladığı görülmektedir. Hürriyet gazetesi dört içerik ile köşe yazısının baş tarafını vitrine taşımıştır. Türkiye gazetesinde ise toplamda dört yıla ilgili konuyla alakalı yazıların duyurusunun ilk sayfadan yapıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 5: Üç Gazete Bazında Tüm İçeriklerin Dağılımı

	Haber		Köşe Yazısı	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Cumhuriyet	20	64,52%	75	69,44%
Hürriyet	0	0,00%	13	12,04%
Türkiye	11	35,48%	20	18,52%
Toplam	31	100,00%	108	100,00%

Üç gazete bazında haber ve köşe yazılarının dağılımı incelendiğinde Cumhuriyet gazetesinin 20 haberle yüzde 64, 52'lik bir oran ve 75 yazıyla yüzde 69, 44'lük bir oranla olmak üzere 27 Mayıs'ı tüm içerikler bazında en fazla gündeme taşıyan gazete olduğu tespit edilmiştir. Cumhuriyet gazetesini ikinci sırada toplamda 31 haber ve köşe yazısıyla Türkiye gazetesi takip etmiştir. Türkiye gazetesinde tüm içeriklerin dağılımı 11 haberle yüzde 35, 48'lik bir dilime denk gelmektedir. Gazetede yer alan köşe yazıları ise yüzde 18, 52'lik bir oranla ilgili konuyu topluma hatırlatan gazete olmuştur. Ana akım- liberal Hürriyet gazetesinin ilgili konu hakkındaki tüm içeriğini 13 köşe yazısıyla yüzde 12,04'lük bir oranla oluşturmaktadır. Tüm içerikler bazında ilgili konuya en az yer veren gazete Hürriyet olmuştur.

Tablo 6: Yıllara Göre 27 Mayıs'la İlgili Toplam İçerik Sayısı

	Cumhuriyet		Hürriyet		Türkiye Gazetesi	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
1991	2	2,11%	1	7,69%	1	3,23%
1992	2	2,11%	0	0,00%	0	0,00%
1993	2	2,11%	0	0,00%	1	3,23%
1994	4	4,21%	0	0,00%	0	0,00%
1995	8	8,42%	0	0,00%	1	3,23%
1996	4	4,21%	0	0,00%	0	0,00%
1997	6	6,32%	1	7,69%	1	3,23%
1998	4	4,21%	1	7,69%	1	3,23%
1999	6	6,32%	0	0,00%	1	3,23%
2000	5	5,26%	0	0,00%	2	6,45%
2001	4	4,21%	2	15,38%	0	0,00%
2002	3	3,16%	0	0,00%	1	3,23%
2003	8	8,42%	0	0,00%	1	3,23%
2004	5	5,26%	0	0,00%	0	0,00%
2005	4	4,21%	0	0,00%	1	3,23%
2006	4	4,21%	0	0,00%	0	0,00%
2007	3	3,16%	0	0,00%	0	0,00%
2008	8	8,42%	1	7,69%	3	9,68%
2009	3	3,16%	0	0,00%	3	9,68%
2010	4	4,21%	3	23,08%	3	9,68%
2011	2	2,11%	1	7,69%	0	0,00%
2012	1	1,05%	1	7,69%	1	3,23%
2013	1	1,05%	0	0,00%	4	12,90%
2014	1	1,05%	1	7,69%	3	9,68%
2015	0	0,00%	0	0,00%	1	3,23%
2016	1	1,05%	1	7,69%	2	6,45%
2017	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Toplam	95	100,00%	13	100,00%	31	100,00%

Tablo 6’da incelemeye konu olan olayın haberleştirilmesinde üç gazetenin 1991- 2017 yılları arasında toplam içerik bazında 27 Mayıs’ı gündeme taşıdıkları haber ve yazıların toplam dağılımı görülmektedir. Buna göre, Cumhuriyet gazetesinde toplamda 95 içerik yer almıştır. 27 Mayıs’ın 35. yılı olan 1995 senesinde, 2003 ve 2008 yıllarında 8 haberle yüzde 8,42’lik bir oranla ilgili konunun en fazla gündeme taşındığı yıllar olduğu tespit edilmiştir. Toplamda 31 içerik ile Cumhuriyet gazetesini, Türkiye gazetesi takip etmektedir. Türkiye gazetesinde ilgili konunun en fazla gündeme taşındığı yıl 4 haber ile yüzde 12,90’lık oranla 2013 senesi olmuştur. İlgili konuyu toplamda 13 içerik ile en az gündeme taşıyan gazete olan Hürriyet’te ise 2010 yılı toplamda 3 içeriğin oluşturduğu yüzde 23,08’lik oranla ilgili konunun en fazla gündeme taşındığı yıl olmuştur.

Üç gazete bazında değerlendirildiğinde 1992, 2015 ve 2017 yılları ise en az içeriğin yer aldığı yıllar olmuştur. 1992 yılında gazetelerin ana gündem maddesini PKK haberleri oluşturmuştur. 2015 yılında Türkiye gazetesinin ana gündem maddelerini; havaalanı açılışı, köprü çalışmaları ve seçim çalışmaları oluşturmuştur. Hürriyet gazetesinin ana gündem maddelerini ise havaalanı açılışı ve parti liderlerinin açıklamaları oluşturmuştur. Aynı yıl Cumhuriyet gazetesi ise seçim haberlerine, metal işçilerinin eylemlerine, mültecilerle ilgili haberlere yer vermiştir. 2017 yılında 27 Mayıs ile ilgili üç gazete bazında herhangi bir içerik tespit edilememiştir. Bu yıl gazetelerin ana gündem maddesini 15 Temmuz konulu haberler oluşturmuştur. Cumhuriyet gazetesinde tutuklu gazetecilere de yer verildiği görülmektedir.

Tablo 7: Haber Metinlerinin Vitrin Sayfalarındaki Konumu

	Cumhuriyet		Hürriyet		Türkiye	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Sürmanşet	4	20,00%	0	0,00%	1	9,09%
Manşet	0	0,00%	0	0,00%	1	9,09%
Üst Kuşak	4	20,00%	0	0,00%	2	18,18%
Katlama Çizgisi	4	20,00%	0	0,00%	2	18,18%
Alt kuşak	4	20,00%	0	0,00%	4	36,36%
Ayak	4	20,00%	0	0,00%	1	9,09%
Toplam	20	100,00%	0	0,00%	11	100,00%

Elde edilen bulgular; toplamda 27 yıllık süreçte üç gazete bazında sadece 1 defa ilgili konunun Türkiye gazetesinde manşete taşındığı görülmektedir.

Cumhuriyet gazetesinde yer alan 20 adet haberin yüzde 20'lik oranlarla eşit olarak sürmanşet, üst kuşak, katlama çizgisi, alt kuşak ve ayak bölümlerinden ilk sayfaya taşındığı tespit edilmiştir.

Türkiye gazetesinde ilgili konuyla alakalı haberlerin yüzde 36,36'lık oranla en fazla alt kuşaktan sunulduğu görülmektedir. İkişer defa ise yüzde 18,18'lik oranlarla konuyla ilgili haberler üst kuşak ve katlama çizgisi olarak nitelendiren kısımlardan ilk sayfada yer almıştır. 27 yıllık süreçte birer defa ise sürmanşet ve ayak kısmından olmak üzere ilgili konuyla alakalı haberlerin Türkiye gazetesinin vitrin sayfalarına taşındığı tespit edilmiştir.

Tablo 8: Üç Gazete Bazında Haberlerin Sayfa İçindeki Konumu

	Cumhuriyet		Hürriyet		Türkiye	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Sürmanşet	3	15,00%	0	0,00%	0	0,00%
Manşet	0	0,00%	0	0,00%	3	27,27%
Sağ Üst Köşede	1	5,00%	0	0,00%	1	9,09%
Sağ Ortada	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Sağ Alt Köşede	1	5,00%	0	0,00%	1	9,09%
Orta Üstte	3	15,00%	0	0,00%	1	9,09%
Tam Ortada	3	15,00%	0	0,00%	1	9,09%
Orta Altta	2	10,00%	0	0,00%	2	18,18%
Sol Üst Köşede	2	10,00%	0	0,00%	0	0,00%
Sol Ortada	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Sol Alt Köşede	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Tam Sayfayı Kaplıyor	5	25,00%	0	0,00%	2	18,18%
Toplam	20	100,00%	0	0,00%	11	100,00%

Elde edilen bulgular; Cumhuriyet gazetesinde ilk sayfadan başlayıp içeride devam eden toplamda 20 haberden; 3 tanesi yüzde 15'lik bir oranla sürmanşetten, 1'i yüzde 5 oranla sağ üst köşeden, 1'i yüzde 5'lik oranla sağ alt köşeden, 3 tanesi yüzde 15'lik bir oranla orta üstten, 3'ü yüzde 15'lik oranla tam ortadan, 2'si yüzde 10'luk oranla orta alttan, 2'si sol üst köşeden olmak üzere iç sayfanın tasarımı gerçekleştirilmiştir. 27 yıllık süreçte 5 adet haber yüzde 25'lik bir oranla tam sayfayı kaplayacak şekilde Cumhuriyet gazetesinde yer almıştır.

Türkiye gazetesinde ise ilk sayfadan başlayıp içeride devam eden toplamda 11 haberden; 3'ü yüzde 27,27'lik bir oranla manşetten verilmiştir. 1 adet sağ üst köşede, 1 sağ alt köşede, 1 orta üstte, 1'i tam ortada olmak üzere yüzde 9,09'luk oranlarla diğer haberler sayfalarda yer almıştır. Bunlara ek olarak, yüzde 18,18'lik oranlarla ikişer adet haberin orta altta ve tam sayfayı kaplayacak şekilde gazetede yer alarak Türkiye gazetesinin iç sayfa tasarımının gerçekleştirildiği tespit edilmiştir.

Tablo 9: İçeriklerin Kapladığı Alanın Belirlenmesi

Kısa	Yarım Sütuna Kadar
Orta	Yarım Sütun- 2 Sütun Arası
Uzun	3-4 Sütun Arası
Çok Uzun	5 Sütun ve Fazlası (Tam Sayfalar Dahil)

Kaynak: (Ceran, 2015, s. 76).

Tablo 9'de gösterildiği üzere, gazetelerde yer alan haber metninin kapladığı alan belirlenirken yarım sütuna kadar olan haberler kısa olarak kabul edilmiştir. Yarım sütun ile 2 sütun arasında yer alan haberler orta, 3-4 sütun aralığında yer kaplayanlar ise uzun olarak nitelendirilmiştir. 5 sütun ve fazlası, tam sayfalar da dahil olmak üzere çok uzun kategorisinde yer almıştır. Alanlar ortalamayı yansıtmaktadır.

Gazetelerin baş sayfalarında verilen haberlerin neredeyse tamamına yakını iç sayfalarda devam etmektedir. Bu sebeple haber metinleri değerlendirilirken haberlerin baş tarafı ve içeride devam eden kısımları birlikte değerlendirmeye alınmıştır.

Tablo 10: Üç Gazete Bazında Haber Metinlerinin Kapladığı Alan

	Kısa		Orta		Uzun		Çok Uzun	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Cumhuriyet	0	0,00%	10	76,92%	3	60,00%	7	70,00%
Hürriyet	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Türkiye	3	100,00%	3	23,08%	2	40,00%	3	30,00%
Toplam	3	100,00%	13	100,00%	5	100,00%	10	100,00%

Üç gazete bazında haber metinlerinin kapladıkları alan hesaplanırken tablo 9’da verilen ölçüler baz alınmıştır. Bu bağlamda elde edilen bulgulara göre; üç gazete bazında 31 adet haberden 13 haberle, haberlerin kapladıkları alanın en fazla orta ölçekli olduğu görülmüştür. Bunu 10 haber ile çok uzun kategorisinde değerlendirilen haberler takip etmiştir. Çok uzun olarak nitelendirilen haberlerin neredeyse tamamına yakınının tam sayfayı kapladığı tespit edilmiştir. Gazetelerde ağırlıklı ortalamayı oluşturan orta ölçekleri haberlerin; 10 adet haberle yüzde 76,92 gibi bir oranla Cumhuriyet gazetesinde yer aldığı belirlenmiştir. 3 adet haber ise yüzde 23,04’lük bir oranla Türkiye gazetesinde yer almıştır. Kısa haber grubunda yer alan 3 adet haberin ise Türkiye gazetesinde yer aldıkları belirlenmiştir.

Tablo 11: Haber Metinlerinde Vitrin Sayfalarında Kullanılan Görsel Öge Türleri

	Cumhuriyet		Hürriyet		Türkiye	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Fotoğraf	5	25,00%	0	0,00%	10	90,91%
Fotoğrafsız	15	75,00%	0	0,00%	1	9,09%
Diğer	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Toplam	20	100,00%	0	0,00%	11	100,00%

Elde edilen bulgular; Cumhuriyet gazetesinde toplamda 20 haberden 15 tanesinin yüzde 75’lik bir oranla fotoğrafsız olduğu tespit edilmiştir. Geriye kalan 5 haberde ise fotoğraf kullanılmıştır. Türkiye gazetesinde yer alan 11 haberden 10’unda yüzde 91’lik bir oranla fotoğraf kullanılırken; sadece 1 adet haberin fotoğrafsız olarak gazetede yer aldığı tespit edilmiştir.

Tablo 12: Haber Metinlerinde Vitrin Sayfalarında Kullanılan Fotoğrafların Haber Metniyle İlişkisi

	Cumhuriyet		Hürriyet		Türkiye Gazetesi	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Uyumlu	4	80,00%	0	0,00%	10	100,00%
Uyumsuz	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Kısmen Uyumlu	1	20,00%	0	0,00%	0	0,00%
Toplam	5	100,00%	0	0,00%	10	100,00%

Elde edilen bulgular; Cumhuriyet gazetesinin vitrin sayfasında kullanılan 5 fotoğraftan 4’ü yüzde 80’lik bir oranla haber metniyle uyumluyken; gazetede yer alan 1 adet fotoğrafın haber metniyle kısmen uyumlu olduğu tespit edilmiştir. Türkiye

gazetesinin vitrin sayfasında yer alan toplamda 11 adet haberden 10 tanesinde yer alan fotoğrafların tamamının haber metniyle uyumlu olduğu belirlenmiştir. Cumhuriyet ve Türkiye gazeteleri özelinde toplamda 15 adet haberde yer alan fotoğrafların neredeyse tamamına yakının haber metniyle uyumlu olduğu görülmektedir. Gazetelerin vitrin sayfalarında haber metniyle uyumsuz herhangi bir görsel öge ise tespit edilmemiştir.

Tablo 13: Haber Metinlerinde Sayfa İçinde Kullanılan Görsel Öge Türleri

	Cumhuriyet		Hürriyet		Türkiye	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Fotoğraf	9	45,00%	0	0,00%	10	90,91%
Fotoğrafsız	11	55,00%	0	0,00%	1	9,09%
Diğer	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Toplam	20	100,00%	0	0,00%	11	100,00%

Baş tarafı ilk sayfadan başlayıp içeride devam eden haberlerden toplamda 31 haberden 19'unda fotoğraf kullanılmıştır. İncelemeye konu olan gazetelerden en fazla fotoğrafa Türkiye gazetesinde yer verildiği görülmektedir. Gazetenin iç sayfalarında devam eden haberlerin neredeyse tamamına yakını yüzde 91'lik bir oranla fotoğraf kullanılmıştır. Cumhuriyet gazetesinin iç sayfalarında devam eden haberlerde ise yüzde 45'lik bir oranla fotoğraflı haberler yer alırken; yüzde 55'lik bir oranla haberlerin fotoğrafsız olarak servis edildikleri tespit edilmiştir.

Tablo 14: Haber Metinlerinde Sayfa İçinde Kullanılan Fotoğrafların Haber Metniyle İlişkisi

	Cumhuriyet		Hürriyet		Türkiye	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Uyumlu	9	100,00%	0	0,00%	10	100,00%
Uyumsuz	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Toplam	9	100,00%	0	0,00%	10	100,00%

Her üç gazetenin de vitrin sayfalarında başlayıp içeride devam eden haberlerinin fotoğrafları ile haber metinleri arasındaki ilişki uyumlu, uyumsuz ve kısmen uyumlu olmak üzere üç ana değişken bağlamında incelenmiştir. Bu doğrultuda, Cumhuriyet gazetesinde yer alan 20 haberden sadece 9’unda fotoğraf kullanılmakla beraber bu haberlerden ikisi kitap ve cd tanıtımından oluşmaktadır. Geriye kalan 7 haberde kullanılan görsellerin ise haber metniyle uyumlu olduğu belirlenmiştir. Türkiye gazetesinde fotoğraflı olarak yer alan 10 habere ait 10 fotoğrafın yüzde 100’lük bir oranla haber içeriğiyle uyumlu olduğu belirlenmiştir.

Tablo 15: Haberde Ana Başlığın İçeriksel Özelliği

	Cumhuriyet		Hürriyet		Türkiye	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Nesnel	8	40,00%	0	0,00%	1	9,09%
Nesnel Değil	12	60,00%	0	0,00%	10	90,91%
Toplam	20	100,00%	0	0,00%	11	100,00%

Elde edilen bulgular; Cumhuriyet gazetesinin vitrin sayfasında yer alan toplamda 20 adet haberden 12 tanesinin başlığının yüzde 60’lık bir oranla nesnel olmadığı tespit edilmiştir. Cumhuriyet gazetesinde yer alan haberlerin başlıkları yüzde

60'lık bir oranla yoruma dayanmaktadır. Nesnel dile sahip olan yüzde 40'lık dilimin ise ağırlıklı olarak yer duyurularından kaynaklandığı belirlenmiştir. Aynı şekilde Türkiye gazetesinde yer alan 11 adet haberden 10 tanesinin başlığının yüzde 90'lık bir oranla nesnel olmayan özellikler gösterdiği tespit edilmiştir. Cumhuriyet gazetesinde olduğu gibi Türkiye gazetesinde yer alan haber metinlerinin başlıklarının da yorum içerdiği görülmektedir.

Tablo 16: Üç Gazete Bazında İçeriklerin 27 Mayıs'a İlişkin Yaklaşımları

	Haber		Köşe Yazısı	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Nötr	0	0,00%	21	19,44%
Olumlu	20	64,52%	64	59,26%
Olumsuz	11	35,48%	23	21,30%
Toplam	31	100,00%	108	100,00%

Elde edilen bulgular; örnekleme oluşturan üç gazeteden biri olan Hürriyet gazetesinin ilk sayfasında ilgili konuyla alakalı haber bulunamaması sebebiyle haber bölümüyle ilgili veriler Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinden elde edilmiştir. Cumhuriyet gazetesinde toplamda 20 haberin konuyu ele alış biçimi olumlu iken Türkiye gazetesinde toplamda 11 haberin ilgili konuya yaklaşımının olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple yüzdeler dağılımında haber içeriklerinin 27 Mayıs'a ilişkin yaklaşımları değerlendirilirken olumlu kısmı temsil eden yüzde 64'lük dilimin tamamının Cumhuriyet gazetesinden geldiği belirlenmiştir. Olumsuz kısmı temsil eden yüzde 35'lik dilimin ise tamamen Türkiye gazetesinde yer alan haberlerden oluştuğu tespit edilmiştir.

Üç gazete bazında toplamda 108 adet köşe yazısının kaleme alındığı görülmektedir. Bu yazılardan 64 adet olumlu içeriğin neredeyse tamamının Cumhuriyet gazetesinden geldiği tespit edilmiştir. Bununla birlikte yüzde 21, 30'luk bir oranla

içeriklerin ilgili konuya yaklaşımlarının olumsuz olduğu belirlenmiştir. Bu dilimde yer alan haberler ağırlıklı olarak Türkiye gazetesinden olmak üzere Türkiye ve Hürriyet gazetelerinde yer alan içeriklerden elde edilmiştir.

Üç gazete bazında tarafsız yaklaşıma sahip haber tespit edilemezken; yüzde 19,44'lük bir oranla 21 adet köşe yazısının ilgili konuyu ele alış biçiminin nötr olduğu belirlenmiştir.

Tablo 17: Haber Üretimini Gerçekleştiği Haber Organizasyonu

	Cumhuriyet		Hürriyet		Türkiye	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Kendi Üretimi	20	100,00%	0	0,00%	6	54,55%
Haber Ajansı	0	0,00%	0	0,00%	2	18,18%
Kaynak yok	0	0,00%	0	0,00%	3	27,27%
Toplam	20	100,00%	0	0,00%	11	100,00%

Elde edilen bulgular; Cumhuriyet gazetesinin ilk sayfasında başlayıp içeride devam eden toplam 20 haber metninin tamamında yüzde 100'lük bir oranla gazetenin haber üretimini kendi gerçekleştirdiği görülmektedir. Türkiye gazetesinde yer alan haberlerin ise 6'sı yüzde 54, 55'lik bir oranla gazetenin kendi üretimiyken; 2 tanesinin yüzde 18,18'lik bir oranla haber ajanslarından alındığı belirlenmiştir. Yüzde 27'lik dilimi oluşturan 3 haberde ise herhangi bir kaynak tespit edilememiştir.

Tablo 18: Haber Metinlerinin Genel Yapısı

	Cumhuriyet		Hürriyet		Türkiye	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Haber Veren	3	15,00%	0	0,00%	3	27,27%
Haber Yorumlayan	0	0,00%	0	0,00%	3	27,27%
Ardalan Bilgisi	1	5,00%	0	0,00%	0	0,00%
Neden- Sonuç İlişkisi	0	0,00%	0	0,00%	0	0,00%
Birkaçı	16	80,00%	0	0,00%	5	45,45%
Toplam	20	100,00%	0	0,00%	11	100,00%

Elde edilen bulgular; Cumhuriyet gazetesinde vitrin sayfasında başlayıp içeride devam eden toplamda 20 haberin 16'sı yüzde 80'lik bir oranla neden- sonuç ilişkisinin ve ardalan bilgisinin birlikte verilerek içeriğin yorumlandığı haberlerden oluşmuştur. Yüzde 15'lik bir oranla 3 adet haber sadece olayı sunmaktadır. 1 adet haberde ise yüzde 5'lik bir oranla haberde sadece ardalan bilgisine yer vermiştir.

Türkiye gazetesinde yer alan 5 haberin yüzde 45,45'lik bir oranla haber yorumu, ardalan bilgisi ve neden- sonuç ilişkisinin bir arada verilmesi şekilde kurguladığı tespit edilmiştir. Yüzde 27'lik oranla 3 adet haber sadece haberi veren kategorisine girerken 3 adet haberin ise haberi yorumladığı tespit edilmiştir.

3.6.2. 27 Mayıs'ın Köşe Yazıları Üzerinden Niceliksel Analizi

Yazılı basın 27 Mayıs'ı nasıl hatırladığı ve topluma ne şekilde hatırlattığını belirlemek amacıyla 1991- 2017 yılları arasında Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinde yayınlanan köşe yazıları içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. Niceliksel açıdan ilk olarak üç gazete bazında 27 Mayıs'la ilgili kaleme alınan köşe yazısı sayısı belirlenmiştir. Daha sonra gazetelerin vitrin sayfaları olarak adlandırılan ilk sayfalarında başlayıp içeride devam eden köşe yazısı sayısı açıklanmıştır. Tek parçalı,

farklı konular birlikte ve alt başlıklı konular şeklinde sınıflandırılarak köşe yazısının formatı belirlenmiştir.

Her üç gazetede konuyla ilgili yazı kaleme alan köşe yazarları için ayrı tablolar oluşturulmuştur. Bu tablolarda, yazarların isimlerine, yazıyı yayınladıkları yıla ve toplam yazı sayılarına yer verilmiştir. İçerik analizinin bir diğer kolunu oluşturan niteliksel analiz kapsamında ise yazarların ifade biçimleri, savundukları argümanlar ve konuyu ele alış biçimleri değerlendirilmiştir.

İncelemeye konu olan gazetelerden Cumhuriyet gazetesinde yer alan “*Olaylar ve Görüşler*” adlı bölümde bazen aynı yazarlara yer verilmekle birlikte bu bölümde farklı konukların da 27 Mayıs’a ilişkin yazı kaleme aldıkları belirlenmiştir. Bu bölümde yazı kaleme alan yazarlar gazetenin köşe yazarlarından ayrılarak ayrı bir tablo halinde sunulmuştur.

1991- 2017 yılları arasında köşe yazılarından elde edilen veriler aşağıda tablolar halinde aktarılacaktır.

Tablo 19: Gazetelerde 27 Mayıs’la İlgili Köşe Yazısı Sayısı

Gazeteler	Köşe Yazısı Sayısı	Oran (%)
Cumhuriyet	75	69,44%
Hürriyet	13	12,04%
Türkiye	20	18,52%
Toplam	108	100,00%

Araştırma süresince incelenen üç gazetede toplamda 81 basılı nüshada yer alan 108 köşe yazısında 27 Mayıs’a yer verildiği tespit edilmiştir. Cumhuriyet gazetesinin toplamda 75 yazıyla yüzde 69,44’lük bir oranla ilgili konuyu en çok gündeme taşıyan gazete olmuştur. Cumhuriyet gazetesini 20 köşe yazısıyla yüzde 18,52’lik bir orana ulaşan Türkiye gazetesi takip etmiştir. 27 Mayıs’ı en az gündeme taşıyan gazete ise yüzde 12,04’lük bir oranla Hürriyet olmuştur.

Tablo 20: Baş Tarafı İlk Sayfada Başlayan Kõře Yazısı Sayısı

Gazete	Kõře Yazısı Sayısı	Oran (%)
Cumhuriyet	2	22,22%
Hürriyet	3	33,33%
Türkiye	4	44,44%
Toplam	9	100,00%

Elde edilen bulgular; Cumhuriyet gazetesinde yer alan toplamda 75 adet kõře yazısından yalnızca 2 tanesinin yüzde 22'lik bir oranla baş tarafının birinci sayfadan başlayıp içeride devam ettiği görölmektedir. Hürriyet gazetesinde ilgili konuyla alakalı kaleme alınan toplamda 13 yazıdan 3 tanesinin yüzde 33'lük bir oranla baş tarafının birinci sayfadan başladığı tespit edilmiştir. Türkiye gazetesinde ise kaleme alınan toplamda 20 adet yazıdan 4'ünün yüzde 44'lük bir oranla duyurusu ilk sayfadan gerçekleştirilmiştir.

Tablo 21: Kõře Yazısının Formatı

	Cumhuriyet		Hürriyet		Türkiye	
	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)	Sayı	Oran (%)
Tek Parçalı	52	69,33%	7	53,85%	16	80,00%
Farklı Konular Birlikte	15	20,00%	5	38,46%	3	15,00%
Alt Başlıklı Konular	8	10,67%	1	7,69%	1	5,00%
Toplam	75	100,00%	13	100,00%	20	100,00%

Elde edilen bulgular; Cumhuriyet gazetesinde yer alan toplamda 75 adet yazınının 52 tanesi yüzde 69, 33'lük bir oranla tek parçalı (yekpare) biçimindedir. Geriye

kalan 15 adet yazı ise yüzde 20'lik bir oranla farklı konuların bir arada verilmesi şeklinde oluşturulmuştur. 8 tanesi ise yüzde 10,67'lik bir oranla alt başlıklı konulardan oluşmaktadır.

Hürriyet gazetesinde yer alan toplamda 13 köşe yazısından 7 tanesi yüzde 53,85'lik bir oranla tek parçalı, 5 tanesi yüzde 38,46'lık oranla farklı konuların bir arada sunulması şeklindedir. Geriye kalan bir adet haber ise yüzde 7, 69'luk bir oranla alt başlıklı konuların bir arada sunulmasından oluşmuştur.

Türkiye gazetesinde ise toplamda 20 yazıdan 16'sının yüzde 80'lik bir oranla tek parçalı olduğu görülmektedir. Geriye kalan 3 yazı yüzde 15'lik bir oranla farklı konuların birlikte sunulmasından meydana gelmiştir. Geriye kalan 1 köşe yazısının ise yüzde 5'lik bir oranla alt başlıklı konulardan oluştuğu belirlenmiştir.

3.6.3. Cumhuriyet Gazetesinde Yer Alan 27 Mayıs Konulu Yazıların

İçerik Analizi

Bu bölümde Cumhuriyet gazetesinde yer alan toplamda 75 adet yazının niteliksel içerik analizi gerçekleştirilecektir. Cumhuriyet gazetesinde yer alan Olaylar ve Görüşler adlı köşede farklı yıllarda 27 Mayıs'la ilgili yazı kaleme alan yazarların yazıları ayrı bir tablo halinde sunulacaktır. Yazıların niteliksel analizi; yazının başlığı, kaleme alındığı yıl, yazarın savunduğu argümanlar ve konuyu ele alış biçimi şeklinde olmak üzere gerçekleştirilecektir.

Tablo 22: Cumhuriyet Gazetesi Köşe Yazarları ve Yazı Sayıları

Yazarlar	Yazı Sayısı
Ali Sirmen	6
Bedri Baykam	2
Can Dünder	1
Cumhur Utku	1
Cüneyt Akalın	1
Deniz Som	6
Işık Kansu	1
İlhan Selçuk	8
Kürşat Başar	1
Meriç Velidedeoğlu	2
Mustafa Ekmekçi	1
Müşerref Hekimoğlu	1
Oktay Akbal	4
Oktay Ekinci	3
Orhan Erinç	2
Raif Ertem	2
Şükran Soner	2
Toktamış Ateş	7
Uğur Mumcu	2
Yakup Kepenek	2
Toplam	55

Cumhuriyet gazetesinde, 1991- 2017 yılları arasında 27 Mayıs'ın yıl dönümlerinde 27 Mayıs'ı konu alan toplamda 20 köşe yazarının toplamda 55 tane yazı kaleme aldıkları belirlenmiştir. Bu yazarlardan İlhan Selçuk'un 8 adet köşe yazısıyla konuyu en fazla gündeme taşıyan yazar olduğu tespit edilmiştir. Selçuk'u ikinci sırada tek parçalı köşe yazılarıyla Toktamış Ateş takip etmektedir. Deniz Som 27 yıllık süreçte farklı konuları bir arada sunduğu toplamda 6 yazısında ilgili konuya yer vermiştir. Yine 6 köşe yazısıyla Ali Sirmen'in de 27 Mayıs'ı en çok gündeme taşıyan yazarlardan biri olduğu görülmektedir.

Tablo 23: Cumhuriyet Gazetesinde “*Olaylar ve Görüşler*” Başlıklı Köşede Yer Alan Yazarlar ve Yazı Sayıları

Yazarlar	Yazı Sayısı
Alev Coşkun	5
Altay Gündüz	1
Bahri Savcı	1
Basri Akgiray	1
Bedia Akarsu	1
Metin Sezgin	1
Mümtaz Soysal	3
Nurer Uğurlu	1
Suay Karaman	3
Suphi Karaman	2
Vedii Bilget	1
Toplam	20

Tablo 23'te Cumhuriyet gazetesinde yer alan Olaylar ve Görüşler adlı bölümde ilgili konuyla ilgili yazı kaleme alan yazarların isimleri ve yazı sayıları görülmektedir.

Bu bölümde toplamda 11 yazarın 20 adet yazı kaleme aldığı tespit edilmiştir. Bu yazarlardan Alev Coşkun belirtilen süre aralığında 5 adet yazı ile ilgili konuyu en fazla gündeme taşıyan yazar olmuştur. Coşkun’u üçer adet yazıyla Mümtaz Soysal ve Suay Karaman takip etmiştir.

Tablo 24: Ali Sirmen’in Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yayın Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“27 Mayıs Soruları”	2000	-	Nötr
“43. Yılında 27 Mayıs’ı Doğru İrdelemeliyiz”	2003	İktidar tarafından rayından çıkarılmış rejim	Olumlu
“27 Mayıs ve Değerlendirilmesi”	2006	-	Nötr
“27 Mayıs Sebep Değil Sonuçtur”	2008	1961 Anayasası özgürlükçü metin, “27 Mayıs olmasaydı, daha iyi olurdu”	Nötr
“Dile Kolay 50 Yıl Olmuş”	2010	Keşke 27 Mayıs Olmasaydı”, Öncesinde demokrasi kalmamıştı	Nötr
“27 Mayıs’ı Doğru Okumak”	2011	“Yassıada’daki hukuksuzluk”, “Demokrasi kalmamıştı”	Nötr

Ali Sirmen 27 Mayıs’la ilgili 5’i nötr ve 1 tanesi olumlu olmak üzere toplamda altı adet yazı kaleme almıştır. Konuyu olumlu olarak değerlendirdiği yazısında temel argümanı; rejimin iktidar tarafından rayından çıkarıldığı yönündedir. Sirmen, “Dile Kolay 50 Yıl Olmuş” başlıklı yazısına şu şekilde başlamaktadır: “50 yıl önce bu sabah

Türkiye Cumhuriyet tarihinin ilk askeri darbesine uyandı. 27 Mayıs 1960 sabahı Türk Silahlı Kuvvetleri iktidara el koymuştur.” Yazar, yazısının devamında ise “*Keşke 27 Mayıs hiç olmasa idi*” şeklinde bir söyleme de yer vermiştir. “*27 Mayıs sabahı ortada bir demokrasi kalmamıştı*” şeklinde bir ifadeyle de konuyu iki yönlü ele aldığı görülmektedir.

Tablo 25: Alev Coşkun’un Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yayın Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“ <i>27 Mayıs 1961 Anayasası ve Kazanımlar</i> ”	1997	Devrim, Çağdaşlaşma, Demokrasi, Ulusal egemenlik	Olumlu
“ <i>Alkışlanan Devrim: 27 Mayıs</i> ”	1998	Demokratikleşme, Hukukun üstünlüğü	Olumlu
“ <i>27 Mayıs ve Siyasal İktidarın Sınırlandırılması...</i> ”	2003	Devrim, Hukukun üstünlüğü	Olumlu
“ <i>27 Mayıs ve Gençlik...</i> ”	2004	Devrim, Toplumsal muhalefet	Olumlu
“ <i>27 Mayıs Devrimi’nin Önemi...</i> ”	2008	İlerici ve Demokratik Hareket	Olumlu

Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Alev Coşkun’un gazetede yer alan toplamda beş yazısında da ilgili konuyla alakalı yaklaşımının olumlu olduğu görülmektedir. Coşkun’un 27 Mayıs’ı topluma hatırlatırken sıklıkla kullandığı sözcüklerin; “*devrim, çağdaşlaşma, ulusal egemenlik, hukukun üstünlüğü, toplumsal muhalefet ve ilerici ve demokratik hareket*” olduğu tespit edilmiştir. Yazarın temel savlarının ise 27 Mayıs’ın devrimci bir niteliğe sahip olduğu, 1961 Anayasası’nın Türk toplumunun çağdaşlaşma ve demokratikleşmesi açısından büyük önem taşıdığı ve 27 Mayıs 1960’ın gençlik ve halkla bütünleşip kaynaşmış bir hareketten meydana geldiği yönünde olduğu görülmektedir.

Tablo 26: Altay Gündüz’ün Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yayın Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“27 Mayıs Müdahalesi Üzerine”	2009	27 Mayıs sonrası gerçekleştirilen olumlu kurumlar, Devrim değil müdahaleydi	Olumlu

Öğretim üyesi Altay Gündüz’ün “*Olaylar ve Görüşler*” adlı köşede yayınlanan “27 Mayıs Müdahalesi Üzerine” başlıklı makalesinde ilgili konuya yaklaşımının olumlu olduğu tespit edilmiştir. Gündüz “devrim” sözcüğünün tanımına odaklanarak “27 Mayıs’ın bir devrim değil müdahale” olduğunun üzerinde durmuştur. Gündüz, makalesinde “(...) Menderes hükümetinin Atatürk Devrimlerini yok etmeye yönelik eylemlerine kayıtsız kalamayan genç subaylar 27 Mayıs 1960’ta yönetimi devraldılar (...)” ifadeleriyle konuyu gerekçelendirdiği görülmektedir.

Tablo 27: Bahri Savcı’nın Yazısı

Yazının Başlığı	Yayın Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“27 Mayıs: Demokratikleşmeye Yeni Bir Hız”	1996	Demokratikleşme, 27 Mayıs diğer darbelerden ayrı özelliklere sahip	Olumlu

Cumhuriyet gazetesinde yer alan “*Olaylar ve Görüşler*” adlı köşede 1996 yılında “27 Mayıs: Demokratikleşmeye Yeni Bir Hız” başlıklı bir yazı kaleme alan Prof. Bahri Savcı’nın ilgili konuya yaklaşımının olumlu olduğu tespit edilmiştir. Savcı’nın temel argümanlarının; “demokratikleşme ve 27 Mayıs’ın diğer askeri darbelerden farklı özelliklerinin bulunduğu” yönünde olduğu görülmektedir.

Tablo 28: Basri Akgiray’ın Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yayın Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“Aydınlanma Devrimi’nin Son Halkası: 27 Mayıs”</i>	2002	Ulus istenci, Ulusal devrim	Olumlu

Hukukçu ve Eski Parlamenter Basri Akgiray’ın *“Olaylar ve Görüşler”* adlı köşede yer alan *“Aydınlanma Devrimi’nin Son Halkası: 27 Mayıs”* başlıklı yazısında ilgili konuyla alakalı yaklaşımının olumlu olduğu tespit edilmiştir. Yazarın temel argümanlarının ise *“devrim, ulusal devrim, ulus istenci, Türk gençliğinin yaşamları pahasına başardığı bir yengi”* gibi söylem ve kavramlar etrafında şekillendiği belirlenmiştir.

Tablo 29: Bedia Akarsu’nun Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“27 Mayıs Devrimi Üzerine”</i>	1994	Devrim, 27 Mayıs ulusun bütün kesimleri ile, askeri ve memuru ile emperyalizme başkaldıran Kuvayi Milliye ruhunun ve Atatürk Devrimi’nin şahlanışıdır	Olumlu

Cumhuriyet gazetesinde yer alan *“Olaylar ve Görüşler”* adlı bölümde *“27 Mayıs Devrimi Üzerine”* başlıklı bir yazı kaleme alan Prof. Bedia Akarsu’nun ilgili konuyu ele alış biçiminin olumlu olduğu belirlenmiştir. Akarsu’nun; *“(…)27 Mayıs Devrimi aşında ulusun bütün kesimleri ile, askeri ve memuru ile, köylüsü ve kentlisi ile, işçisi ve esnafı ile, kadını ve erkeği ile emperyalizme başkaldıran ‘Kuvayi Milliye’*

ruhunun ve Atatürk Devrimi'nin şahlanişından başka bir şey değildi (...) ifadeleriyle topluma hatırlattığı görülmektedir.

Tablo 30: Bedri Baykam'ın Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“Yaşasın 27 Mayıs Devrimi”</i>	2004	Demokrasi, Özgürlük, Devrim	Olumlu
<i>“27 Mayıs Coşkusu”</i>	2008	1960 Devrimi, Demokrasi	Olumlu

Bedri Baykam'ın, kaleme aldığı yazılarında *“demokrasi, özgürlük, devrim”* gibi kavramlar ışığında 27 Mayıs'a her iki yazısında da olumlu yaklaştığı görülmektedir. Baykam, 2004 yılında 27 Mayıs'ın 44. yıldönümünde kaleme aldığı köşe yazısında *“bugün demokrasimize, cumhuriyetimize, kullandığımız tüm özgürlüklere 20. yüzyılın ortasında sonsuz bir güç katmış olan 27 Mayıs Devrimi'nin 44. Yılı. Yine aynı coşku, sevinç ve içtenlikle kutluyorum, kutluyoruz...”* ifadeleriyle topluma hatırlattığı görülmektedir.

Tablo 31: Can Dündar'ın Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“Bir Dönemin Kapanış Sahnesi”</i>	2014	İktidarın hataları, Yassıada rezaleti, basit bir darbe değil	Nötr

Can Dündar 2014 yılında yayınlanan *“Bir Dönemin Kapanış Sahnesi”* başlıklı yazısında ilgili konuya yaklaşımının nötr olduğu tespit edilmiştir. Dündar, konuyu muhalif bir dille ele almadığı gibi olumlama yolunu da tercih etmemiştir. İlgili konuyu iki taraflı ele alan Dündar'ın 1960 öncesi dönemde bir yandan *“iktidarın hatalarına”* değinirken öbür taraftan *“Yassıada rezaleti”* olarak nitelendirdiği söylemlere de yer

verdiği görülmektedir. Dündar'ın temel argümanlarının ise; *“iktidar sarhoşluğu, güç zehirlenmesine hürriyet talebi”* olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 32: Cumhuriyet Utku'nun Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“27 Mayıs 1960'ın Tarihsel Yeri”</i>	2007	Kaybedilen temel nitelikleri ve bozulan devlet yönetimini yeniden düzenlemek	Olumlu

Cumhuriyet Utku'nun ilgili konuyla alakalı yaklaşımının olumlu olduğu tespit edilmiştir. Utku'nun temel argümanının ise *“kaybedilen temel nitelikleri ve bozulan devlet yönetimini yeniden düzenlemek”* olduğu görülmektedir.

Tablo 33: Cüneyt Akalın'ın Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“Amerikalılar 27 Mayıs'tan Haberdar Mıydı?”</i>	2008	ABD 27 Mayıs'a hazırlıksız yakalandı	Nötr

Cüneyt Akalın'ın 2008 yılında kaleme aldığı *“Amerikalılar 27 Mayıs'tan Haberdar Mıydı”* başlıklı yazısında ilgili konuyla alakalı kendi görüşlerine yer vermeyerek konuya nötr yaklaştığı tespit edilmiştir.

Tablo 34: Deniz Som'un Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
"27 Mayıs Devrimi'nin 37. Yılında"	1997	Devrim	Olumlu
"27 Mayıs"	1998	Çağdaş ve özgürlük dolu Anayasa kazanını	Olumlu
"Ak Devrim"	1999	Devrim	Olumlu
"27 Mayıs"	2001	27 Mayıs'taki askerler 12 Eylül'dekilerden farklı	Olumlu
"Darbe mi?"	2003	Ülkeyi uçuruma sürükleyen Demokrat Parti iktidarı, Devrim	Olumlu
"27 Mayıs Hürriyet ve Anayasa Bayramı"	2007	Özgürlük, hürriyet	Olumlu

Deniz Som'un çoğu alt başlıklı farklı konulardan oluşan toplamda altı adet köşe yazısında 27 Mayıs'ı ele alış biçiminin olumlu olduğu görülmüştür. Som'un sıklıkla kullandığı sözcüklerin; "*devrim, çağdaş ve özgürlük dolu Anayasa, özgürlük ve hürriyet*" olduğu tespit edilmiştir. Yazarın temel argümanları ise "*27 Mayıs'taki askerlerin 12 Eylül'dekilerden farklı olduğu, Demokrat Parti iktidarının ülkeyi uçuruma sürüklediği*" yönündedir.

Tablo 35: Işık Kansu'nun Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
"27 Mayıs ve Özgürlük"	1995	Özgürlük, Demokrasi, Laiklik	Olumlu

Cumhuriyet gazetesi yazarlarından olan Işık Kansu'nun "*devrim, özgürlük, demokrasi ve Laiklik*" kavramları etrafında şekillenen yazısında ilgili konuyu ele alış biçiminin olumlu olduğu tespit edilmiştir. Farklı alt başlıklardan birini oluşturan yazısında "*27 Mayıs ve Özgürlük*" adlı bölümde Kansu 27 Mayıs'ı devrim olarak nitelendirerek "*özgürlük*" vurgusu yaptığı görülmektedir.

Tablo 36: İlhan Selçuk'un Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
"İşte Hendek İşte Deve!"	1994	Kültür devrimi, Anayasa Mahkemesi, Yargı bağımsızlığı, Üniversite özerkliği	Olumlu
"Yaş 35; Ömrün Yarısı Eder"	1995	1961 Anayasası, Demokrasi, Çağdaşlaşma	Olumlu
"27 Mayıs Nedir?"	1998	Demokratik devlet düzeni	Olumlu
"40 Yıl Önce... 40 Yıl Sonra"	2000	Aydınlanma Devrimi, devrim, demokrasi	Olumlu
"Bugün Mayıs'ın 27'si..."	2003	Demokratik kurum ve kavramlar	Olumlu
"Tarihsel Açından 27 Mayıs..."	2005	Demokratik devrim	Olumlu
"Bugünün Anlamı"	2007	Devrim, Demokratik haklar	Olumlu
"27 Mayıs Dersleri..."	2009	Askeri müdahale	Nötr

Cumhuriyet gazetesinde konuya yedi köşe yazısıyla en çok yer veren isim İlhan Selçuk olmuştur. Selçuk’un 27 Mayıs’a ilişkin yaklaşımının ise olumlu olduğu görülmektedir. Yazarın sıklıkla kullandığı sözcükler “*demokrasi, çağdaşlaşma, devrim, demokratik haklar, kültür devrimi*” olduğu tespit edilmiştir. 27 Mayıs’ı özellikle 1961 Anayasası bağlamında “*olumlayan*” İlhan’ın öne çıkan argümanları; 27 Mayıs’ın bir devrim olduğu, 1961 Anayasası ile tarihte sosyal devlet, Anayasa Mahkemesi, Yüksek Hakimler Kurulu, üniversite özerkliği ve sendikal haklardan oluşan yeni bir sayfa açtığı yönünde olduğu görülmektedir.

Tablo 37: Kürşat Başar’ın Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“ <i>Bir Zamanlar Bayramdı</i> ”	2010	Toplumu germenin sonucu	Olumlu

Kürşat Başar’ın ilgili konuyu ele alış biçiminin olumlu olduğu görülmektedir. Başar, yazısının başlığında da hatırlattığı gibi 27 Mayıs’ın bir zamanlar bayram olarak kutlanmasına atıfta bulunmakla birlikte yazısının giriş kısmında “*(...) çok partili demokrasiye geçilmesinden kısa süre bir askeri ihtilalle on yıl iktidar olan partinin devrilmesini bayram olarak kutlamak elbette acıklı bir şeydi (...)*” ifadelerine de yer vermektedir. Yazarın savunduğu temel argüman ise 27 Mayıs’ın “*toplumu germenin sonucu*” olduğu yönündedir.

Tablo 38: Meriç Velidedeoğlu’nun Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“ <i>27 Mayıs ve Velidedeoğlu</i> ”	2003	Devrim, Çağdaş anayasa	Olumlu
“ <i>27 Mayıs</i> ”	2016	1961 anayasası, idamlar üzücü sonuç	Nötr

Cumhuriyet gazetesi yazarı Meriç Velidedeoğlu ilgili konuyla alakalı köşesinde bir olumlu bir nötr olmak üzere toplamda iki yazıya yer vermiştir. Velidedeoğlu'nun sık kullandığı sözcüklerin “*devrim, çağdaş anayasa, hak ve özgürlükler*” olduğu görülmektedir. Konuya nötr yaklaştığı 2016 tarihli “*27 Mayıs*” başlıklı yazısında ise idamların üzücü olduğunu ifade eden Velidedeoğlu'nun genel itibariyle 1961 Anayasası üzerinde durduğu görülmektedir.

Tablo 39: Metin Sezgin'in Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“ <i>49. Yıldönümünde 27 Mayıs</i> ”	2005	Devrim, Anayasanın üstünlüğü, hukuk ve demokrasi	Olumlu

Hukukçu Metin Sezgin'in “*Olaylar ve Görüşler*” adlı köşede yayınlanan “*49. Yıldönümünde 27 Mayıs*” başlıklı köşe yazısında konuyu ele alış biçiminin olumlu olduğu görülmektedir. Sezgin'in sıklıkla kullandığı kavramlar; “*devrim, anayasanın üstünlüğü, hukuk ve demokrasi*” olmuştur.

Tablo 40: Mustafa Ekmekçi'nin Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“ <i>Silifke Şenliği'nde Riyad Mahluf'u Düşünmek!</i> ”	1993	Devrim, Demokrasiden yana olmak	Olumlu

Cumhuriyet gazetesi yazarlarından biri olan Mustafa Ekmekçi'nin 27 Mayıs'la alakalı tek bir yazısının gazetede yayınlandığı görülmektedir. Ekmekçi'nin konuyu ele alış biçimi ise olumludur. Yazarın 27 Mayıs'ı topluma hatırlatırken yazısında yer verdiği ifadelerin “*devrimin yıldönümü, 27 Mayıs'ı anlamak için demokrasiden yana olmak yeter, Laiklik, eşitlik, insan hakları*” olduğu görülmektedir.

Tablo 41: Mümtaz Soysal’ın Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“27 Mayıs Dersleri”	2006	27 Mayıs’ın nedenleri odaklanmak	Nötr
“Darbe Dersleri”	2011	Ders çıkarmak	Nötr
“Yobazlık mı?”	2013	27 Mayıs’ın kavramsal olarak adlandırılması	Nötr

Mümtaz Soysal’ın konuyu ele alış biçiminin tüm yazılarında nötr olduğu tespit edilmiştir. Yazarın temel savları; 27 Mayıs’ın nedenlerine odaklanması ve 27 Mayıs’tan ders alınması gerektiği yönündedir. Soysal, 2006 yılında kaleme aldığı “27 Mayıs Dersleri” başlıklı yazısında Numan Esin’in “Devrim ve Demokrasi: Bir 27 Mayısçının Anıları” adlı kitabından alıntılarla 27 Mayıs’ı topluma hatırlattığı ve kendi görüşlerine fazla yer vermediği tespit edilmiştir. Daha sonra 2011 yılında yayınlana “Darbe Dersleri” adlı yazısında 27 Mayıs’a sadece yıldönümü dolasıyla küçük bir hatırlatmada bulunmuştur. İnceleme bağlamında son kaleme aldığı “Yobazlık mı?” başlıklı yazısında ise “(...) bugün yıldönümü yaşanan 1960 tarihli 27 Mayıs hareketinin sahipleri, “darbe” ya da “cunta” kavramlarını dile getirmenin tam tersine, “devrim” sözcüğünün tarihsel parlaklığından yararlanmayı seçmişlerdi (...)” şeklinde bir ifadeye yer vermiştir. Soysal’ın konuyu ele alış biçiminin Cumhuriyet gazetesinin diğer yazarlarına oranla daha ılımlı olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 42: Müşerref Hekimoğlu’nun Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“Roman Türü”	1994	Devrim, Anayasa bayramı	Olumlu

Müşerref Hekimoğlu'nun 1994 yılında kaleme aldığı "*Roman Türü*" adlı yazısında ilgili konuyla alakalı yaklaşımın olumlu olduğu gözlemlenmiştir. Hekimoğlu'nun konuyu hatırlatırken sıklıkla kullandığı sözcüklerin; "*devrim, anayasa bayramı, çağdaşlık, Atatürkçülük*" olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 43: Nurer Uğurlu'nun Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
" <i>27 Mayıs Devrimi ve Getirdikleri</i> "	1999	Yeni Anayasa, Millet meclisi, Devrim	Olumlu

Nurer Uğurlu'nun "*Olaylar ve Görüşler*" adlı köşede yer alan "*27 Mayıs Devrimi ve Getirdikleri*" başlıklı yazısında ilgili konuyu ele alış biçiminin olumlu olduğu tespit edilmiştir. Yazarın üzerinde sıklıkla durduğu kavramlar; "*devrim, ulusal birlik, demokratik düzen ve özgürlük*" olmuştur. Yazar, görüşlerini ileri sürerken özellikle 27 Mayıs'ın nedenlerine ve sonuçlarına odaklanmaktadır. Bu doğrultuda Uğurlu'nun temel argümanları; 1960 öncesi dönemde hükümetin sert eleştirilere katlanamadığı, ciddi önlemler aldığı ve siyasal havanın ağırlaştığı yönündedir. Bu bağlamda, yazarın 27 Mayıs'ın tarihsel oluşum ve gelişiminden bahsettiği tespit edilmiştir.

Tablo 44: Oktay Akbal’ın Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“Bugün 27 Mayıs mı?”	2001	Devrim, demokrasi	Olumlu
“27 Mayıs Bir Dönüm Yeri”	2003	Kemalizm’in dirilmesi, Halkçılık, Laiklik, Devrimciliğin canlandırılması	Olumlu
“27 Mayıs’ı Unutmamak”	2004	Diriliş, Uyanış, Devrim	Olumlu
“27 Mayıs ve Demokrasi”	2008	Demokrasinin koşul ve kurumlarının kazanımı	Olumlu

Oktay Akbal’ın konuyla ilgili kaleme aldığı dört köşe yazısının da olumlu olduğu görülmektedir. Akbal’ın yazıları “*devrim, demokrasi, Laiklik, Halkçılık*” kavramları etrafında şekillenmiştir. Yazar bir devrim olarak nitelendirdiği 27 Mayıs’ın unutulmaması gerektiğine vurgu yapmıştır. Savunduğu argümanların ise “*devrimciliğin canlandırılması, demokrasinin koşul ve kurumlarının kazanımı*” şeklinde olduğu görülmektedir. Akbal’ın çalışma kapsamında son kaleme aldığı yazı olan “27 Mayıs ve Demokrasi” başlıklı yazısında “*gerçek demokrasinin temel koşullarını, vazgeçilmez kurumlarını ülkemize kazandıran 27 Mayıs 1960 devriminden bu yana tam 48 yıl geçti*” sözleriyle topluma hatırlattığı görülmektedir.

Tablo 45: Oktay Ekinci'nin Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
"27 Mayıs Devrimi'nin Arabaları ve Rektörleri"	2009	Özgürlükçü Anayasa, Anayasa devrimi	Olumlu
"Çocukluğumdaki 27 Mayıs"	2010	Devrim, Demokratik Anayasa	Olumlu
"27 Mayıs'ın Alyansları"	2012	Demokratik örgütlenme, hukuk devleti kuralları	Olumlu

Oktay Ekinci'nin her üç yazısında da 27 Mayıs'ı ele alış biçiminin olumlu olduğu belirlenmiştir. Ekinci'nin sıklıkla kullandığı sözcüklerin "*anayasa devrimi, devrim, demokratik anayasa, demokratik örgütlenme ve özgürlükçü anayasa*" olduğu görülmektedir. "*Çocukluğumdaki 27 Mayıs*" adlı yazısında çocukluk anılarına değinen Ekinci, 27 Mayıs'ın "*aile tarihindeki en sevinçli günlerinden*" biri olduğunu belirtmiştir. "*27 Mayıs'ın Alyansları*" başlıklı yazısında ise 27 Mayıs'ın kazanımları olarak nitelendirdiği "*61 Anayasası'yla kurumsallaşan Anayasa Mahkemesi, Devlet Planlama Teşkilatı, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu*" gibi kuruluşlara atıfta bulunmuştur. Yazar, Menderes, Zorlu ve Polatkan'ın idamlarının yanlış olduğunu belirterek bu durumun devrim olarak nitelendirdiği 27 Mayıs'a zarar verdiğini belirtmiştir.

Tablo 46: Orhan Erinç'in Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
"Anayol'da Yeni Dönem"	1996	Koalisyon hükümetleri	Nötr
"Devlet Adamı-Politikacı İkilemi"	2002	1961 anayasası, demokrasi	Olumlu

Orhan Erinç, farklı konuları birlikte değerlendirdiği iki köşe yazısından “*Anayol’da Yeni Dönem*” başlıklı yazısında konuya ilişkin yaklaşımının nötr olduğu belirlenmiştir. Erinç 27 Mayıs’a değindiği bölümlerde “*koalisyon hükümetleri ile ilk kez 27 Mayıs sonrası tanışıldığına*” işaret etmiştir. “*Devlet Adamı- Politikacı İkilemi*” başlıklı yazısında ise konuyu ele alış biçiminin “*olumlu*” olduğu gözlemlenmiştir. Erinç’in yazısında 27 Mayıs’a atıfta bulunduğu bölümlerde “*Siyasal iktidarı ezici çoğunlukla temsil eden DP’nin Meclis’in bu yetkisini kötüye kullanarak yasalar çıkardığı, yargı yetkisini bile doğrudan kendi milletvekillerine verdiğini*” belirtmiştir.

Tablo 47: Raif Ertem’in Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“ <i>Avlak’tan Ankara’ya</i> ”	1995	-	Nötr
“ <i>27 Mayıs 1960 Devrimi Unutulmamalı</i> ”	1999	Tam bağımsızlık, Laik, Sosyal, Demokratik	Olumlu

Raif Ertem’in 27 Mayıs’ı ele alış biçiminin olumlu ve nötr olmak üzere iki yaklaşım etrafında toplandığı tespit edilmiştir. Ertem’in temel argümanlarını ise; “*tam bağımsızlık, Laiklik ve demokrasi*” kavramları oluşturmaktadır.

Tablo 48: Suay Karaman’ın Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“ <i>41. Yılında 27 Mayıs</i> ”	2001	Devrim, Baskıcı yönetime karşı direnme hakkı	Olumlu
“ <i>Kemalizm’den 27 Mayıs’a</i> ”	2005	Sosyal devlet, Sendikal haklar, Üniversite özerkliği	Olumlu
“ <i>27 Mayıs’ın Anlamı</i> ”	2008	Devrim, Sosyal hukuk devleti, Özgürlükçü anayasa	Olumlu

Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Suay Karaman 27 Mayıs'a ilişkin kaleme aldığı toplamda üç yazısında da konuya olumlu yaklaştığı görülmektedir. Karaman'ın sıklıkla kullandığı sözcükler; “*devrim, sosyal devlet, özgürlük anayasa*” olmuştur. Yazarın temel argümanları ise “*baskıcı yönetime karşı direnme hakkı, devrim ve sosyal hukuk devletinin önemi*” olarak belirlemektedir. Karaman, “*41. Yılında 27 Mayıs*” başlıklı yazısında 27 Mayıs'a ilişkin görüşlerini şu şekilde ifade etmiştir:

“Anayasa ve hukuk dışı tutum ve davranışları ile meşruluğunu yitirmiş bir iktidara karşı direnme hakkı kullanarak 27 Mayıs 1960 devrimi gerçekleştirilmiştir. Sadece adı Demokrat olan Demokrat Parti'nin, iktidardaki son yıllarında ılımlı totaliter rejimlerde bile rastlanılması olanaksız olan baskıcı yönetimine karşı direnme hakkını kullanan işçisiyle, köylüsüyle, kentlisiyle, gençliğiyle, çalışanıyla, aydınıyla, ordusuyla tüm Türkiye halkı idi” (Cumhuriyet gazetesi, 2001).

Yazarı, “*halkın baskıcı yönetimden kurtulmanın mutluluğunu yaşadığına*” ve “*halkın coşkusuna*” vurgu yaparak konuyu topluma hatırlatmaktadır.

Tablo 49: Suphi Karaman'ın Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“ <i>27 Mayıs'ın Yaşayan Kurumları</i> ”	1991	Meşruluğunu kaybetmiş iktidara karşı direnme hakkı	Olumlu
“ <i>32. Yılında 27 Mayıs</i> ”	1992	Topluma mal olmuş bir atılım	Olumlu

Suphi Karaman'ın 1991 ve 1992 yıllarında kaleme aldığı her iki köşe yazısında da konuyu ele alış biçiminin olumlu olduğu görülmektedir. Karaman 27 Mayıs'ı “*topluma mal olmuş bir atılım ve meşruluğunu kaybetmiş iktidara karşı direnme hakkı*” şeklinde tanımlamıştır. Karaman, 27 Mayıs'ı “*köklü incelemeler gerektiren bir toplumsal davranış*” olarak nitelendirerek, oluşum, gelişim ve sonuçları üzerinde durulması gerektiğinin altını çizmiştir. 1961 Anayasası'nın 27 Mayıs'ın en büyük kazanımı olduğu ise yazarın savunduğu argümanlar arasında yer almaktadır.

Tablo 50: Şükran Soner’in Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“ <i>Demokrasi Cephesi</i> ”	1997	Demokrasi, Anayasa hazırlığına saygı	Olumlu
“ <i>Medya Çağında Demokrasi Rüzgarları</i> ”	2010	1961 Anayasası, sol, sosyal devlet	Olumlu

Şükran Soner’in 1997 ve 2010 yıllarında kaleme aldığı her iki yazısında da 27 Mayıs’a ilişkin yaklaşımının Cumhuriyet gazetesinin birçok yazarı gibi olumlu olduğu görülmektedir. Soner’in temel argümanlarının; “*sol, sosyal devlet ve demokrasi*” olduğu belirlenmiştir.

Tablo 51: Toktamış Ateş’in Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“ <i>27 Mayıs Devrimi</i> ”	1993	Devrim, Demokrasi, Ekonomik Yarar	Olumlu
“ <i>27 Mayıs Devrimi</i> ”	1995	Devrim, Hak ve Özgürlükler	Olumlu
“ <i>27 Mayıs</i> ”	1997	Devrim, Özgürlükçü Anayasa	Olumlu
“ <i>27 Mayıs ve Değeri</i> ”	1999	Devrim, Demokrasi, Özgürlükçü Atılım	Olumlu
“ <i>Başlıksız Bir Yazı</i> ”	2000	Devrim, Demokrat ve Laik Türkiye	Olumlu
“ <i>27 Mayıs Devrimi</i> ”	2003	Devrim, Demokratik ivme	Olumlu
“ <i>27 Mayıs Devrimi</i> ”	2004	Devrim, Demokrasi	Olumlu

Toktamış Ateş, İlhan Selçuk'tan sonra 27 Mayıs'ı en fazla köşesine taşıyan ikinci yazardır. Ateş'in kaleme aldığı toplamda yedi yazının konuyu ele alış biçiminin olumlu olduğu görülmektedir. Ateş'in sıklıkla kullandığı sözcüklerin "*devrim, demokrasi, hak ve özgürlükler ve demokratik ivme*" olduğu tespit edilmiştir. 2004 yılında yayınlanan "*27 Mayıs Devrimi*" adlı yazısında "*devrim*" sözcüğünü bilinçli bir şekilde kullandığının altını çizen Ateş "*27 Mayıs'a her zaman sahip çıktığını*" belirtmiştir. Ateş'in 27 Mayıs'ı olumlarken kullandığı temel argümanlarından birinin de "*26 Mayıs günü ve 27 Mayıs sabahı Türkiye'de demokrasi olmadığı*" yönünde olduğu görülmektedir.

Tablo 52: Uğur Mumcu'nun Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
"Zincirli Hürriyet"	1991	Darbe değil ihtilaldi	Olumlu
"Demokrat"	1992	Darbe değildir. Özgürlükçü ve çoğulcu toplumun önünü açmıştır.	Olumlu

Cumhuriyet gazetesi köşe yazarlarından Uğur Mumcu'nun baş tarafı ilk sayfada başlayıp içeride devam eden toplamda iki köşe yazısında 27 Mayıs ile ilgili yaklaşımının olumlu olduğu tespit edilmiştir. Mumcu, köşe yazılarında sıklıkla "*ihtilal*" sözcüğüne vurgu yapmıştır. Yazarın temel argümanlarının; "*darbe değil ihtilaldi, özgürlükçü ve çoğulcu toplumun önü açılmıştır*" söylemleri etrafında şekillendiği görülmektedir.

Tablo 53: Vedii Bilget'in Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>"27 Mayıs'ı 27 Mayıs Kılan..."</i>	2000	27 Mayıs diğer askeri müdahalelerden ayrı tutulmalı, demokrasi	Olumlu

Cumhuriyet gazetesinde yer alan "Olaylar ve Görüşler" köşesinde bir yazı kaleme alan emekli Amiral Vedii Bilget'in "27 Mayıs'ı 27 Mayıs Kılan..." başlıklı yazısında ilgili konuyu ele alış biçiminin olumlu olduğu tespit edilmiştir. Bilget'in yazısında öne sürdüğü temel argüman ise 27 Mayıs'ın diğer askeri müdahalelerden ayrı tutulması gerektiği olduğu görülmektedir.

Tablo 54: Yakup Kepenek'in Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>"Demokrat ve Dürüst"</i>	1996	Karanlığa gidişi aydınlığa çevirme çabası	Olumlu
<i>"'27 Mayıs'ı Kavramak"</i>	2002	Siyasal, ekonomik ve sosyal hak ve özgürlükler	Olumlu

Yakup Kepenek'in konuyla alakalı kaleme aldığı her iki köşe yazısında da ilgili konuya yaklaşımının olumlu olduğu tespit edilmiştir. Yazarın savunduğu temel argümanların ise karanlığa gidişi aydınlığa çevirme çabası ve 27 Mayıs'ın siyasal ve sosyal hak ve özgürlüklere katkı sağladığı yönünde olduğu görülmektedir.

3.6.4. Hürriyet Gazetesinde Yer Alan 27 Mayıs Konulu Yazıların İçerik Analizi

Bu bölümde 1991- 2017 yılları arasında Hürriyet gazetesinde 27 Mayıs'ı gündeme taşıyan köşe yazarları ve kaleme aldıkları yazı sayıları aktarılacaktır. Daha sonra yazarların köşe yazıları; başlık, yıl, savundukları argümanlar ve ilgili konuyu ele alış biçimleri şeklinde olmak üzere niteliksel içerik analizi yöntemiyle incelenecektir.

Tablo 55: Hürriyet Gazetesi Köşe Yazarları ve Yazı Sayıları

Yazarlar	Yazı Sayısı
Ahmet Hakan	1
Ertuğrul Özkök	1
Hadi Uluengin	1
Mehmet Y. Yılmaz	1
Mümtaz Soysal	3
Oktay Ekşi	2
Sedat Ergin	1
Taha Akyol	1
Yalçın Bayer	2
Toplam	13

Hürriyet gazetesinde 1991- 2017 yılları arasında toplamda 9 yazarın 13 adet köşe yazısı kaleme aldığı tespit edilmiştir. Hürriyet gazetesi yazarları arasında ilgili konuyu en fazla köşesine taşıyan yazarın Mümtaz Soysal olduğu görülmektedir. Soysal'dan sonra ikişer adet yazıyla Oktay Ekşi ve Yalçın Bayer'in 27 Mayıs'ı gündeme taşıyan diğer yazarlar oldukları tespit edilmiştir. 27 yıllık süreçte ilgili

konuyla alakalı Ahmet Hakan, Ertuğrul Özkök, Hadi Uluengin, Mehmet Yılmaz, Sedat Ergin ve Taha Akyol'un birer adet yazı kaleme aldıkları görülmektedir.

Yazarların metinleri; “başlık, yıl, savundukları argümanlar ve konuyu ele alış biçimleri” şeklinde çeşitli alt kategorileri ayrılarak aşağıdaki tablolarda incelenmektedir.

Tablo 56: Ahmet Hakan'ın Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“Hava Döndü / 27 Mayıs'a Karşı Çıkmak Neden Şart”</i>	2011	Darbelerin anası, darbe kışkırtıcılığı, 27 Mayıs olmasaydı diğer darbelerde olmayacaktı	Olumsuz

Hürriyet gazetesi köşe yazarlarından Ahmet Hakan “Hava Döndü” başlıklı yazısına “27 Mayıs'a Karşı Çıkmak Neden Şart” alt başlığını açarak maddeler halinde 27 Mayıs'a neden karşı çıkılması gerektiğini açıklamıştır. Hakan'ın ilgili konuya yaklaşımının ise olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Yazarın temel argümanı 27 Mayıs'ın kendisinden sonra gerçekleşen diğer darbelere zemin hazırladığı yönündedir. Buna ek olarak Hakan 27 Mayıs gerçekleşmeseydi diğer darbelerinde olmayacağı görüşünü ileri sürmüştür.

Tablo 57: Ertuğrul Özkök Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“O An Hayal Ediyorum” / “O An Hayalimden Şu Geçiyordu”</i>	2010	Darbe, Dramatik Siyasi Gelişme	Olumsuz

Ertuğrul Özkök'ün köşe yazısında 27 Mayıs'ı olumsuz yönde bir tutum sergileyerek ele aldığı görülmektedir. Özkök, “(...) bugün 27 Mayıs... Türkiye tarihinde en dramatik siyasi gelişmeleri başlatan askeri darbenin 50'nci yılı (...)” ifadeleriyle ilgili konuyu topluma hatırlatmaktadır. Yazarın sıklıkla kullandığı sözcüklerin ise “darbe, dramatik siyasi gelişme, dramatik olaylarla hesaplaşma “olduğu görülmektedir. Siyasetin 27 Mayıs'la bölündüğü, toplumsal bellekte de önemli bir yere sahip anıtın darbeye hayatını kaybeden insanların anısına dikilmesinin bir yönüyle konuyla hesaplaşma sağladığı yazarın savunduğu argümanlar arasında yer almaktadır.

Tablo 58: Hadi Uluengin'in Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“Lanetli Bir Yıldönümü”</i>	2010	Silahla derdest edilmiş meşru iktidar, Yassıada kepezeliği	Olumsuz

Cumhuriyet gazetesi yazarlarından Hadi Uluengin'in 2010 yılında yayınlanan “Lanetli Bir Yıldönümü” adlı köşe yazısında 27 Mayıs'ı ele alış biçiminin olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Uluengin'in yazısını “silahla derdest edilmiş meşru iktidar, Yassıada kepezeliği” gibi kavramlar ışığında ele aldığı görülmektedir. Uluengin'in 27 Mayıs'ı “(...) Evet, bugün 1960 darbesinin 50'nci yıldönümü lanet ve bedduayla idrak ediyoruz (...)” şeklinde topluma hatırlatmaktadır.

Tablo 59: Mehmet Yakup Yılmaz Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“Yarışmada Hedef Birinci Olmaktır” / “48 Yılı İdrak Ettik, Demokrasi Değil”</i>	2008	Cumhuriyet tarihinin ilk askeri darbesi, demokrasiyi idrak edememek, 48 yıl öncesiyle aynı durumda olmak	Nötr

Mehmet Yakup Yılmaz alt başlıklı konulardan oluşan yazısında ilgili konuya *“48 yılı idrak ettik, demokrasiyi değil”* başlığı altında yer vermiştir. Yılmaz’ın konuyu iki yönlü değerlendirdiği görülmektedir. Yazısında savunduğu temel sav ise 2008 yılı itibarıyla 48 yıl öncesinden fazla ileriye gidilememiş olunmasıdır. Yılmaz’ın sıklıkla kullandığı sözcüklerin; *“darbe ve demokrasi”* olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 60: Mümtaz Soysal Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“Lig ve 27 Mayıs”</i>	1997	Özgürlükçü yolu seçen yeni anayasa düzeni, Cumhuriyetçi tepki	Olumlu
<i>“Belirsiz Tartışma”</i>	1998	Askeri müdahale, En özgürlükçü anayasa	Olumlu
<i>“27 Mayıs ve ‘seçilmişler’”</i>	2001	Demokrasi, Gelmiş geçmiş en demokratik anayasa	Olumlu

Mümtaz Soysal’ın kaleme aldığı toplamda üç köşe yazısında da konuya yaklaşımının olumlu olduğu görülmektedir. Tartışmaları *“demokrasi, özgürlükçü anayasa, Cumhuriyetçi tepki”* kavramları etrafında şekillenmektedir.

Tablo 61: Oktay Ekşi Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“Komşudan Al Haberi”</i>	1991	ABD- Türkiye ilişkisi	Nötr
<i>“Bir Yıldönümü Daha...”</i>	2001	27 Mayıs’ın artıları ve eksileri	Nötr

Oktay Ekşi’nin 1991 yılında yayınlanan ve ABD- Türkiye ilişkisi çerçevesinde değerlendirdiği *“Komşudan Al Haberi”* adlı yazısındaki yaklaşımının olumsuzla yaklaşmakla beraber *“nötr”* kabul edilebileceği tespit edilmiştir. 2001 tarihli yazısındaki tutumunun yine nötr olduğu görülmektedir. Toktamış Ateş’in *“Yaşasın 27 Mayıs Devrimi”* ifadesine yer vererek *“o kadar ileri gidemeyeceğini”* belirten Ateş, 27 Mayıs’ın *“getirdiklerine ve götürdüklerine”* odaklanılması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir.

Tablo 62: Sedat Ergin Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“Yarım Yüzyıl Sonra 27 Mayıs’a Bakmak”</i>	2010	Askeri müdahaleleri meşrulaştıran kültür, DP’nin demokrasi sicili de sorgulanmalı	Nötr

Sedat Ergin 2010 yılında yayınlanan *“Yarım Yüzyıl Sonra 27 Mayıs’a Bakmak”* adlı köşe yazısında konuya iki tarafla yaklaşmıştır. Yazarın temel argümanlarının; *“askeri müdahaleleri meşrulaştıran bir kültürün yaratıldığı ve Demokrat Parti’nin demokrasi sicilinin de sorgulanması”* gerektiği yönünde olduğu belirlenmiştir.

Tablo 63: Taha Akyol Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“Darbe”</i>	2014	Uzlaşmacı, cana yakın tavır izlenmeli	Nötr

Taha Akyol’un ilgili konuyu ele alış biçiminin nötr olduğu tespit edilmiştir. Yazar 2014 yılında kaleme aldığı *“Darbe”* başlıklı yazısında ılımlı ifadelerle ve tarafsız bir yaklaşımla ilgili konuya topluma anımsattığı belirlenmiştir.

Tablo 64: Yalçın Bayer Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yıl	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“Üçüncü Sayfa Sansürü” / “27 Mayıs’ın Doğru Anlamı”</i>	2012	-	Nötr
<i>“27 Mayıs’ın 56’ncı Yılında Bir Adnan Menderes Portresi”</i>	2016	-	Nötr

Yalçın Bayer 2012 ve 2016 yıllarında kaleme aldığı her iki köşe yazısında da ilgili konuyu ele alış biçiminin nötr olduğu tespit edilmiştir. Bayer’in farklı konuları bir arada verdiği *“Üçüncü Sayfa Sansürü”* başlıklı yazısının alt başlığını oluşturan *“27 Mayıs’ın Doğru Anlamı”* adlı bölümde kendi görüşlerine yer vermeyerek Toplum bilimci Prof. Özer Ozankaya’nın *“Ulusal Egemenlik ve 27 Mayıs’ı Anlamak”* yazısının özetlediği görülmektedir.

3.6.5. Türkiye Gazetesinde Yer Alan 27 Mayıs Konulu Yazıların İçerik Analizi

Bu bölümde 1991- 2017 yılları arasında Türkiye gazetesinde 27 Mayıs'ı gündeme taşıyan köşe yazarları ve kaleme aldıkları yazı sayıları aktarılacaktır. Daha sonra yazarların köşe yazıları; başlık, yıl, savundukları argümanlar ve ilgili konuyu ele alış biçimleri şeklinde olmak üzere içerik analizi yöntemiyle incelenecektir.

Tablo 65: Türkiye Gazetesi Köşe Yazarları ve Yazı Sayıları

Yazarlar	Yazı Sayısı
Ahmet Sağırlı	1
Altemur Kılıç	1
Ayhan Katırcıkara	1
Fuat Bol	2
Fuat Uğur	1
Hasan Mesut Hazar	1
İsmail Kapan	2
Mim Kemal Öke	1
Muammer Erkul	1
Nuri Elibol	1
Rahim Er	6
Yavuz Bülent Bakiler	1
Yılmaz Öztuna	1
Toplam	20

Türkiye Gazetesi'nde 1991- 2017 yılları arasında toplamda 13 yazar tarafından 20 yazı kaleme alındığı tespit edilmiştir. Türkiye gazetesi yazarlarının tamamının ilgili konuyu ele alış biçimlerinin olumsuz olduğu belirlenmiştir. Gazete yazarlarından Rahim

Er'in altı köşe yazısıyla 27 Mayıs'ı en fazla gündeme taşıyan yazar olduğu görülmektedir. Er'den sonra, İsmail Kapan ve Fuat Bol ikişer adet köşe yazısıyla ilgili konuyu en çok gündeme taşıyan diğer yazarlar arasında yer almaktadır.

Tablo 66: Ahmet Sağırlı'nın Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>"Dam Üstünde Saksakağan"</i>	2008	Bağımsızlık	Olumsuz

Türkiye gazetesi yazarlarından Ahmet Sağırlı'nın ilgili konuya yaklaşımının olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Sağırlı, *"Dam Üstünde Saksakağan"* adlı yazısında 27 Mayıs'ın bir zamanlar bayram olarak kutlandığına değinerek ironik bir şekilde kanun zoruyla görev icabı bayram kutlamanın diktatörlüklere özgü bir davranış olduğunu belirtmiştir. Yazarın sıklıkla kullandığı sözcüklerin ise; *"bağımsızlık, kanun kuvveti, bayram, düşman"* olduğu görülmektedir.

Tablo 67: Altemur Kılıç'ın Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>"Acı Bir Yıldönümü; 27 Mayıs..."</i>	1999	Darbe, acı yıldönümü, seçim istenmedi	Olumsuz

Altemur Kılıç'ın ilgili konuya yaklaşımının olumsuz olduğu görülmektedir. 27 Mayıs'ı acı yıldönümü olarak tarif eden Kılıç'ın yazısında savunduğu argümanların; *"darbe ve seçimin istenmemesi"* yönünde olduğu tespit edilmiştir. Yazısında *"Sansürlü Mektuplar"* adı altında bir alt başlık açan Kılıç Yassıada'da yaşanan sıkıntılara değinmiştir.

Tablo 68: Ayhan Katırcıkara'nın Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>"Sol Lazım; Ama Kendini Bitiriyor!"</i>	2002	Darbe, İç Barış Bitirildi, "bugünkü sol o günlerin mirasını yiyor"	Olumsuz

Türkiye gazetesi yazarlarından Ayhan Katırcıkara'nın *"Sol Lazım; Ama Kendini Bitiriyor"* başlığıyla yayınladığı yazısında ilgili konuya yaklaşımının olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Katırcıkara'nın savunduğu argümanların ise; *"CHP'nin 27 Mayıs'ın hırçın partisi olduğu ve darbelerin sonucu olarak barışın bozulduğu, gerilim arttığı"* yönünde olduğu belirlenmiştir.

Tablo 69: Fuat Bol'ın Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>"Gerçek Kavga Milletle"</i>	2009	Millete hizmet yolunda can vermek	Olumsuz
<i>"İşte Lider! İşte Kadro"</i>	2010	Milletin iradesine darbe, vesayet rejimi geliştirildi	Olumsuz

Fuat Bol'ın her iki yazısında da 27 Mayıs'a ilişkin yaklaşımının olumsuz olduğu tespit edilmiştir. 27 Mayıs'ın ilk askeri darbe olduğunun altını çizen Bol ilgili konuyu 2009 yılında kaleme aldığı *"Gerçek Kavga Milletle"* başlıklı yazısında topluma şu ifadelerle hatırlatmaktadır: *"(...) 49 sene önce bugün (27 Mayıs 1960) demokrasi tarihimizin ilk askeri müdahalesini yaşadık. Oysa, demokrasi ile tanışalı daha on yıl ancak olmuştu. Ne diye suçlanmıştı Demokrat Parti mensupları, biliyor musunuz sevgili okuyucularım? DP'liler Atatürk karşıtı imiş, laiklik karşıtı imiş toplumda ayrılmaya sebep oluyorlarmış. Halbuki DP'liler, başta Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Atatürk'ün en güvendiği*

devlet ve siyaset adamlarındandı” Bununla birlikte Bol’un kullandığı sözcüklerin ise; *“darbe, millete hizmet, hizmet yolunda can vermek”* olduğu görülmektedir. Fuat Bol’un Türkiye gazetesinde 27 Mayıs’la ilgili yayınlanan diğer yazısında ise savunduğu temel argüman *“milletin iradesinin 1960 askeri darbesiyle alaşağı”* edildiği yönündedir.

Tablo70: Fuat Uğur’un Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“27 Mayıs: Teneke Yüzükler, Kaybolan Hayatlar”</i>	2014	Darbe, bayram olarak kutlamak zorunda bırakılmak	Olumsuz

Türkiye gazetesini yazarlarından Fuat Uğur’un ilgili konuya yaklaşımının olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Uğur, *“27 Mayıs: Teneke Yüzükler, Kaybolan Hayatlar”* başlıklı yazısında ilgili konuya topluma; *“darbe, o günün yıllarca bayram olarak kutlanmak zorunda bırakılması, aşağılık kalkışma, bu darbeyi özleyen paçavralar”* gibi ifadelerle topluma anımsattığı görülmektedir.

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>“Arınç’ın Washington Temasları”</i>	2005	Türk demokrasinin önündeki kaza	Olumsuz

Tablo 71: Hasan Mesut Hazar’ın Köşe Yazısı

Hasan Mesut Hazar farklı konuları birlikte sunduğu *“Arınç’ın Washington Temasları”* başlık yazısının *“örnek bir ülke olduk”* alt başlığıyla açtığı bölümünde 27 Mayıs’a ilişkin yaklaşımının olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Hazar kısaca değindiği 27 Mayıs’ı *“Türk demokrasisi önündeki en büyük kazanın yıldönümü”* ifadesiyle hatırlatmaktadır.

Tablo 72: İsmail Kapan'ın Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
"27 Mayıs..."	2009	Demokrasi ve hukuk temelinden dinamitlendi	Olumsuz
"27 Mayıslar Darbesiz, entrikasız olsun"	2010	Siyasi, sosyal ve ekonomik hayatımızda derin yaralar açıldı	Olumsuz

İsmail Kapan'ın kaleme aldığı her iki köşe yazısında da ilgili konuya yaklaşımının olumsuz olduğu belirlenmiştir. Kapan'ın 2009 ve 2010 yıllarında yayınlanan yazılarında savunduğu temel argümanların; 27 Mayıs'ın demokrasi ve hukuka zarar verdiği, siyasi, sosyal ve ekonomik hayatımızda derin yaralar açtığı yönünde olduğu görülmektedir.

Tablo 73: Mim Kemal Öke'nin Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
"Bir İnkılap Ki..."	1993	Darbe	Olumsuz

Türkiye gazetesi yazarlarından Mim Kemal Öke'nin 27 Mayıs'a ilişkin yaklaşımının olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Öke, 1993 tarihli "Bir İnkılap Ki..." başlıklı yazısında ilgili konuya ilişkin yaklaşımı ise yine olumsuzdur.

Tablo 74: Muammer Erkul’un Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“ <i>İp Parası Makbuzu</i> ”	2000	Hiç sebepsiz yere idam,	Olumsuz

Muammer Erkul’un ilgili konuyu ele alış biçiminin olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Erkul’un “*İp Parası Makbuzu*” adlı yazısında savunduğu temel argüman ise idamın sebepsiz yere gerçekleştiğidir.

Tablo 75: Nuri Elibol ’un Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
“ <i>Bugün 27 Mayıs...</i> ”	2009	Ordunun iç disiplinini kaybettiği gün, Antidemokratik girişimlerin temelini atıldığı gün	Olumsuz

Nuri Elibol ’un ilgili konuyla alakalı yaklaşımının olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Elibol’un yazısında savunduğu temel argümanın ise “*ordunun iç disiplinini ve hiyerarşik emir- komuta zincirini kaybettiği gün*” şeklinde olduğu görülmektedir. Bununla birlikte Elibol ilgili konuyu antidemokratik girişimlerin temelini atıldığı gün ve millet iradesinin hiçe sayıldığı gün gibi ifadelerle topluma anımsatmaktadır.

Tablo 76: Rahim Er'in Köşe Yazıları

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
<i>"Kahrolsun!"</i>	1997	Darbe, uydurma kanlı bayram	Olumsuz
<i>"Özkök Paşa'nın Açıklaması"</i>	2003	Darbe	Olumsuz
<i>"27 Mayıs, İhtilal Değil Darbedir"</i>	2008	Halka rağmen yapılan kanlı darbe, darbe sonrası anayasa hazırlanması trajedidir	Olumsuz
<i>"27 Mayıs, sonraki her felaketin başlangıcıdır"</i>	2013	Türkiye'nin köksüz aydınları halkın Başbakanını sevmiyordu	Olumsuz
<i>"27 Mayıs, Ürpertili Tarih"</i>	2014	Darbe	Olumsuz
<i>"Bu Dünya Darbecilere Kalmadı"</i>	2015	Utandıran bir yargılamayla idam kararları verildi	Olumsuz

Türkiye gazetesi yazarlarından Rahim Er altı köşe yazısıyla 27 Mayıs'ı en çok gündeme taşıyan yazar olmuştur. Er'in toplamda altı yazısında da ilgili konuyu ele alış biçiminin olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Er'in yazılarında savunduğu temel argümanlardan biri 27 Mayıs'ın halka rağmen yapılan kanlı bir darbe olduğudur. Bir diğer argümanı ise darbe sonrası bir Anayasa hazırlanmasının trajedi olduğu yönündedir. Er'in sıklıkla kullandığı ifadelerin; *"darbe, kanlı bayram, utandıran yargılama, idam"* olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 77: Yavuz Bülent Bakiler 'in Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
"27 Mayıs: CHP için Hükümet Darbesi"	1995	27 Mayıs CHP'yi iktidara taşımak için yapılmıştır	Olumsuz

Yavuz Bülent Bakiler 'in 1995 yılında yayınlanan yazısında sıklıkla kullandığı sözcüklerin; "*darbe, utanç, hazin*" gibi kelimeler olduğu görülmektedir. Yazar ilgili konuya ilişkin temel düşüncelerini ise şu sözlerle açıklamaktadır: "(...) *Ben 27 Mayıs darbesi yapıldığında Hukuk Fakültesi'nin son sınıfındaydım. Bu askerî harekât için, o gün ne düşünüyorum idiysem bugün de aynı şeyleri düşünüyorum: '27 Mayıs Cumhuriyet Halk Partisini iktidara taşımak için yapılmıştır (...)*" Bu ifadelerden de çıkarılacağı üzere Bakiler'in ilgili konuya yaklaşımı olumsuzdur.

Tablo 78: Yılmaz Öztuna'nın Köşe Yazısı

Yazının Başlığı	Yılı	Yazarın Argümanları	Konuyu Ele Alış Biçimi
"50. Yıl"	2010	Halkın en büyük sevgisine erişmiş başbakanın idamı, dünya tarihinde kusursuz iktidar yoktur	Olumsuz

Türkiye gazetesi yazarlarından Yılmaz Öztuna 27 Mayıs'ın 50. yıldönümünde kaleme kaldığı "*50 Yıl*" başlıklı yazısında konuyu ele alış biçiminin olumsuz olduğu tespit edilmiştir. Öztuna yazısında ilgili konuyu "*uğursuz olay*" olarak nitelendirmiştir. Öztuna'nın 27 Mayıs'ı topluma hatırlatırken "*Türkiye tarihinde halkımızın en büyük sevgisine erişmiş başbakanın, iki bakanı ile birlikte en feci şartlarda idam edilmesi*" ifadeleriyle topluma hatırlattığı görülmektedir.

SONUÇ

Kitle iletişim araçları medya tüketicilerini bilgilendirme, haberdar etme görevini gerçekleştirirken aynı zamanda tüketicileri etkilemekte ve yönlendirmektedir. Bu yönlendirme süreci kişilerin alışkanlıkları üzerinde etkili olmakta ve dünyayı anlamlandırma biçimlerini de etkilemektedir. Medyanın çizdiği çerçevelerle bazı konuları ön plana çıkardığı, bazı konuları ise gündem dışı bırakarak belirli olaylara dikkat çektiği yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur.

Toplumsal bellek kavramına bakıldığında ise tıpkı gündem belirlemede olduğu gibi çerçevelere dikkat çekildiği görülmektedir. Kavramın işaret ettiği en önemli nokta bir gruba aidiyet gösteren bireylerin kişisel anılarını dahi içerisinde yer aldıkları toplumsal çerçeveler doğrultusunda hatırladıklarıdır. Bu doğrultuda, kişisel hafıza bir yönüyle toplumsal hafızanın denetimindedir.

Temelini sosyoloji alanından alan toplumsal bellek kavramının medya ile ilişkisi çalışma bağlamında yazılı basın özelinde eleştirel teori ve gündem belirleme yaklaşımları üzerinden kurulmuştur. Bu doğrultuda, kişisel hafızayı kontrol eden toplumsal çerçevelerin oluşumunda medyanın da etkin rol oynadığı öne sürülmüştür.

Toplumsal belleğin yeniden inşasında yazılı basına odaklanan bu çalışma kapsamında ulusal basından günlük gazetelerin toplumsal belleğin inşasında oynadıkları rolün anlaşılması amaçlanmıştır. Bu çerçevede incelemeye konu olarak Türkiye'nin ilk askeri darbesi olan 27 Mayıs seçilmiştir. Birbirinden farklı ideolojilere sahip üç gazetenin 27 Mayıs'ı nasıl hatırladığı ve topluma ne şekilde hatırlattığını anlamak amacıyla Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazeteleri niceliksel ve niteliksel içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir.

Toplumsal belleğin bir yeniden inşa süreci sonucunda meydana geldiğini öne süren bu çalışma kapsamında varsayımların doğruluğunun tartışılacağı üçüncü bölüme geçmeden önce ilk olarak toplumsal bellek ve teorik temellerine değinilmiştir. Daha sonra çalışmanın ikinci bölümünde disiplinlerarası bir kavram olan toplumsal bellek ile yazılı basın ilişkisi bir çatı altında toplanmıştır. Bu doğrultuda, eleştirel yaklaşımlara ve gündem belirleme yaklaşımına yer verilmiştir. Çalışmanın üçüncü ana bölümünde

gazetelerden elde edilen nicel ve nitel veriler doğrultusunda araştırmanın varsayımlarının doğruluğu tartışılmıştır.

Araştırmanın temel varsayımı; hafızanın yeniden inşa sürecinin beraberinde birtakım bozulmaları getireceği ve bu doğrultuda, 27 Mayıs'ın farklı kesimleri temsil eden üç ayrı gazetede meşru gösterme ya da hatırlatma çabasından yoksunluk şeklinde olmak üzere farklı biçimlerde sunulacağı yönünde olmuştur. Buna ek olarak, gündem belirlemede aktif rol oynadığı çalışmalarla ortaya konulan gazetelerin toplumsal belleğin inşasında da etkili oldukları ve gazetelerin toplumsal belleğin oluşum sürecinde stratejik kurumlar oldukları çalışmanın ileri sürülen diğer varsayımları arasında yer almıştır.

1991- 2017 yılları arasında Cumhuriyet, Hürriyet ve Türkiye gazetelerinin toplamda 81 basılı nüshasında yer alan 27 Mayıs konulu 139 adet haber ve köşe yazısının niceliksel ve niteliksel içerik analizi yöntemiyle incelenmesi sonucu elde edilen veriler doğrultusunda çalışmanın varsayımlarının büyük ölçüde doğrulandığı tespit edilmiştir.

Elde edilen veriler doğrultusunda, ilk olarak 1991- 2017 yılları arasında Hürriyet gazetesinin ilk sayfalarında doğrudan 27 Mayıs ile ilgili herhangi bir habere rastlanmadığı belirlenmiştir. Belirtilen süre aralığında ilgili konuyla alakalı gazetelerin ilk sayfalarında toplamda 31 adet haber yer almıştır.

Toplamda 81 basılı nüshası ilk sayfaları ve köşe yazıları özelinde incelenen üç gazeteden ilgili konuyu en az gündeme taşıyan yayın organizasyonunun Hürriyet gazetesi olduğu tespit edilmiştir. Çalışma 1990 sonrası yazılı basın ile sınırlandırıldığı için 1960- 80 arası dönem inceleme dışı bırakılmıştır. Bu sebeple, Hürriyet gazetesinin 1960- 80 arası dönemde sergilediği tutum ölçümlenemezken; çalışmanın başlatıldığı 90'lı yıllar ve devamında 2000'lerde ise 27 Mayıs'ı en az gündeme taşıyan gazete olan Hürriyet'in tarafsız bir yaklaşım izleyerek sessizleştiği yıllar olduğu görülmektedir. Hürriyet gazetesinin köşe yazıları özelinde ise yine 90'lı yıllarda tarafsız bir yaklaşım sergilediği belirlenmiştir. 2000 sonrası dönemde ise söylemsel bağlamda İslamcı-muhafazakar Türkiye gazetesine yaklaştığı görülmektedir.

Üç gazete bazında 27 Mayıs'ı en az gündeme taşıyan Hürriyet gazetesi çalışma bağlamında toplumsal bellek özelinde değerlendirildiğinde, unutmanın hafızanın silinmesi anlamına gelmediğini hatırlamakta fayda bulunmaktadır. Unutma herhangi bir olaya yer verilmemesi, çerçevelerin dışında bırakılması yoluyla gerçekleşmektedir. Bu doğrultuda, 27 Mayıs'ı gündeme en az taşıyan gazete olan Hürriyet'in ilgili konuyu çerçeve dışında bırakarak "hatırlatma çabasından yoksun" olduğu belirlenmiştir.

Türkiye gazetesi, Hürriyet'e benzer oranlar göstererek 90'ların ortaları ve 2000'lerin başlarında daha sessiz bir tavır izleyerek ilgili konuya dönem dönem yer vermekle birlikte aktif olarak gündeme taşımamıştır. Bununla birlikte, Ak Parti'nin iktidara geldiği 2002 sonrası dönemde özellikle 2012, 2013, 2014 ve 2016 yıllarında peş peşe ilgili konuyu etkin bir şekilde gündeme taşıdığı belirlenmiştir. Gazete, 2012 senesinde 27 Mayıs'ı manşetten vermiştir. Türkiye gazetesinin söylemlerinin mevcut iktidarın söylemleri ile paralellik gösterdiği ve 2010 sonrası dönemde ilgili konunun daha geniş bir perspektiften ele alındığı tespit edilmiştir.

27 Mayıs'ı en fazla gündeme taşıyan yayın kuruluşunun ise merkez sol Cumhuriyet gazetesi olduğu belirlenmiştir. Cumhuriyet gazetesi 1994'ten 2008 yılına kadar geçen süreçte 27 Mayıs ile ilgili haberlerin tamamını ya da baş kısmını ilk sayfadan başlatırken 2008 sonrası dönemde ilgili konuyu gazetenin vitrin sayfalarına taşımadığı belirlenmiştir. Bu dönem Türkiye gazetesinin ise aktifleştiği yıllara denk gelmektedir.

Üç gazete bazında 27 yıllık süreçte toplam içerik bağlamında en az içeriğin yer aldığı yılların 1992, 2015 ve 2017 yılları olduğu tespit edilmiştir. 1992 yılında gazetelerin ana gündem maddesini PKK haberlerinin oluşturduğu belirlenmiştir. 2015 yılında, Türkiye gazetesinin ana gündem maddelerini; havaalanı açılışı, köprü çalışmaları ve seçim haberleri oluşturmuştur. Hürriyet gazetesinin ana gündem maddelerini ise havaalanı açılışı ve parti liderlerinin açıklamaları oluşturmuştur. Aynı yıl Cumhuriyet gazetesinin ise sürmanşetten cumartesi annelerine yer verdiği, seçimle ilgili haberlere, metal işçilerinin eylemlerine ve Suriyeli ve Afgan mültecilerle ilgili haberlerin gazetenin ilk sayfasından verildiği görülmektedir. 2017 yılında ise üç gazete bazında doğrudan 27 Mayıs konulu herhangi bir içerik gazetelerin vitrin sayfasında yer

almamıştır. Bu yıl gazetelerin ana gündem maddesini 15 Temmuz konulu haberlerin oluşturduğu görülmektedir. Cumhuriyet gazetesinde 15 Temmuz konulu haberlerin yanı sıra tutuklu gazetecilerin de gazetenin ana gündem maddeleri arasında yer aldığı belirlenmiştir.

Gazetelerin politik duruşları ve söylemleri dönemsel olarak değişim gösterebilmektedir. Gazeteler siyasi, sosyal ve ekonomik ortamdan etkilenmektedir. Buna ek olarak, gazetelerin iktidar ile kurdukları ilişkiler söylemlerini ve yayınlarını etkilemekte ve dolayısıyla toplumsal belleğin inşa sürecinde de etkili olmaktadır.

Bu doğrultuda, incelemenin dayandığı temel varsayımlarına geri dönüldüğünde, hafızanın yeniden inşa sürecinde birtakım çarpıtma ve bozulmaları getireceği ve farklı kesimleri temsil eden farklı gazetelerde sunuş biçimlerinin de farklı olduğu yönündeki varsayımımızın büyük ölçüde doğrulandığı görülmektedir. 27 Mayıs konulu haberler Cumhuriyet ve Türkiye gazetelerinde yer bulurken Hürriyet gazetesinde toplumsal çerçevelerin dışında bırakılmıştır. Yer verildiği noktada ele alınış biçimlerine bakıldığında ise söylemin Cumhuriyet gazetesinde olumlu, Türkiye’de ise olumsuz olmak üzere taban tabana zıt iki şekilde belirdiği görülmektedir. Bu bağlamda, her gazete kendi izleyicisinin grup belleğinde ilgili konuyu farklı biçimlerde inşa etmektedir. Sonuç olarak, 27 Mayıs medya dolayımı ile toplumsal bellekte yeniden inşa edilmektedir.

Benzer sonuçlar gazetelerde yer alan köşe yazılarında da görülmektedir. Belirtilen süre aralığında, üç gazete bazında toplamda 108 adet köşe yazısının kaleme alındığı tespit edilmiştir. Araştırmaya konu olan gazetelerden Cumhuriyet gazetesi yüzde 69,44 oranla ilgili konuyu köşe yazıları özelinde de en fazla gündeme taşıyan gazete olmuştur. Cumhuriyet gazetesini yüzde 18, 52 oranla Türkiye gazetesi takip etmiştir. Hürriyet gazetesi ise yüzde 12,04 oranla ilgili konuyu köşe yazıları özelinde de en az gündeme taşıyan gazete olmuştur. Bu bağlamda, haberlerin ilk sayfalara yansımaları sonucu elde edilen veriler ışığında doğrulanan varsayımlar büyük ölçüde köşe yazıları üzerinden de doğrulanmaktadır.

Köşe yazılarının baş tarafı Cumhuriyet gazetesinde 1990'ların başında ilk sayfadan sunulurken; Türkiye gazetesi 1990'lı yıllarda herhangi bir yazarının köşe yazısını gazetenin vitrin sayfasına taşımamıştır. Türkiye gazetesinin 2009- 2010 sonrası dönemde 27 Mayıs konulu yazıların baş kısmını / duyurusunu ilk sayfadan yaptığı belirlenmiştir. Hürriyet gazetesi ise 10'ar yıllık aralarla 27 Mayıs ile ilgili yazıların bir kısmını ilk sayfadan vermiştir.

Gazetelerin niteliksel içerik analizine tabi tutulması sonucu elde edilen verilere bakıldığında ise en keskin söylemin Cumhuriyet gazetesine ait olduğu görülmektedir. Gazetenin 1991- 2017 yılları arasında 27 Mayıs'ı ele alış biçiminde ciddi bir değişikliğin yaşanmadığı tespit edilmiştir. Cumhuriyet gazetesi hem haberler hem de köşe yazıları özelinde solun söylemlerine yakın bir tavır izlediği görülmektedir. İslamcı-muhafazakâr kesimi temsilen seçilen Türkiye gazetesinin söylemi Cumhuriyet gazetesinde olduğu gibi keskin olmamakla beraber gazete söyleminde bir değişiklik olmayarak gazete çizgisini korumuştur.

Cumhuriyet gazetesi yazarları ilgili konuyu; *“devrim, demokrasi, özgürlük, laiklik, toplumsal muhalefet, çağdaş ve özgürlükçü anayasa, demokratik ivme”* gibi sözcük ve söylemlerle topluma hatırlatırken; Türkiye gazetesi köşe yazarlarının, *“darbe, seçim istenmedi, acı yıldönümü, millete hizmet yolunda can vermek, demokrasi ve hukukun üstünlüğü”* gibi söylemler bağlamında gündeme taşıdığı ve topluma hatırlattığı belirlenmiştir. Hürriyet gazetesi köşe yazarlarının ise daha yumuşak bir söyleme başvurarak, *“darbe, dramatik siyasi gelişme, 27 Mayıs'ın artıları ve eksileri”* gibi argümanlar çerçevesinde ilgili konuyu ele aldıkları ve topluma hatırlattıkları tespit edilmiştir.

Üç gazete bazında köşe yazılarının analizi sonucu elde edilen bulgular da aynı haberlerden elde edilen verilerde olduğu gibi farklı ideolojileri temsil eden gazete yazarlarının ilgili konuyu grup belleğinde inşa etme biçimlerinin farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Cumhuriyet gazetesi yazarları büyük çoğunlukla 27 Mayıs'ı gerekçelendirerek meşru gösterirken; Türkiye gazetesi yazarları mevcut iktidarın da söylemlerine paralellik göstererek Cumhuriyet'in tam tersi bir tutumla gayrimeşruluğuna dikkat çekmişlerdir. Hürriyet gazetesi yazarları ise haber

metinlerinde olduğu gibi ilgili konuyu diğer gazetelere kıyasla yeterli düzeyde gündeme taşımayarak çerçevelerin dışında bırakmıştır.

Sonuç olarak, toplumsal bellek üzerine gerçekleştirilmiş iki kuramsal yaklaşımdan biri olan “şimdici yaklaşım” geçmişin günün şartlarına göre şekillendirildiğini, sabit kalmadığını ileri sürmektedir. Bu kuramsal yaklaşıma ek olarak, çalışma temelini toplumsal bellek teorisinden almakla beraber yazılı basın ile ilişkisi gündem belirleme yaklaşımı üzerinden kurulmuştur. Çalışmada ön görüldüğü gibi farklı ideolojilere sahip yayın organizasyonları kendi izleyicilerinin grup belleğinde ilgili konuyu farklı biçimlerde inşa etmekle beraber araştırma boyunca siyasal ve toplumsal olaylardan da etkilendikleri görülmüştür. Bu noktada, toplumsal bellek ve medya bağlamında gerçekleştirilecek bir çalışmada “toplumsal belleğin yeniden inşa sürecini” daha iyi anlamlandırabilmek için ülkelerin yönetim biçimlerine ve medya rejimlerine göre bir sınıflandırma gerçekleştirdikten sonra toplumsal belleğin inşasında medyanın rolüne odaklanılan bir çalışma konuya daha geniş bir perspektiften bakılmasına yardımcı olabilir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- Alver, F. (2007). *Gazeteciliğin Kuramsal Temelleri*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü. (2017). “Cemiyet”, İstanbul: Der Yayınları.
- Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü. (2017). “Kitle İletişim Araçları”, İstanbul: Der Yayınları.
- Ansiklopedik Sosyoloji Sözlüğü. (2017). “Kültür”, İstanbul: Der Yayınları.
- Aslan, K. (2004). *Haber Nasıl Okunur? Haberde İdeoloji, Söylem*. İstanbul: Anahtar Kitaplar Yayınevi.
- Assmann, J. (2015). *Kültürel Bellek*. A. Tekin (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Auge, M. (1999). *Unutma Biçimleri*. M. Sert (çev.). İstanbul: OM Yayınları.
- Aydın, S. ve Y. Taşkın. (2017). *1960'tan Günümüze Türkiye Tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Baldını, M. (2000). *İletişim Tarihi*. G. Batuş (çev.). İstanbul: Avcıol Basım Yayın.
- Basın Sözlüğü (1998). “Haber” , İstanbul: İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını.
- Başaran, F. ve H. Yüksel. (2013). Uluslararası İletişimin Eleştirel Ekonomi Politikası: Soğuk Savaş'tan Yeniden Yapılandırmalara. M. Bostancı (Ed.). *Uluslararası İletişimin Ekonomi- Politikası İletişim Politikalarında Küreselleşme içinde*. İstanbul: Chiviyazıları Yayınevi, 13- 67.
- Berkowitz, D. (1997). *Social Meanings of News: A Text- Reader*. United States of America: Sage Publications.
- Bilgin, N. (1995). *Kolektif Kimlik*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Bilgin, N. (2013). *Tarih ve Kolektif Bellek*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal Bilimlerde İçerik Analizi Teknikler ve Örnek Çalışmalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Blight, W. D. (2015). Bellek Patlaması: Neden ve Neden Şimdi? Y.A. Dalar (çev.). P. Boyer ve J.V. Wertsch (Ed.). *Zihinde ve Kültürde Bellek* içinde. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 301- 320.
- Boyer, P. (2015). Anılar Ne İşe Yarar? Hatırlamanın Biliş ve Kültürle İlgili İşlevleri Y.A. Dalar (çev.). P. Boyer ve J. V. Wertsch (Ed.). *Zihinde Ve Kültürde Bellek* içinde. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 5-36.
- Bozkurt, V. (2014). *Değişen Dünyada Sosyoloji Temeller Kavramlar Kurumlar*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Carr, H. E. (2011). *Tarih Nedir?* M. G. Gürtürk (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Chomsky, N. (1997). *Media Control: The Spectacular Achievements of Propaganda*. New York: Seven Stories Press.
- Chomsky, N. (2005). “*Medyanın Altyapısına Muhalif Bir Yolculuk*.” D. Gülsoy (çev.). N. Rigel, G. Batuş, G. Yücedoğan ve B. Çoban (Ed.). “*Kadife Karanlık 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar*” içinde. İstanbul: Su Yayınevi, 139-192.
- Connerton, P. (2014). *Toplumlar Nasıl Anımsar?* A. Şenel (çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çavdar,T. (2013). *Türkiye'nin Demokrasi Tarihi 1950'den Günümüze*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Dijk, V. T. (2015). “*Söylem ve İdeoloji Çokalanlı Bir Yaklaşım*”. N. Ateş (çev.). B. Çoban ve Z. Özarslan (Haz.). “*Söylem ve İdeoloji*” içinde. İstanbul: Su Yayınevi, 15-101.

- Durkheim, E. (2004). *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*. C. Saraçoğlu (çev.). İstanbul: Bordo Siyah Yayınları.
- Erdoğan, İ. ve K. Alemdar. (2002). *Öteki Kuram Kitle İletişimine Yaklaşımların Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*. Ankara: Erk Yayınları.
- Felsefe Sözlüğü. (2004). “Toplum”, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Girgin, A. (2003). *Yazılı Basında Haber*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Girgin, A. (2005). *Haber Yazmak*. İstanbul: Der Yayınları.
- Golding, P. ve G. Murdock. (2014). “Kültür, İletişim ve Ekonomi Politik”. D. B. Kejanlıoğlu (çev.). S. İrvan (Der.). “Medya Kültür Siyaset” içinde. Ankara: Pharmakon Yayınevi, 49-76.
- Gündoğmuş, O. C. ve P. Öğün Emre. (2009). “Hürriyet Gazetesinin 1948- 1968 Yılları Yayın Dönemine Bakış”. Ş. Özerkan (Ed.). “Haber Analizi ve Arşiv İncelemeleriyle Türkiye’de 9 Gazete” içinde. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım. 58-64.
- Güngör, N. (2011). *İletişime Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Güvenç, B. (2010). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Boyut Yayıncılık.
- Güz, N. (2005). *Haberde Yönlendirme ve Kamuoyu Araştırmaları*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Halbwachs, M. (2016). *Hafızanın Toplumsal Çerçevesi*. B. Uçar (çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Halbwachs, M. (2017). *Kolektif Hafıza*. B. Barış (çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Herman, E. S. ve N. Chomsky. (2017). *Rızanın İmalatı Kitle Medyasının Ekonomi Politikası*. E. Abadoğlu (çev.). İstanbul: Bgst Yayınları.

- Horoz, T., A. D. Uslu ve N. Tunalı. (2009). “*Cumhuriyet Gazetesi*”. Ş. Özerkan (Ed.). “Haber Analizi ve Arşiv İncelemeleriyle Türkiye’de 9 Gazete” içinde. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 5-52.
- Huysen, A. (1999). *Alacakaranlık Anıları Bellek Yitimi Kültüründe Zamanı Belirlemek*. K. Atalay (çev.), İstanbul: Metis Yayınları.
- İletişim Sözlüğü. (2012). “Bellek”, Ankara: Sofos.
- İnuğur, N. (1992). *Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- İrvan, S. (2014). “*Medya ve Kültür*.” S. İrvan (der.). “*Medya Kültür Siyaset*” içinde. Ankara: Pharmakon Yayınevi, 11-12.
- Kabaş, B. ve E. Baykal. (2009). “*Hürriyet Gazetesinin 1990- 2009 Yılları Yayın Dönemine Bakış*.” Ş. Özerkan (Ed.). “Haber Analizi ve Arşiv İncelemeleriyle” içinde. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 82.
- Kaçmazoğlu, B. (2013). *27 Mayıs’tan 12 Mart’a Türkiye’de Siyasal Fikir Hareketleri*. İstanbul: Doğu Kitabevi.
- Kellner, D. (2010). “*Kültür Endüstrileri*”. E. Mutlu (çev. ve der.). “Kitle İletişim Kuramları” içinde. Ankara: Ütopya Yayınevi, 233-240.
- Keskin, N. (2017). “*Bellek Mekânları Olarak Kent Müzeleri ve Diyarbakır Örneği*.” T. Erman ve S. Özaloğlu (Der.). “Bir Varmış Bir Yokmuş Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar” içinde. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 155- 162.
- Köktener, A. (2005). *Bir Gazetenin Tarihi Cumhuriyet*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Lippmann. W. (2009). “*Kamuoyu*”. A. Kihir (çev.). Rigel, N. ve Çağlar, Ş. (Ed.). “*Matriksi Şimşek Olan Metinler*” içinde. İstanbul: Anonim Yayıncılık. 13-21.
- Maıgret, E. (2016). *Medya ve İletişim Sosyolojisi*. H. Yücel (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Mora, N. (2011). *Medya Çalışmaları Medya Pedagojisi ve Küresel İletişim*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Nadi, N. (1981). *Olur Şey Değil*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Nora, P. (2006). *Hafıza Mekanları*. M.E. Özcan (çev.). Ankara: Dost Kitabevi.
- Ong, J. W. (2003). *Sözlü ve Yazılı Kültür Sözüün Teknolojileşmesi*. S.P. Banon (çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Özaloğlu, S. (2017). “*Hatırlamanın Yapıtışı Mekânın Bellek ile İlişkisi Üzerine*”. T. Erman ve S. Özaloğlu (Der.). “*Bir Varmış Bir Yokmuş Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar*” içinde. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 13-20.
- Özer, Ö. (2011). *Haber Söylem İdeoloji Eleştirel Haber Çözümlemeleri*. Konya: Literatürk Yayınları.
- Özerkan, Ş. (2001). *Medya, Dil ve İletişim*. İstanbul: Martı Yayınevi.
- Özerkan, Ş. (2009). “*Hürriyet Gazetesinin 1969- 1989 Yayın Dönemine Bakış*”. Ş. Özerkan (Ed.). “*Haber Analizi ve Arşiv İncelemeleriyle Türkiye’de 9 Gazete*” içinde. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 65.
- Özerkan, Ş. (2009). “*İncelenen Gazetelerde Haber Analizi Çalışması*” Ş. Özerkan (Ed.). “*Haber Analizi ve Arşiv İncelemeleriyle Türkiye’de 9 Gazete*” içinde. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 231-250.
- Ricoeur, P. (2012). *Hafıza, Tarih ve Unutuş*. M. E. Özcan (çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Rigel, N. (2000a). *Rüya Körleşmesi*. İstanbul: Der Yayınları.
- Rigel, N. (2000b). *İleti Tasarımında Haber*. İstanbul: Der Yayınları.
- Rigel, N. ve Ş. Çağlar. (2010). *Kanatlı Kelimeler Örneklerle Haber Tasarımı Gazetecilik II*. İstanbul: Anonim Yayıncılık.

- Roediger III. L. H., Zaromb, M. Ve Butler, C. A. (2015). “*Kolektif Belleğin Şekillendirilmesinde Tekrarlanan Hatırlamanın Rolü*”. Y. A. Dalar (çev.). P. Boyer ve J. V. Wertsch (Ed.). “*Zihinde ve Kültürde Bellek*” içinde. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 175-216.
- Sancar, M. (2007). *Geçmişle Hesaplaşma Unutma Kültüründen Hatırlama Kültürüne*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Schick, C. İ. (2014). “*Bedensel Hafıza, Zihinsel Hafıza, Yazılı Kaynak: Hat Sanatının Günümüze İntikalinin Bazı Boyutları*” L. Neyzi (hızl). “*Nasıl Hatırlıyoruz? Türkiye’de Bellek Çalışmaları*” içinde. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 13- 40
- Schudson, M. (2009). “*Haber Üretiminin Sosyolojisi*”. B. Muratoğlu (çev.). Rigel, N. ve Çağlar, Ş. (Ed.). “*Matriksi Şimşek Olan Metinler*” içinde. İstanbul: Anonim Yayıncılık. 21-37.
- Shoemaker, J. P. (2009). “*Yeni Bir Eşikbekçiliği Modeli*”. M. Mengü (çev.). Rigel, N. ve Çağlar, Ş. (Ed.). “*Matriksi Şimşek Olan Metinler*” içinde. İstanbul: Anonim Yayıncılık 89-94.
- Sosyal Bilimler Sözlüğü. (2005). “Bellek”, Ankara: Adres Yayınları.
- Sosyal Bilimler Sözlüğü. (2005). “Tarih”, Ankara: Adres Yayınları.
- Sözen, E. (1997). *Medyatik Hafıza*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Sözen, E. (2017). *Söylem Belirsizlik, Mübadele, Bilgi/ Güç ve Refleksivite*. İstanbul: Profil Kitap.
- Swartz, D. (2011). *Kültür ve İktidar Pierre Bourdieu’nün Sosyolojisi*. E. Gen (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tokgöz, O. (2012). *Temel Gazetecilik*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

- Topuz, H. (2016). *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Tunçel, A. (2017). "Tarihi Yazmak: Unutturmak ya da Unutturmamak". T. Erman ve S. Özaloğlu (Der.). "Bir Varmış Bir Yokmuş Toplumsal Bellek, Mekân ve Kimlik Üzerine Araştırmalar" içinde. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 21-27.
- Turner, G. (2016). *İngiliz Kültürel Çalışmaları*. D.Özçetin ve B.Özçetin (çev.). Ankara: Heretik Yayınları.
- Wertsch, J.V. (2015). "Kolektif Bellek". Y.A. Dalar (çev.). P. Boyer ve J.V. Wertsch (Ed.). "Zihinde ve Kültürde Bellek" içinde. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 149-174.
- White, M. D. (2009). "Eşikbekçisi". M. Mengü (çev.). Rigel, N. ve Çağlar, Ş. (Ed.). "Matriksi Şimşek Olan Metinler" içinde. İstanbul: Anonim Yayıncılık. 81-88.
- Yaylagül, L. (2017). *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yıldırım, B. (2015). "İçerik Çözümlemesi Yönteminin Tarihsel Gelişimi Uygulama Alanları ve Aşamaları". B. Yıldırım (Ed.). *İletişim Araştırmalarında Yöntemler Uygulama ve Örneklerle* içinde. Konya: Literatürk Academia, 105-154.
- Zürcher, J. E. (2016). *Modernleşen Türkiye'nin Tarihi*. Y. Saner (çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Tezler

- Ceran, C. (2015). Toplumsal Belleğin İnşasında Medyanın Rolü: Günlük Gazetelerin 12 Eylül'ü Hatırla (t)ma Biçimleri. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Danacı, Ö. (2005). Siyasal Kampanyalarda Medya: Yazılı Basın Haberlerinde "Çerçeveleme" ve "Öne Çıkarma" nın Politikacı Temsilindeki Rolü.

Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnal, K. (1998). Türkiye’de Ders Kitaplarında Demokratik ve Milliyetçi Değerler -27 Mayıs ve 12 Eylül Askeri Müdahale Dönemlerine İlişkin Bir İnceleme. *Yayınlanmamış Doktora Tezi.* Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

İnce, B. G. (2010a). Toplumsal Hatırlama/Unutma Sürecinde Basın: Kolektif Siyasi Belleğimizdeki Cumhuriyet Tasavvuru. *Yayınlanmamış Doktora Tezi.* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özelçi, K. R. (2010). Toplumsal Belleğin Dramatik Kurgulanması: (Hatırla Sevgili TV Dizisi). *Yayınlanmamış Doktora Tezi.* İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Terkan, B. (2005). Türkiye’de Basın ve Siyaset İlişkisi: Basın Gündemi ve Siyasal Gündemin Karşılaştırılmasına Yönelik Bir Gündem Belirleme Çalışması. *Yayınlanmamış Doktora Tezi.* Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Tezcan, E. (2008). Örgütsel Kimliğin İfadesi Olarak Kolektif Bellek Cumhuriyet Halk Partisi Delegationlarında Kolektif Belleğin Çeşitli Boyutları ile İncelenmesi. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.* İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ünal, A. (2017). İletişim ve Mekân İlişkilerinde İstanbul Yalıları. *Yayınlanmamış Doktora Tezi.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Sürekli Yayınlar

Atabek, N. (t.y.). Gündem Belirleme Yaklaşımı. *İletişim Fakültesi Dergisi.* 155-174.

Atabek, N. ve F. Uztuğ (1998). Haberlerde Çerçeveleme ve Öne Çıkarma. *Kurgu Dergisi.* 15,96-105.

- Bilgin, N. (2008). Geçmişin Araçsallaştırılması Tarih ve Kolektif Bellek (II). *Toplumsal Tarih Dergisi*. 174, 34-40.
- Bulut, S. (2009). 27 Mayıs 1960'tan Günümüze Paylaşılmalı Demokrat Parti Mirası. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 5:19, 73-90.
- Durur, K.E. (2011). İnşacı Yaklaşım İçinde Çerçeveleme Kuramı ve Haberin Çerçevesi. *Atatürk İletişim Dergisi*. 2, 21-32.
- Erdoğan, İ. (2011). Gündem Koyma ve Saptama Yaklaşımında Bir Araştırma Geleneği ve Tasarımı Olarak Çerçeveleme. *Erciyes İletişim Dergisi*. 2:1, 48-62.
- Halbwachsh, M. (2007). Kolektif Bellek ve Zaman. *Cogito, Bellek: Öncesiz, Sonrasız*. 50, 55-76.
- İnce, B. G. (2010b). Medya ve Toplumsal Hafıza. *Kültür ve İletişim Dergisi*. 13:1, 9-29.
- Kara, T. (2014). Kültür Endüstrisi Kavramı Çerçevesinde Medya Ürünleri: Eleştirel Yaklaşım. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication*. 4:1, 51-60.
- Narmanlıoğlu, H. (2016). İnternet Haber Sitelerinde Eşik Bekçiliği. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 20:1, 153-168.
- Özarslan, H. ve M. S. Güran (2015). İletişim Araştırmalarında Çerçeveleme Paradigması: Son Döneme Ait Bir İnceleme. *Selçuk İletişim*. 8:4, 32-48.
- Özkır, Y. (2013). Hürriyet Gazetesi'nin Kimliği. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3:4, 45-70.
- Sarp, N. ve A. Tosun (2011). Duygu ve Otobiyografik Bellek. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 3: 3, 446-465.
- Schudson, M. (2007). Kolektif Bellekte Çarpıtma Dinamikleri. *Cogito, Bellek: Öncesiz, Sonrasız*. 50, 179-196.

Yüksel, Erkan (2007). “Kamuoyu Oluşturma” ve “Gündem Belirleme” Kavramları Nerede Kesişmekte, Nerede Ayrılmaktadır? [Elektronik Version] Sosyal Bilimler Dergisi. 1-577-578. (6.10.2017).

Çevrimiçi Kaynaklar:

Alver, F. “Basında Siyasal Liderlerin ve Köşe Yazarlarının Sosyal Haklara İlişkin İletilerinin Analizi”, <http://www.sosyalhaklar.net/2011/bildiri/alver.pdf> (2011): 289-338. (27.01.2018).

Flavell. J. ve Ç. Bilgin (1992). Bellek. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*. 7.1: 60. <http://dergipark.gov.tr/uefad/issue/27001/283814> (3.10.2017).

İhlas Gazetecilik (Türkiye Gazetesi) <http://www.ihlas.com.tr/ihlas-gazetecilik-turkiye-gazetesi> (28.02.2018).

Kuruluş ve Tarihçe (2018) <https://www.adu.edu.tr/tr/kurulus-ve-tarihce> (11.02.2018).

Kurum Profil (2018) <http://www.hurriyetkurumsal.com> (28.01.2018).

Maurice Halbwachs (2017) <http://heretik.com.tr/team/maurice-halbwachs/> (21.09.2017).

Sosyal Bilimler Sözlüğü (2017). *Gündem Oluşturma* <http://omer-demir.net/sosyal-bilimler-sozlugu/> (13.11.2017).

TDK (2017) *Bellek*

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.5a3a7e76d5a066.92046430 (23.09.2017).

TDK (2017) *Tarih*

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.5a3a7fbc7cb965.10560379 (22.10.2017).

TDK (2017) *Tarih*

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.5a3a7fbc7cb965.10560379 (22.10.2017).

TDK (2017) *Toplumsal*

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.5a3a7e71ab4715.09233820 (1.09.2017).

TDK (2018) *Kültür*

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.5ac01022179073.18460187 (31.03. 2018).

The Mass Media

<https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/mass-media> (28. 03. 2018).

Watergate: The Scandal That Brought Down Richard Nixon (2017)

<http://watergate.info/> (5.11.2017)

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20495.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/20495.pdf> (19. 02. 2018).

Gazeteler⁹

Cumhuriyet Gazetesi, 27 Mayıs 1960.

Cumhuriyet Gazetesi, 12 Eylül 1980.

Cumhuriyet Gazetesi, 27 Mayıs 1991- 27 Mayıs 2017.

Hürriyet Gazetesi, 27 Mayıs 1960.

Hürriyet Gazetesi, 27 Mayıs 1991- 27 Mayıs 2017.

Türkiye Gazetesi, 27 Mayıs 1991- 27 Mayıs 2017.

Türkiye Gazetesi, 13 Eylül 1980.

⁹ Gazeteler, Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıklarından bahsedilen bölümde de belirtildiği üzere 1991-2017 yılları arasında 27 Mayıs'ın her yıl dönümüyle sınırlı tutulmuştur.